

Fredagen den 10 juni

Kl. 09.00

*Reformering av den
allmänna försäk-
ringens efterlevande-
förmåner m. m.*

1 § Justerades protokollet för den 2 innevarande månad.

2 § Föredrogs och hänvisades

Förslag

1987/88:23 till finansutskottet

3 § Föredrogs

socialförsäkringsutskottets betänkande

1987/88:29 om reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner m. m. (prop. 1987/88:171).

Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner m. m.

Anf. 1 NILS CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Det finns i vårt land och i riksdagen en stor enighet kring grunddragen i de stora försäkringssystemen som utgör några av de viktigaste pelarna som bär upp den svenska sociala välfärden. Enigheten sträcker sig i varje fall så långt som att dessa försäkringar skall vara allmänna, obligatoriska och sociala.

Med att de skall vara allmänna menas bl. a. att de så långt det är möjligt skall vara heltäckande. Inom ramar vilkas gränser man kan tvista om skall de täcka behovet av trygghet mot inkomstbortfall i de vanliga, allvarliga situationer som kan drabba vem som helst av oss.

De skall vara obligatoriska därför att vi av erfarenhet från gångna tider, från vårt eget land och från andra länder, vet att ett socialförsäkringssystem som inte är obligatoriskt alltid kommer att lämna vissa grupper utanför. Det är alltid de grupper som bäst behöver skydd.

Försäkringarna skall också vara sociala. Därmed menas bl. a. att förmånerna skall vara lika för alla. De skall utgå efter behov. Kostnaderna skall delas solidariskt så att vi betalar för försäkringsskyddet i proportion till vår betalningsförmåga, och inte i proportion till de förmåner som vi skall åtnjuta från försäkringarna.

Om detta tror jag att det råder total enighet. Enigheten sträcker sig dock kanske längre än så. Vi vet ju, i varje fall här i Sveriges riksdag, att den rättsliga grunden för försäkringssystemen är politiska beslut. Därav följer att

de i princip kan ändras genom nya politiska beslut. Det råder emellertid också enighet om att sådana förändringar måste ske med stor varsamhet.

Det ligger i försäkringens natur, även socialförsäkringens natur, att vara långsiktig och att bilda grunden för människors planering av sina liv. Grunden för planeringen av livet får inte plötsligt förändras. Därav följer den strävan som vi alltid försöker upprätthålla: att göra förändringar varsamt, långsamt och med övergångsregler som tryggar människor mot överraskande förändringar av förutsättningarna för deras ekonomiska tillvaro. Om detta råder också enighet.

Vi kan tvista, och tvista mycket hårt, om systemets konstruktion. Sedan 1950-talet har den försäkring som i dag är aktuell gällt – den allmänna tilläggspensioneringen. Vi kan tvista om kompensationsnivåer, finansieringsformer och mycket annat. Det är viktigt att vi kan göra det. Om grunddragen råder emellertid enighet.

Vi har också alla en ambition att systemen skall vara överblickbara och enkla. De skall vara möjliga att förstå. Det är de inte. På den punkten har vi misslyckats många gånger, och en del av de misslyckandena förföljer oss alltjämt. Det är inte utan att nya misslyckanden tillkommer då och då. Ibland ligger det nästan en ironi i detta när vi tar emot och behandlar förslag som uttryckligen sägs vara förslag till förenklingar av systemet, och så blir det krångligare än det någonsin var förut. Vissa ändringar i föräldraförsäkringen vid några tillfällen är ett exempel på det.

Det förslag vi nu skall behandla, om reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner, är inte särskilt enkelt. Därtill kommer att just den grundläggande enigheten har gjort att informationen har blivit bristfällig. Det vi sysslar med i detta hus väcker stort allmänt intresse nästan bara när vi slåss. Det vi är eniga om har svårt att tränga igenom. Det har nu en tid varit en omfattande debatt kring efterlevandepensionen. Informationen har successivt blivit bättre sedan debatten väl kom i gång, inte som ett underlag innan debatten började. Alltjämt får vi dock egendomliga frågor. Det är frågor som är lätta att besvara för den som har trängt i mysterierna, men som måste te sig svåra för dem som står utanför.

Det är viktigt att arbetet med reformering av våra socialförsäkringar inte avstannar. Försäkringarna kan aldrig vara eviga. De är alla barn av sin tid och av de förhållanden som rådde i samhället under den tid de arbetades fram. Det område vi skall arbeta med i dag kan sägas ha sin grund ända tillbaka i förkristiden på 1930-talet. Då gjordes en stor del av det grundläggande utredningsarbete som alltjämt präglar våra pensionssystem. Det kom sedan att bli en paus under krigsåren, och sedan dröjde det längre än väntat, innan det verkligen kom i gång. Systemets ålder måste självfallet aktualisera frågor om reformer och förändringar. Sådana skall dock göras försiktigt.

Det är lätt – inte minst sedan vi har fått administrativa hjälpmedel som man inte kunde drömma om i räknesnurrornas, anilinpennornas och stencilapparaternas tidevarv – att i tron att de här systemen är näst intill obegränsade i sin förmåga att lösa administrativa problem åt oss, gå för långt i detaljering och kontroll och släppa kravet på enkelhet.

Jag hörde i morse nya larmrapporter från försäkringskassorna. Man går på knäna under trycket av den sjukförsäkringsreform som vi senast genomför-

de. Man flyr kassorna, eftersom man inte längre orkar administrera timsjukpenningen. Den har blivit just så krånglig som man kunde förutspå. Det är viktigt att vi ser upp med sådant. Vi får emellertid inte vara rädda för reformer.

Det går långsamt. Det är ofta ingen som vet vad vi håller på med under den långa förberedelsestid som varje reform kräver. Vi har blivit beskyllda för att ha hastat, för att inte säga hafsat, fram det här betänkandet. I själva slutskedet kan det nog tyckas att det har gått litet fort. Det har ändå tagit lång tid. Mina fem första år i riksdagen på 1960-talet präglades till icke obetydlig del av en stor pensionsfråga. Det gällde pensionstillskotten den gången. Det började med ett förslag från högerpartiet 1964. Om förslaget stod det hård och stor strid under lång tid.

Efter fem år genomfördes reformen i betydande enighet. Det här började vad riksdagen beträffar senast 1983. Det blev stor strid. Regeringen tvingades till reträtt, att ta tillbaka propositionen. Nu har det gått fem år igen. Vi lämnar ifrån oss ett betänkande som i allt väsentligt är enhälligt. Det har varit möjligt att nå enighet, därför att det till slut har gått att få gehör överallt för kravet på varsamhet. Första förslaget var inte varsamt utan ganska brutalt. Det lades stupstockar framför människorna. Man drog upp gränser som gjorde att ens ekonomi under stor del av livet kunde påverkas av vilken sida av årsskiftet man hade råkat födas. Mycket av detta har nu jämnats ut, efter stora ansträngningar och till stora kostnader. Jag och många andra här har varit med i det arbetet.

Låt mig ge ett exempel på hur långt vi har gått för att försöka förmänskliga reformen. Enbart under det senaste året, sedan förra sommaren då moderata samlingspartiets partistämma i Malmö behandlade frågan och hade bestämda synpunkter på hur reformen skulle genomföras, har förslaget tillförts förändringar som sammanlagt kostar bra nära 20 miljarder kronor. Det är väldigt mycket pengar. Allra senast tillförde vi förslaget en förbättring i utskottet genom ett enhälligt utskottsinitiativ som kostar ett par miljarder och som avlägsnar den sista allvarliga stupstocken. Denna förändring graderar förändringarna under en lång tidsperiod och gör att ingen drabbas av ett plötsligt bortfall beroende på när man råkar vara född. Det är bra att vi kunnat enas om detta.

Det är också bra att den försäkring som vi får efter det beslut som vi snart kommer att fatta är en modernare och bättre försäkring än den som gäller i dag. Det är viktigt att människorna har ett ekonomiskt skydd för efterlevande. Vi har haft det ganska länge, men bara för en minoritet, för den del av befolkningen som kunde hamna i situationen som efterlevande. Halva befolkningen, männen, har helt saknat skyddet. Så har det också varit för ytterligare en betydande del av befolkningen. De som lever under andra samlevnadsförhållanden än det traditionella äktenskapet – men märk väl samlevnadsformer som i alla avseenden har accepterats av riksdagen för goda – har stått utanför. Nu slipper vi dessa brister i framtiden. Vi slipper också ett inslag av överförsäkring för andra grupper som funnits i det hittillsvarande systemet. Det är också bra, för överförsäkring skall undvikas.

Det vore frestande att försöka ge några riktlinjer, när man nu lämnar den här typen av arbete, för vad vi närmast skulle behöva göra. Det skall jag dock

inte ge mig in på, för det skulle ta alldeles för lång tid. men jag skall göra några små påpekanden. Jag tror att nästa försäkring som står på tur, utöver personförsäkringssystemet som vi måste fortsätta att utreda och förbättra, är sjukförsäkringen, då framför allt sjukvårdsförsäkringen. Den är inte heltäckande i dag, den är onödigt monopolartad och kan göras effektivare, rättvisare och kanske rent av för samhället billigare. Det är nödvändigt att vi tar itu med denna fråga.

Vi måste våga ställa mer allvarliga frågor. En av de stora systemkonstruktörerna i den svenska socialförsäkringens historia sade en gång att en socialförsäkring skall vara självkontrollerande så långt möjligt. Den skall vara så beskaffad att människorna inte kan avgöra vad som är klokt, för då gör de vad som är rätt. Det är en riktig tanke. En försäkring skall så långt möjligt vara självkontrollerande, och den skall inte fresta till missbruk. För mig innebär detta att det självklart i varje försäkring skall finnas ett inslag av självrisk. Detta hör till det som vi kan tvista om, och har tvistat om. Jag har inte på 23 år blivit övertygad om att vi kan bli av med det inslaget. Men det får aldrig gå så långt att vi tappar effektiviteten. Försäkringen skall ge det skydd som den är avsedd att ge. Man får inte lägga så breda säkerhetsmarginaler att skyddet urholkas. Jag tror också att vår försäkring mer än förr kommer att få karaktären av grundskydd, som många människor kan behöva komplettera för att få den individuellt bästa försäkringen. Då är det viktigt att vi på allt sätt underlättar denna komplettering.

Innan jag glömmer bort det skall jag påpeka att vi moderater har en liten reservation till detta betänkande. Den handlar just om möjligheten, i detta fall de skattemässiga möjligheterna, att komplettera sitt försäkringsskydd, att ytterligare förbättra reglerna i framtiden. Den reservationen bär numret 2, och jag ber att få yrka bifall till den reservationen. Den är denna gång, hur viktig den än är, att betrakta som en krumelur i kanten. I huvudsak är vi eniga.

Det är min bestämda övertygelse, herr talman, att när vi får genomförd den föreslagna delreformen – det är en delreform – har vi ett bättre pensionssystem än det vi har i dag, ett system som omfattar fler, ger ett bättre skydd, rättvisare skydd och dessutom på lång sikt till en mer överkomlig kostnad.

Jag yrkar, herr talman, bifall till socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkande 29 i alla de delar som inte omfattas av den lilla reservationen nr 2.

Anf. 2 MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Det har varit mycket lärorikt att få delta i utskottsarbetet med propositionen om reformering av efterlevandeförmånerna. Jag har visserligen ingen lång erfarenhet av riksdagsarbete att hänvisa till, bara fem år. Men under den tiden har jag inte varit med om att vi i utskottet använt så mycket tid till ett enda förslag. Vi har också använt oerhört mycket tid till att uttrycka oss begripligt. Jag har lärt mig mycket under det här arbetet, t. ex. hur oerhört svårt det är att informera om förändringar i vårt socialförsäkringssystem när så många inte känner till vilka regler som gäller i dag. Vårt socialförsäkringssystem är krångligt, vilket också Nils Carlshamre har påpekat här. Jag tror inte att ett rättvist system går att förena med enkla

regler. Skall systemet vara rättvist blir reglerna helt naturligt något krångliga.

Jag har inte heller haft klart för mig – innan vi började arbetet – att det fanns så många efterlevandepensionärer in spe.

Arbetet har alltså varit nyttigt, och vi är alla i utskottet mycket nöjda med att vi har kunnat avge ett så enigt utskottsbetänkande.

Det finns två reservationer till betänkandet, varav vpk svarar för den ena. Men det gäller två frågor som närmast måste sägas ligga utanför själva propositionsförslaget. Det gäller synen på rätt till avdrag för privata pensionsförsäkringar.

I denna fråga har vi från vpk:s sida en annan uppfattning än majoriteten. Vi vill begränsa avdragsrätten till ett halvt basbelopp och på sikt slopa avdragsrätten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan utom på den punkt som omfattas av vår reservation nr 1, som jag yrkar bifall till.

Avslutningsvis, herr talman, vill jag säga att det har varit en förmån att få arbeta i samma utskott som Nils Carlshamre. De kunskaper om vårt socialförsäkringssystem som han har delat med sig av till oss alla hade nog varit omöjliga att läsa in via lagar och förordningar och den information som finns tillgänglig.

Anf. 3 MARGARETA ANDRÉN (fp):

Herr talman! Så här i slutet av riksmötet har vi, som vi redan har hört, i socialförsäkringsutskottet enats i en mycket stor fråga som berör många människor. Efter en hel del arbete i utskottet kan vi nu komma med ett i stort sett enigt betänkande när det gäller ett nytt system för efterlevandeförmåner.

Att förbättra och utvidga efterlevandeskyddet var vi redan från början överens om. Men för att också bli eniga när det gällde övergångsreglerna behövdes att utskottet tog ett eget initiativ, som också resulterade i en ny lagtext, och här har alla partier medverkat konstruktivt.

Utskottet har haft förståelse för att en del människor känt viss oro inför det ursprungliga förslaget, även om mycket av den oron har berott på bristande information och på missförstånd.

Jag hoppas nu att det förslag som i dag ligger på riksdagens bord skall kunna tillfredsställa de allra flesta. Men från utskottets sida är vi mycket angelägna om att poängtera behovet av information om det nya systemet – inte minst på grund av att så många missuppfattningar uppstod när regeringen kom med sin proposition om efterlevandeförmåner. Genom det klargörande som har gjorts av utskottet och genom de förändringar och förbättringar som nu skett genom alla partiers medverkan bör förutsättningarna vara goda för att förslaget nu skall upplevas positivt.

Även om det också i folkpartiet – liksom i alla partier – har funnits oro och tveksamhet inför den nya efterlevandereformen, har kanske folkpartiets mångåriga engagemang när det gäller jämställdhetsfrågor gjort det något lättare för oss att se de positiva effekterna i förslaget. Det är ju principiellt riktigt att en efterlevandepension utgår på lika villkor mellan kvinnor och män. En man, en frångild kvinna eller en efterlevande sambo kan ha lika stort behov av skydd som en änka. Och det skyddet åstadkommer vi nu genom det här nya systemet.

De nuvarande änkepensionerna bygger på 50- och 60-talets verklighet. Då hade endast 30 % av kvinnorna mellan 30 och 45 år en egen inkomst. I dag är samma andel över 90 %. Den normala pensionspoängen för kvinnor var 1960 hälften av männens. I dag är den två tredjedelar. Därför tycker många att det är orättfärdigt att vissa änkor skall ha både sin egen inkomst eller pension plus en stor del av makens.

Den efterlevandepension som nu föreslås är därför mera rättvis. För dem som redan nu har änkepension innebär förslaget ingen ändring. Men det är mycket viktigt att vi får en mjuk övergång till det nya systemet.

Den avtrappningsregel som utskottet – med hänsyn till bl. a. motionsyrkanden från samtliga borgerliga partier – nu konstruerat innebär en förbättring i förhållande till regeringens förslag. Den garanterade änkepensionen på föreslagna 50 % av makarnas gemensamma pensionspoäng från ATP utöver den egna folkpensionen kommer nu att gälla först fr. o. m. årsklass 1935. De som är födda 1930 garanteras däremot 60 %, och därefter sker en nedtrappning till 50 %. På detta sätt blir skillnaden i livsvarig änkepension från årsklass till årsklass aldrig större än 200–300 kr. per månad i stället för – i extrema fall – 2 000–3 000 kr.

Enligt nuvarande bestämmelser krävs som bekant 30 års intjänandetid med en inkomst av minst ett basbelopp för att få full pension från ATP. Pensionens storlek bestäms av den genomsnittliga inkomsten under de 15 bästa åren.

I flera motioner – bl. a. från folkpartiet – har påpekats hur viktigt det är att dessa intjänanderegler behålls. Vi har i utskottet blivit eniga om att detta är särskilt viktigt med hänsyn till det nya systemet för efterlevandepension. Vi utgår därför från att pensionsberedningen i sitt fortsatta arbete beaktar vad motionärerna och utskottet anfört om dessa intjänanderegler betydelse.

I folkpartimotionen av Charlotte Branting tas också upp kravet på att pensionsberedningen med förtur skall utreda ett system för delning av under äktenskapet intjänade ATP-poäng. Ett annat folkpartikrav är rörlig pensionsålder. Då pensionsberedningen förklarat att båda dessa frågor kommer att behandlas av utredningen har det inte funnits några skäl för oss till reservationer eller särskilda yttranden.

Inte heller när det gäller frågan om tillgodoräknande av vårdår eller retroaktiv rätt till vårdår, har vi i detta sammanhang för vår del någon reservation eller särskilt yttrande. Den frågan har nämligen helt nyligen behandlats av utskottet.

Andra motionsyrkanden, som inte heller behövt resultera i reservationer eller särskilda yttranden, gäller kraven på generösare tillämpning av reglerna för särskild efterlevandepension. Genom utskottets utförliga skrivning med angivande av vissa exempel har vi kunnat enas om just en generös tillämpning.

Detta är en viktig markering – inte minst för kvinnor i glesbygd, som kanske inte haft möjlighet att välja mellan yrkes- och hemarbete. För t. ex. äldre efterlevande änkor i glesbygd torde oron att tvingas flytta från hemorten härigenom minska betydligt.

En annan grupp som också måste bedömas generöst i de här sammanhangen är invandrarkvinnorna. Många av dem har sent kommit in på arbetsmark-

naden på grund av språksvårigheter och brist på språkutbildning.

En annan grupp, som Barbro Sandberg motionerat om, är föräldrar till gravt handikappade barn. Ofta måste en av föräldrarna – oftast kanske mamman – vara hemma hos dessa barn. När barnet fyller 16 år kan den hemmavarande föräldern oftast inte omedelbart gå ut på arbetsmarknaden. Då kommer några år när föräldern varken har lön eller får pensionspoäng. Vårdbidraget till föräldern har ju då ersatts av förtidspension till barnet. Dessa föräldrar får då kanske varken någon hög pensionspoäng eller full kvalifikationstid.

Det är därför viktigt att man vid prövningen av den särskilda efterlevandepensionen beaktar de speciella förhållanden som kan gälla de här aktuella föräldrarna. Det här problemet bör också med allvar belysas när pensionsberedningen i sitt fortsatta arbete skall pröva frågan om vad som skall ligga till grund för beräkning av ATP.

När jag nu berört vissa barns och deras föräldrars situation, vill jag naturligtvis understryka min tillfredsställelse över att barnpensionerna kommer att förbättras.

Ett krav som vi har haft från de icke-socialistiska partierna är att avdragsvillkoren för dem som vid sidan om den allmänna försäkringen har frivilliga pensionsförsäkringar inte skall försämrats. De borgerliga och socialdemokratiska ledamöterna i utskottet har nu också enats om att inte försämrats avdragsvillkoren för dessa försäkringstagare.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan och uttrycker ännu en gång min tillfredsställelse över att vi över blockgränserna har enats om denna viktiga reform inom pensionsområdet.

Herr talman! Utskottets vice ordförande Nils Carlshamre har tydligen hållit sitt sista anförande här i kammaren. Jag vill från oss folkpartister i utskottet framföra vårt tack. Det är ju ingen hemlighet, precis som Margó Ingvardsson sade, att vår vice ordförande är mycket kunnig när det gäller hela socialförsäkringsområdet och att han dessutom har ett mycket starkt socialt engagemang.

Vj i folkpartiet uppskattar mycket Nils Carlshamre för dessa egenskaper, men vi uppskattar honom också som person. Hans skickliga förmåga att hitta praktiska lösningar på många både politiskt och lagtekniskt besvärliga frågor har varit till mycket stor nytta i vårt gemensamma utskottsarbete. Tack, Nils Carlshamre!

Anf. 4 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! Varje tid har sina krav på ett socialförsäkringssystem. Hela tiden sker förändringar inom systemet med korrigeringar av det som inte faller väl ut. Hela tiden följs detta system upp av vad som händer i samhället för övrigt.

Det är därför nödvändigt att vi också skall vara beredda att ändra i nuvarande system när levnadsförhållanden förändras. Ett annat skäl till förändringar kan helt naturligt vara att man inser att de som skulle få ett bra skydd inte erhåller detta med nuvarande regler.

Ibland kan även de kostnader som nuvarande system drar vara skäl till förändringar. Vi vore dåliga politiker om vi inte vågade ta tag i även stora

förändringar för att få en bättre fördelning av de resurser som står till förfogande.

Efter åtskilliga år av utredning, av förkastande av ett förslag som låg på riksdagens bord, har parlamentariker kommit överens om ett efterlevandeskydd med en ny inriktning. Ett förslag som kom tidigare förkastades, och kravet på det nya förslaget var därför att enighet skulle råda om det.

I dag har vissa grupper inget eller ett relativt dåligt efterlevandeskydd – det gäller samboende, männen och barnen. Andra grupper överkompenseras och får mera än vad de behöver – det gäller i fråga om nuvarande änkepension från ATP.

Att gå in och ändra på regelsystem i ett försäkringsskydd skapar helt naturligt oro. Detta har med all tydlighet framgått i detta fall. Vi har tidigare förändrat förmånsregler inom familjerätten – även regler som gäller jämställdhet mellan kvinnor och män – och som har berört flera än vad som i dag är aktuellt. Jag vill bara påminna om att underhållsbidragen till frånskilda kvinnor inte längre finns. Även denna förändring berörde kvinnor i en mycket utsatt position. Numera tillerkänns kvinnor underhållsbidrag bara i vissa speciella fall som prövas av domstol. Denna förändring skedde utan protester.

Vi har ändrat på arvsregler – de s. k. utomäktenskapliga barnen har fått arvsrätt efter fadern. Detta har för många kvinnor och halvsyskon inneburit både en känslomässig och ekonomisk chock i ett redan känsligt läge.

Naturligtvis har det legat starka skäl bakom dessa förändringar. Just detta att förutsättningarna i våra vardagsliv har förändrats måste också få innebära att försäkringssystemen följer med och rättar sig efter de nya förutsättningarna.

I arbetet med det utredningsförslag som legat till grund för regeringens proposition om efterlevandeskydd har en politisk enighet eftersträvat. Tyvärr har den ytterligt korta remisstiden för utredningsförslaget varit mycket olycklig. Det gavs inte tillfälle för kvinnoorganisationer att yttra sig – det var inte lätt för dem att uppmärksamma att remissomgången hade inletts, då den avslutades så snabbt.

Den korta remisstiden fick många att tro att det var något skumt med förslaget, och med den inriktningen kan vilket förslag som helst ha svårt att vinna allmänt gehör. Också svårigheterna att ge en information som kunde vara förståelig bidrog till den allmänna förvirringen. T. o. m. försäkringskassorna har haft svårt att tolka förslaget. Helt klart är att regeringen får ta på sig ett ansvar för detta. Utredningen, som varit enig, har givit information, men med rådande enighet är intresset inte särskilt stort, vilket också detta bidrog till att flera verkade överraskade av förslaget.

Först sent – efter det att förslaget var lämnat – gavs en pressinformation. Nu är det ju inte det allra enklaste att förklara detta nya system, speciellt inte för alla dem som inte har kännedom om nuvarande regler. Det är få massmediapersoner som behärskar detta område. Den vanlige nyhetsjournalisten kan inte göra det utan att först få en grundläggande kurs i hur försäkringssystemet är uppbyggt.

Allt detta skapade oro och har lett till protestskrivelser från alla som uppfattat att deras nuvarande änkepension skulle tas ifrån dem. När de fått

den korrekta uppgiften att så inte blir fallet, har deras oro stillats. Men tyvärr har den informationen svårt att tränga fram. De flesta har nåtts av de skrämmande och helt felaktiga uppgifterna. Det är därför inte lätt att i den debatten försöka bena ut de verkliga förhållandena.

Vi anser att vi i utskottet emellertid har lyckats med detta. Genom ett gott arbete från kansliets sida och med underlag från de motioner som väckts med anledning av propositionen har utskottet lyckats att i enighet forma ett dokument som beskriver vad förslaget går ut på.

Genom de motioner vi från centern och andra partier väckte har även utskottsbehandlingen medfört förbättringar på punkter som varit något ofullständiga och som även de därför har skapat oro.

Även vi i centern hyste betänkligheter när det gäller de efterlevandes möjligheter att kunna bo kvar på hemorten när deras familjeförhållande förändrats. I vår motion nämns äldre kvinnors situation, när möjligheten till arbete på hemorten inte föreligger. Här fanns även andra motionsförslag, som ville skydda denna grupp när den omställningspension som utges under ett år upphör.

Centern ville även förlänga den tidsperioden till två år, med de skäl som också innefattar behovet att kunna bo kvar på hemorten när det finns barn över tolv år eller när man är delägare i ett jordbruksföretag.

Detta gav utskottsbehandlingen oss rätt i. Även kravet på särskild efterlevandepension om man vårdar nära anhörig skall numera beaktas. Vårt krav på en tvåårig omställningspension har med den nya motivtexten också inneburit att vi anser att dessa efterlevandes situation har förbättrats så mycket att vi accepterar nuvarande förslag.

Hit hör även de nya avtrappningsreglerna, som innefattar centerns förslag om en höjning från 50 % till 60 % av den gemensamma ATP som utgår när kvinnan vid 65 år erhåller egen ATP. Den nya mjukare övergången för kvinnor som blir änkor när de fyllt 55 år vid reformens genomförande är också av den arten att mycket av den inte oberättigade kritiken till förslaget har förändrat det till ett bättre förslag. Detta innebär att många kritiker kan anse att deras synpunkter inte har varit utan värde. Vi politiker lyssnar till den kritik som ges – det är därför som utskottsarbetet när det är som bäst kan bedrivas som socialförsäkringsutskottet nu har arbetat.

Centern har i sin motion även krävt insatser från regeringens sida när det gäller information om det nya förslaget. Som förut nämnts träder de nya efterlevandepensionsreglerna i kraft den första januari 1990. Det innebär att det finns ovanligt god tid för berörda myndigheter att ge en bred och bra information till de grupper som är berörda, dels de som i dag är änkor och som behåller sin nuvarande pension, dels alla kvinnor som omfattas av övergångsreglerna samt det framtida systemet. Jag vet att det är svårt att tillgodogöra sig denna information, men i detta fall får ingen möda sparas.

Vi krävde även en uppföljning av det nya pensionssystemet. Det tar lång tid innan systemet är helt genomfört. Den långa övergångstiden medför att uppföljningen naturligtvis kommer att innebära vissa förändringar och justeringar – det är vanligt i dessa sammanhang. Vi anser det naturligt att så skall ske – vi som riksdagsledamöter har även en skyldighet att göra den uppföljningen.

Pensionsberedningens fortsatta arbete kommer i mycket att präglas av den debatt som varit. Allt fler har uppmärksammats på den stora roll som de pensionspoäng man får inom ATP-systemet har för den framtida pensionen. Kvinnornas vårdinsatser med egna barn ger i dag s. k. vårdår, men det är alltför många kvinnor som inte kan utnyttja detta då deras vårdinsats ligger långt tillbaka i tiden.

Centern har under ett antal år motionerat om en möjlighet att retroaktivt kunna räkna vårdår för vård av barn. Denna möjlighet har med verklig styrka visat sig behövlig, eftersom många kvinnor upplever att deras vård av egna barn ej givit någon erkänsla i form av ATP-poäng som kommer dem tillgodo i pensionshänseende. Bara det faktum att man, på det sätt som riksdagen uttalat, bättre upplyser om möjligheten till vårdår är till gagn för nuvarande föräldrar, som genom vård av egna barn har rätt att räkna vårdår.

Vi har i ett särskilt yttrande påmint om den reservation vi tidigare debatterat och röstat för i riksdagen. Vi nöjer oss i detta sammanhang med ett särskilt yttrande, med den vetskapen dels att pensionsberedningen ser över möjligheterna till intjänande av pensionsår, dels att vår representant i pensionsberedningen tar upp detta i utredningsarbetet.

Detta betänkande har med det sätt varpå det hanterats visat på värdet av ett gott parlamentariskt samarbete. Detta är en styrka när det gäller stora förändringar i försäkringssystemet. Enigheten får dock inte bli det allena saliggörande. Slutmålet måste också vara en bra produkt – det har även behandlingen i utskottet givit besked om. Den kunskap som utskottsledamöterna besitter om vad som händer i den praktiska tillämpningen av förslag på försäkringsområdet har resulterat i att vi har avgivit ett förslag som vi kan känna oss nöjda med.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till hemställen i socialförsäkringsutskottets betänkande nr 29 rörande reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner.

Avslutningsvis vill jag från oss centerpartister till Nils Carlshamre rikta ett varmt tack för ett gagerikt och trivsamt samarbete i utskottet. Den erfarenhet och kunskap som du Nils Carlshamre fört med dig i detta arbete har betytt mycket för oss som har haft förmånen att arbeta tillsammans med dig.

Anf. 5 DORIS HÅVIK (s):

Herr talman! När vi i dag om någon timme kommer att anta socialförsäkringsutskottets betänkande 1987/88:29, har vi gjort en stor insats när det gäller reformeringen av efterlevandepensioneringen. Jag uttrycker mig så här torrt i siffror om betänkandet, men det ligger mycket arbete och mycken möda bakom detta enhälliga betänkande, som jag är mycket glad över att kunna presentera inför kammaren i dag.

Låt mig säga något om den turbulens som ändå har förekommit när det gäller detta pensionssystem, änkepensioneringen, som man har kallat det. Jag vill i fortsättningen enbart kalla det för efterlevandepensioneringen. Det har varit ett omodernt system. Det har inte varit i takt med tiden. Det har inte gett trygghet åt de grupper i samhället som behöver tryggheten i samband med dödsfall.

Det har sagts att man har hastat fram detta förslag. Det är inte fallet, och därför vill jag ge en resumé över vad som egentligen har hänt i denna fråga.

År 1971 överlämnades ett betänkande, SOU 1971:19 Familjepensionsfrågor. Där redovisade pensionsförsäkringskommittén principiella överväganden i fråga om utformningen av det framtida familjepensionssystemet. Redan där drog man upp riktlinjer som i stort sett följs i detta betänkande och som följdes i propositionen som ligger till grund för betänkandet. Man gick vidare i arbetet, och i socialförsäkringsutskottets betänkande 1974:24 pekade man på att de överväganden som pensionsförsäkringskommittén hade redovisat när det gällde kravet på jämställdhet mellan män och kvinnor hade vuxit sig allt starkare på senare år. Man behövde få en könsneutral pensionering. Det resulterade i att pensionskommittén fick i uppdrag att se på denna fråga.

Det kom också en proposition i ärendet 1983. Den drogs dock tillbaka, beroende på att vi inte kunde få den breda enighet omkring förslaget som bedömdes nödvändig.

Pensionsberedningen, som tillkallades 1984, fick i uppdrag att se över efterlevandepensioneringen. Resultatet av pensionsberedningens arbete ser vi på riksdagens bord i dag. Propositionen följer helt och hållet, vill jag påstå, beredningens betänkande utom på en punkt, nämligen i fråga om ikraftträdandetiden, som är ändrad från den 1 januari 1989 till den 1 januari 1990. Det tycker vi är bra. Det blir bättre tid för information, och det blir bättre tid för att få människor att förstå vad denna reform handlar om.

Jag skall försöka att här helt kort ange de väsentliga punkterna i förändringarna.

Jag vill börja med att tala om rätten för barnen, eftersom försörjarbegreppet är betydelsefullt när vi skall diskutera en så väsentlig fråga som denna. Barnpension utgår till alla efterlevande biologiska barn och adoptivbarn till 18 års ålder, till utländska adoptivbarn även före adoptionen och till övriga utländska barn på ett betydligt tidigare stadium än vad som sker i dag. Men vi har utvidgat rätten till barnpension till dess att barnet är 20 år, om barnet genomgår utbildning i grundskola och gymnasium. Enligt nuvarande regler är åldersgränsen satt till 18 år inom folkpensioneringen och 19 år inom ATP. Där sker alltså en utbyggnad, en väsentlig sådan.

Vi höjer garantinivån. I dagens läge minskas barnpensionen, om pension utgår till änkan. I fortsättningen sker ingen minskning av barnpensionen, även om pension till vuxen utgår. Högre pensionsbelopp utgår till barn i flerbarnsfamiljer. Högre pensionsbelopp utgår till föräldralösa barn. Det är en väsentlig reformering, som jag tycker är värd att beakta.

När det gäller vuxna är pensionssystemet könsneutralt. Pension på lika villkor skall utbetalas till efterlevande man och kvinna. Det är mindre skillnad mellan gifta och ogifta än tidigare. Vi har i dag det förhållandet att det enligt reglerna i ATP-systemet krävs att man är gift för att ersättning skall utfalla från ATP. Vi tar bort den regeln. I ett samboförhållande med barn har man lika rätt till efterlevandepension som i ett förhållande där man är gift. Det finns ingen nedre åldersgräns för den efterlevande. Enligt äldre regler skall änkan i vissa fall vara lägst 36 år och dessutom ha varit gift i fem år för att få folkpensionsförmånen. Det finns ingen övre åldersgräns för den avlidne.

Enligt äldre regler skall det barnlösa äktenskapet, för att änkan skall vara berättigad till förmån från ATP, ha ingåtts innan mannen har fyllt 60 år.

Omställningspension utgår under ett år till alla. Omställningspension utgår under längre tid för den som har vård av barn under 12 år och utgår tills det yngsta barnet uppnått denna ålder.

Särskild efterlevandepension utgår till efterlevande, vars möjlighet att försörja sig är nedsatt med minst hälften av arbetsmarknadsmässiga skäl, på grund av nedsatt hälsa eller av liknande orsaker. Man skall beakta den efterlevandes krafter och färdigheter, utbildning och tidigare verksamhet, ålder, boställningsförhållanden och andra jämförliga omständigheter. På denna punkt har vi i utskottet gjort ett tillägg i betänkandet, där vi pekar på svårigheten att flytta från glesbygd, om man har barn i skolan, om man besitter ett mindre jordbruk som båda makarna har brukat gemensamt eller om man har vård av nära anhörig.

Särskild efterlevandepension kan utgå som hel, två tredjedels eller halv pension. Där ser man rörligheten och flexibiliteten i det nya systemet.

Eventuella barn är försörjda genom egen pension.

Omställningspension utgår om barnet är under 12 år. Det gäller även för icke gemensamma barn, vilket är viktigt att påpeka.

Efter 65 år erhålls skydd genom egen ålderspension.

Jag har redan sagt att detta pensionssystem är beräknat att träda i kraft den 1 januari 1990. De nya reglerna gäller vid dödsfall som inträffar den 1 januari 1990 eller senare.

Så har vi då övergångsreglerna, som är mycket långtgående. Detta har vi kritiserats för av en remissinstans, som anser att de är alltför långtgående. Det är statskontoret som anser det och menar att övergångsbestämmelserna borde vara mer schablonmässiga. Det är de inte, utan de är mycket individuellt utformade. Vi i pensionsberedningen tycker att det är en framgång att vi har kunnat nå en överenskommelse på den punkten.

För kvinnor som är födda 1929 eller tidigare, alltså är 60 år eller äldre vid ikraftträdandet, tillämpas äldre regler fullt ut. Det vill säga att alla som i dag har änkepension, oberoende av ålder, kommer att fortsättningsvis ha denna pension enligt äldre regler. För kvinnor som är födda 1930–1944, alltså 45 till 59 år vid ikraftträdandet, tillämpas äldre regler till dess att kvinnan blir 65 år. Det vill säga att hon får änkepension fram till dess att hon blir 65 år. Vid 65 års ålder sker en prövning. Har hon då inga ATP-poäng, ja, då konstaterar man vid den kontrollstationen att änkepension enligt gamla regler fortsätter att utgå. Har hon pensionspoäng som uppgår till en femtedel av mannens, sker samma bedömning – hon har rätt att få änkepension enligt de gamla reglerna.

Det görs en samordning mellan änkepensionen från ATP och kvinnans ålderspension från ATP. Änkepensionen betalas ut till den del den överstiger ålderspensionen. Ålderspensionen betalas alltid ut i sin helhet.

Utskottet har tagit initiativ till en garantiregel: Kvinnor som är 59 år garanteras 60 % av den gemensamma pensionen, kvinnor som är 58 år garanteras 58 % av den gemensamma pensionen, kvinnor som är 57 år garanteras 56 %, kvinnor som är 56 år garanteras 54 %, kvinnor som är 55 år garanteras 52 % och kvinnor som är 44 till 54 år garanteras 50 % av den gemensamma pensionen. Har man högre ATP-poäng läggs makarnas

pension samman och kvinnan får i de fallen 50 % av den gemensamma pensionen.

Som framgår har vi tänkt på de kvinnor som inte har haft möjlighet att tjäna in ATP-poäng eller som bara har låg ATP-poäng. Till dem har vi tagit en alldeles speciell hänsyn. För kvinnor som är födda 1945 eller senare, dvs. de som är yngre än 45 år vid ikraftträdandet, kommer nya regler att tillämpas. Dessutom kan kvinnan erhålla änkepension både från folkpensionen och ATP, baserad på den ATP-poäng som mannen intjänat vid ikraftträdandet. Sådan änkepension samordnas med förmåner enligt de nya reglerna. Sådan änkepension samordnas även med ålderspensionen, och någon garantiregel finns inte för den gruppen.

Jag vill i detta sammanhang påminna om vad jag tidigare sade: för att få änkepension från folkpensioneringen krävs i dag att man är minst 36 år och har varit gift minst fem år, annars får man inte någon änkepension från folkpensioneringen. Också på den punkten innebär förslaget en förbättring.

Det har förekommit turbulens omkring detta förslag och felinformation. Då vi höll presskonferens fick vi en fråga om hur det kan komma sig att det är så svårt att sätta sig in i det nya systemet. Jag svarade på den frågan med att säga att det kanske beror på att vi kan det gamla systemet. Nils Carlshamre fick en följdfråga om hur det kunde komma sig att utskottsarbetet hade kunnat gå så friktionsfritt. Han svarade att det kanske berodde på att vi kan båda systemen. Vi har alltså möjligheter att göra jämförelser och kan se att detta förslag till efterlevandepension är vida bättre än det system som vi har i dag.

En socialförsäkring kan aldrig vara statisk. Det beslut man en gång fattat kan aldrig gälla för evig tid. Vi måste ha en förändring av lagstiftningen i takt med utvecklingen i samhället. Detta är väldigt svårt, eftersom lagstiftningsarbetet tar lång tid. Som lagstiftare kommer vi alltid på efterkälken, men nu känns det som om vi börjar komma ikapp utvecklingen.

I en debatt denna vecka fick jag frågan hur det kan komma sig att samtliga partier kan ingå denna oheliga allians i frågan om änkepensionerna. Jag svarade att politiker alltid är anklagade för att käbbla och ha svårt för att komma överens. Ofta sägs att det bara är för att markera de politiska skiljaktigheterna som vi politiker skulle ha så svårt för att komma överens – men när vi nu kommer överens, då kallas det för en ohelig allians.

Ja, det är en allians, en överenskommelse. Jag vill dock inte gå så långt att jag kallar den för ohelig, sade jag. Det är en överenskommelse grundad på övertygelse, en överenskommelse i vilken vi anser att vi kan redovisa att vi har möjligheter att finna lösningar på de stora frågor som rör många människor i vårt samhälle, lösningar som är utomordentligt goda. Det känns riktigt att kunna lägga detta betänkande på riksdagens bord för avgörande.

Jag är något brydd över att många kanske har blivit felinformerade, ibland medvetet. Den felaktiga informationen har skakat människor. De har ringt och de har skrivit, och när vi har svarat på deras frågor har vi fått följande reaktion:

Var det så här? Det hade vi ingen aning om. Jag har läst i tidningen och sett på TV, men inte har jag förstått att förslaget hade denna betydelse.

Jag vill tacka utskottets ledamöter för ett konstruktivt och fint samarbete,

Prot. 1987/88:138
10 juni 1988

*Reformering av den
allmänna försäk-
ringens efterlevande-
förmåner m. m.*

som vi har genomfört under lång tid och vid många sammanträden.

Jag vill alldeles speciellt vända mig till utskottets vice ordförande, Nils Carlshamre, som på ett förtjänstfullt sätt har medarbetat vid utformningen av det betänkande som nu föreligger.

Jag kommer i höst att sakna Nils Carlshamre alldeles oerhört. Vi har båda haft ett alldeles utomordentligt gott samarbete – inte bara när det gäller beredningen av detta ärende, utan över huvud taget under många år i socialförsäkringsutskottet, där han har betytt oerhört mycket för oss alla. Dessutom har det, Nils Carlshamre, uppstått ett varmt vänskapsförhållande mellan oss som det känns fint att få presentera från denna talarstol.

Vi har alltid kunnat resonera oss samman, vi två. Vi har alltid känt att vårt gemensamma mål har varit att framlägga betänkanden som har varit begripliga och som har medfört förmåner för många människor i vårt land. Ditt sociala patos och engagemang kommer vi alla att sakna i riksdagen.

Nils Carlshamre: Tack!

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Anf. 6 NILS CARLSHAMRE (m) replik:

Herr talman! I vilken annan debatt som helst där jag hade fått lyssna till sådana överord som jag har hört i slutet av anföranden från Doris Håvik, Margareta Andrén, Karin Israelsson och Margó Ingvardsson skulle jag omedelbart ha reagerat snabbt, bestämt och så hårt som möjligt i replik.

I dag kan jag inte annat än något generad och djupt rörd tacka för de vänliga orden.

Jag tror mig vara en någorlunda snäll människa – men med en stundom svårbehärskad begåvning för verbal elakhet. I den mån jag under 23 år har låtit denna förmåga passera gränsen, så att jag har sårat någon god vän och medarbetare – som inte har gjort något annat ont än att ha en annan åsikt än jag – ber jag om tillgift för det.

Därmed, herr talman, är det för min del färdigtalat i Sveriges riksdag.

Anf. 7 MARGIT GENNSER (m):

Herr talman! Jag har hört utskottets tillfredsställelse med det arbete som utskottet har utfört. Jag är ledsen att jag på denna riksmötets sista dag, och Nils Carlshamres sista dag i denna kammare, kommer med smolk i glädjebägaren.

Jag har litet egensinnig kritik att framföra, och må jag då vara egensinnig.

De föreslagna förändringarna vad gäller ATP:s efterlevandeskydd kommer att få mycket långtgående inverkan på hela ATP-systemet. Detta sägs dess värre inte någonstans, varken i pensionsberedningens betänkande eller i den proposition som vi nu behandlar. Vad vi gör får betydelse för hela ATP-systemet och för rättssäkerheten inom systemet.

Herr talman! Tyvärr måste mitt anförande bli omfattande. Det beror inte minst på utskottets sätt att behandla motion 1987/88:Sf50. Utskottet bekvämar sig över huvud taget inte till att ta ställning till om den väsentliga frågan om hur rättssäkerheten i ATP-systemet påverkas av de förslag till ny lag som vi har fått.

Tryggheten i ett pensionsförsäkringssystem hänger samman med försäk-

ringens oantastbarhet. Kritiker av det föreslagna ATP-systemet framhöll att ett obligatoriskt statligt pensionssystem gjorde det möjligt för statsmakterna att besluta ändringar av pensionsbestämmelserna utan hänsyn till den grundläggande oantastbarhetsprincipen.

Mot denna typ av kritik genmälde på sin tid den Åkessonska utredningen (SOU 1955:32) följande – citatet finns med i min motion, men eftersom utskottet över huvud taget inte har tagit upp de här spörsmålen anser jag det nödvändigt att även muntligt föredra citatet –:

”Den fasthet som genom tradition och lagstiftning numera tillförts premierersvsystemet har medfört att den formella säkerheten anses tryggad i fråga om försäkringar där detta system kommer till användning. Fördelningssystemet däremot har vad tillämpningen beträffar icke någon jämförlig tradition att uppvisa och några regler av teknisk art för tryggandet av de försäkrades rätt har – – – icke tidigare utformats i fråga om detta system.

Det bör i detta sammanhang observeras att den utformning som det föreslagna systemet erhållit erbjuder en parallell av intresse till premierersvsystemet i fråga om den försäkrades rättssäkerhet. Beträffande premierersvsystemet knyter sig den försäkrades rätt till storleken av den för eller av honom uppbyggda fonden. I denna fond har han dessutom enligt gällande lag panträtt. En direkt motsvarighet till denna fond utgör inom det föreslagna fördelningssystemet det antal pensionspoäng han förvärvat och som vid varje tidpunkt finnes tillgodoskrivet honom. Det är dessa poäng som bestämmer omfattningen av hans pensionsrätt. Enligt utredningens förslag – – – är detta poängkapital att betrakta såsom den försäkrades egendom, som icke rättsligen skall kunna fråntagas honom. På så sätt kommer oantastbarhetsprincipen till uttryck inom försäkringens ram.

Självfallet finnes intet hinder för statsmakterna att besluta ändring av de lagbestämmelser som reglerar detta område. Lika klart bör emellertid vara, att den försäkrade icke skall kunna fråntagas en rätt som han enligt äldre lag förvärvat. Av betydelse är att medborgarna bibringas insikt om vikten av att avtal skall hållas vare sig det gäller pensionsförsäkringsavtal av traditionell typ uppbyggda på premierersvsystemets grund eller – såsom fallet är här – anordningar av det slag som en pensionering på fördelningsgrund innebär.”

Herr talman! Klarheten och logiken av denna utredning är en produkt av vårt förr så väl ansedda utredningsväsende. I de alster som dagens utredningsväsende och för övrigt också dagens riksdag alltför ofta lämnar ifrån sig har denna tradition dess värre ibland förskingrats.

Nog borde väl frågan om retroaktivitet ha penetrerats. Från utskottet råder dock endast tystnad. Om man nu anser att de grundläggande principerna för ATP-systemet för länge sedan har övergetts – att intjänade pensionspoäng kan behandlas hur som helst av riksdagen med majoritetsbeslut – då borde man ju ha sagt ut detta klart, och man borde givetvis också ha angett när förändringen ägt rum och hänvisat till propositioner, utredningar och andra auktoritativa uttalanden. Så har inte skett.

Naturligtvis kan alltid olika tolkningar föreligga om vad som gäller i ett så komplicerat system som ATP. Det som är det allvarliga är den totala tystnaden i den här frågan. Den tyder på att mina synpunkter är ”delikata”.

Tystnaden är ofta den bekvämaste utvägen, när sakargumenten inte är hållfasta.

Min uppfattning – och den delar jag med ett stort antal jurister och högt kvalificerade försäkringsakkunniga – kan med den sakkunnige Bröms och experten Mårtenssons ord i SOU 1987:55 uttryckas så här: Utgångspunkten för en avveckling av änkepensionerna bör vara att ingen enskild försäkrings- tagare bör utsättas för vad som kan beskrivas som en kapitalförlust. Individen skall således inte komma sämre ut än vad som motsvarar intjänade förmåner genom de regler som ligger i nuvarande system.

För att inte missförstånd skall uppstå vill jag poängtera att det är mannens intjänade poäng som ger upphov till efterlevandeskyddet och att ATP omfattar ålderspension, efterlevandeskydd och förtidspension.

Mitt yrkande 1 i motionen visar hur reglerna hade kunnat utformas utan att göra våld på oantastbarhetsprincipen.

Herr talman! Jag har ingen avsikt att yrka bifall till detta yrkande – inte för att jag tycker att mitt yrkande är felaktigt, jag tycker det är utomordentligt riktigt – men man skall ju inse när majoriteten är större än t. o. m. fem sjättedelar.

I rättvisans namn bör påpekas att övergångsreglerna blivit materiellt bättre efter utskottsbehandlingen. Oppositionen har gett viss avkastning, det får man ju säga. Men fortfarande bryter reglerna mot grundläggande rättsprinciper, och rättsprinciper är viktiga.

Slutsatsen av det beslut som kommer att tas med stor – ja, överväldigande – majoritet i denna kammare är att oantastbarhetsprincipen inte gäller för pensioner enligt ATP. Jag kan inte tolka detta på ett annat sätt än att ATP kommer att ge ett utomordentligt bräckligt pensionsskydd i framtiden, bräckligt därför att medborgarnas skydd mot politiska – ofta kortsiktiga – beslut i realiteten saknas.

Till vad jag nu sagt kommer ytterligare "principbrott".

ATP-systemet grundade sig på en inkomstgarantiprincip. Detta innebär i klartext att pensionärernas behov inte hade med pensionsfordran att göra. Alla som hade intjänat pensionspoäng skulle behandlas lika. Av utskottsyttandet kan man utläsa att man nu frångått denna grundläggande princip, i alla fall i en viss del av systemet. Övergångsreglerna har byggt på en för ATP-systemet främmande behovsprincip. Detta framkommer också av ordvalet i betänkandet. Man talar hela tiden om stöd, inte om vad det i alla fall ursprungligen var: en fordran. Jag vet att de som försvarar behovsprincipen gör det på följande sätt: De ursprungliga principerna har någon gång under resans lopp övergivits. Dess värre kan denna förändring svårligen preciseras i tiden, vilket naturligtvis är besvärligt för medborgarna.

Som jag påpekat i min motion är det av vikt att denna centrala förändring i pensionssystemet verkligen blir känd bland gemene man. Samtidigt måste reglerna för rätten till avdrag för premier för pensionsförsäkringar väsentligt ökas.

Nå, även här har kanske oppositionen gett en viss avkastning. I Expressen kunde man i förrgår läsa att statssekreteraren Erik Åsbrink slog fast att socialdemokraterna inte har för avsikt att försämra avdragsreglerna för pensionspremier i framtiden, nota bene om socialdemokraterna fortfarande

innehar regeringsmakten. Naturligtvis känner jag mig luttrad inför löften från det hållet. Viktigt är emellertid att människor i gemen observerar att rätten till avdrag för pensionspremier är utomordentligt viktig för dem som vill ha en ekonomiskt trygg och framför allt oberoende – från myndigheter oberoende – ålderdom. Moderata samlingspartiet har här klart angivit en helt annan färdriktning – precis som jag gjorde i min motion: avdragsrätten måste väsentligt förbättras och valfriheten mellan olika sparformer för pensionssparande måste vidgas.

Och nu kommer jag till det som måste vara de väsentliga slutsatserna av min analys. ATP-systemet har hamnat i den principiöshet som insatta och omdömesfulla kritiker befarade för 30 år sedan. Varningarna mot regeländringar av retroaktiv karaktär har besannats. Diagnosen är ställd. Skyddet från ATP håller på att förvandlas till en chimär. Under de senaste dagarna, under det senaste riksdagsåret, har kraven på fasta spelregler hörts allt oftare. Pensionssparande är kanske det mest långsiktiga sparande en människa ger sig in på i sitt liv. Därför är fasta spelregler just för pensionssystem ett oeftergivligt villkor.

Dagens realitet måste vara att skapa tilltro till en långsiktig, väl genomtänkt och rättvis omvandling av ATP-systemet till ett robustare och från politiska beslut fristående och fredat pensionssystem. Den politiska marknaden – som kännetecknas av kortsiktighet – är nämligen sällsynt olämplig för att hantera på lång sikt uppbyggda pensionssystem: Jag tror – ja, jag är helt säker på – att tilltron till framtiden och optimismen också inför ålderdomen kräver en helt ny ATP-utredning, så att det kan bli förändringar som just tillfredsställer de krav jag har ställt upp. En sådan utredning måste bygga på följande grundprinciper:

1. Att rättsförluster för intjänade rättigheter undviks.
2. Att medborgarna snarast ges möjlighet att bygga upp ett eget pensions- och efterlevandeskydd. Detta innebär – som jag redan sagt – att avdragsreglerna för försäkringspremier för pensioner måste väsentligen förbättras, inte försämrats.
3. Att förmåner som inte motsvaras av de från början stipulerade intjänandereglerna – det gäller s. k. fripassagerare, där motiven ibland är arbetsmarknadssynpunkter – avförs från systemet och om så anses lämpligt betalas över statsbudgeten.
4. Att möjligheterna att återföra pensionsåldern till den i ATP-systemet ursprungliga pensionsåldern övervägs, allra helst som den genomsnittliga livslängden ökar och befolkningsutvecklingen kommer att kännetecknas av få unga och många medelålders och äldre. Detta krav har ju diskuterats i en utredning, vars redovisning publicerades i går; utredningen har gjorts av en nationalekonom i Lund. Det är en fråga som ligger i tiden. Givetvis bör konstruktionen kunna göras flexibel. Människor åldras olika, och problemen kan vara olika.
5. Att förslag framläggs som gör det möjligt att successivt ersätta ATP-systemet med privata försäkringsalternativ. Detta är det bästa sättet att skapa möjligheter för människors egna värderingar och önskemål för att påverka den egna planeringen inför ålderdomen. Det är och har alltid varit,

herr talman, skönare att vara "herre i eget hus" än att behöva förlita sig på myndigheter och överhet. Detta gäller kanske allra mest när krafterna börjar avta och möjligheterna att flytta – att rösta med fötterna – eller finna nya alternativ är försvinnande små.

För att inga missförstånd skall uppstå: I botten måste alltid ligga ett tillfredsställande grundskydd för alla pensionärer.

Dess värre har min motion fått en utomordentligt styvmoderlig behandling i utskottet. Jag vet att det inte är mödan värt att över huvud taget ställa motionen inför votering. Jag avser i stället att återkomma till den här frågan. Tiden kommer att bli mogen för mina förslag. Det har jag redan sett bevis på.

Herr talman! Min inställning till politiskt beslutsfattande är kanske något apart, i alla fall i denna kammare. Min programförklaring när jag kom in i riksdagen för snart sex år sedan var att min främsta uppgift är att minska den politiska marknaden. Varför? Det finns många skäl till detta, men ett av de viktigare är att beslutsfattandet inom en politisk sektor av den storlek vi har i dagens Sverige helt naturligt får betydande brister. Analyserna av de beslut som skall fattas blir dess värre ofta bristfälliga, utomordentligt bristfälliga. De många besluten leder till besvärande tidsbrist. Osäkerhetsabsorptionen i beslutssystemet gör att de strategiska och långsiktiga frågorna får en styvmoderlig behandling, medan frågor med mer publikknipande och emotionell laddning ägnas alltför stort intresse. Besvärliga sakk Diskussioner undviks. En av orsakerna är just tidsbristen – inte ond vilja – och en alltför stor belastning av det politiska beslutssystemet.

Det som sker här i kammaren, herr talman, är – särskilt i dag – till övervägande delen av symbolisk natur. Besluten fattas inte här. De har fattats långt tidigare. Som en symbolisk gest för att bl. a. uttrycka min kritik av socialförsäkringsutskottets bristfälliga behandling av de handlingar som legat på utskottets bord kommer jag att avstå från att delta i kammarens beslutsfattande i detta ärende i dess helhet.

Det är riktigt att de frågor som skatteutskottet yttrat sig över har fått en långt mer inträngande behandling. I konsekvensens namn kommer jag dock att helt avstå från att delta i beslutsfattandet. Reellt spelar detta ingen som helst roll.

Men jag vill än en gång poängtera: En vidgad avdragsrätt för pensionssparande, på det sätt som föreslagits i min motion och i andra moderata motioner, kommer att ge framtidens pensionärer mycket, mycket större möjligheter att ordna sitt liv även på ålderdomen. Det är, som jag sade tidigare, mycket viktigt att vara herre i eget hus, herr talman. Jag är helt övertygad om att tiden är på min sida och att besluten en annan gång kommer att gå min väg.

Anf. 8 ALF SVENSSON (c):

Herr talman! Jag brukar ju rätt ofta bli kallad obotlig optimist. Jag tror förstås inte att det går att här, på denna den yttersta dagen, omvända den kompakta majoritet som råder i det här ärendet. Här har kammarens Cicero, Nils Carlshamre, talat på sitt alltid retoriskt lika briljanta sätt och backats upp av fyra inflytelserika kvinnor från fyra partier. Och, herr talman, då kan man

ju fråga sig: Vad är att göra? Men likväl vill jag framföra mina synpunkter i det här ärendet.

Under den gångna treårsperioden är det få riksdagsärenden som har engagerat och oroat så många enskilda människor som frågan om änkepensionerna, trots att ärendet närmast smugits fram. Jag, och jag är säker på många ledamöter med mig, har fått mängder av brev och telefonsamtal från människor som varit djupt bekymrade över regeringens förslag.

Kds är det enda parti som motsatt sig förslaget och yrkat avslag på regeringens proposition. När nu utskottet behandlat regeringens förslag har man tydligen i någon mån tagit intryck av den omfattande kritiken, och betänkandet innehåller uppmjukningar av övergångsbestämmelserna som är positiva, men fortfarande är enligt vårt förmenande utformningen av förslaget som helhet oacceptabel.

Herr talman! Frågan om en reformering av efterlevandeskyddet har tidigare varit aktuell. Den s. k. pensionskommittén, som hade till uppgift att bl. a. visa hur ett könsneutralt efterlevandeskydd skulle kunna utformas, presenterade 1981 ett betänkande som utgjorde grunden för en proposition. Regeringen tvingades dock den gången ta tillbaka propositionen efter en kraftfull och berättigad kritikstorm, som anfördes av den förra riksdagsledamoten Nancy Eriksson.

1984 tillsattes den s. k. pensionsberedningen för att göra en översyn av vissa frågor inom den allmänna pensioneringen. Bl. a. fick man i uppdrag att ta upp efterlevandepensioneringen till ny behandling. I februari i år presenterades det betänkande som är grunden för den proposition som nu behandlas.

Herr talman! ATP-systemet är en försäkring, ett avtal, vars förmåner inte ensidigt kan lagstiftas bort av staten, om densamma gör anspråk på att vara en rättsstat. Förändringar av systemet förutsätter att de som är anslutna och har räknat med att vid ett eventuellt dödsfall kunna åtnjuta förmånerna från försäkringen skall hållas skadeslösa. De föreslagna övergångsbestämmelserna uppfyller inte, anser jag, dessa krav, och inte heller med socialförsäkringsutskottets ändringsförslag görs detta.

Allt detta har framförts i kds motion. När utskottet i sitt betänkande sammanfattar kds motion har man fångat detta på ett utmärkt sätt. Hur bemöter då utskottet kds principiella invändningar? Jo, man inskränker sig till att konstatera att förändringar ägt rum i familjemönstren och att detta motiverar förändringar av efterlevandeskyddet. Mot bakgrund av detta ställer man sig bakom principerna i regeringens förslag och avstyrker kds-motionen.

Herr talman! Man behöver inte ha speciellt högt ställda anspråk och förväntningar på motiveringar för avslag, för att bli rejält besviken på utskottets behandling. För övrigt ifrågasätts inte i kds-motionen motivet till förändringar i efterlevandeskyddet, men vi har principiella invändningar mot förslaget och dess effekter.

I likhet med vad en av pensionsberedningens sakkunniga framför i ett särskilt yttrande anser kds att det behovsresonemang som utredningen, propositionen och utskottet ibland kommer in på, inte hör hemma i diskussionen omkring efterlevandeskyddet. Förmånerna från ATP-systemet

*Reformering av den
allmänna försäk-
ringens efterlevande-
förmåner m. m.*

skall inte relateras till den försäkrades behov utan till de intjänade pensionspoängen.

Herr talman! Låt mig få citera något av vad SACO/SR skrev i sitt remissvar, där man avstyrkte förslaget från pensionsberedningen:

”Alltifrån den första presentationen har all strategi varit inriktad på att befästa den partipolitiska enigheten som uppnåtts, vilket i sin tur förhindrat djupare diskussioner om motiven för ett borttagande av den form av efterlevandeskydd som änkepensionen utgör. Partiernas huvudintresse har varit att lägga locket på för att undvika den form av bakslag som inträffade i riksdagen år 1983 då en proposition med delvis liknande innehåll fick dras tillbaka.”

Så långt SACO/SR:s remissvar, vilket för övrigt är undertecknat av Jörgen Ullenhag, som torde vara väl insatt i det svenska parlamentariska spelet.

De partier som genom pensionsberedningens förslag ställt upp bakom förslaget har uppenbart önskat att skapa minsta möjliga uppmärksamhet omkring den här frågan. Den skall inte tillåtas få något utrymme under valrörelsen, där väljarna kan tänkas komma att ställa besvärande frågor. Därför har remisstiden varit endast en månad, och därför har den offentliga debatten ända fram till den sista veckan före motionstidens utgång varit i det närmaste obefintlig. Den debatt som dock förekommit har med all önskvärd tydlighet visat att expertberäkning står mot expertberäkning när det gäller förslagens effekter. Bara det är i sig skäl till att avvisa förslaget.

Herr talman! Jag vill fråga utskottets ledamöter varför man har övergett synen på ATP-pensionen som ett försäkringssystem. Är det i enlighet med utskottets uppfattning att staten ensidigt skall förändra och ha rätt att förändra pensionsvillkoren? Hur kunde det då bli sådant väsen och sådant ordval här i kammaren i samband med att skatten på pensionsförsäkringar kom till?

Jag skulle också vilja be utskottets borgerliga ledamöter något utveckla sin syn på frågan om familjens valfrihet. Anser de att föreliggande förslag ökar eller minskar friheten för familjerna att själva råda över sina förhållanden?

Herr talman! Hela förslaget till nytt efterlevandeskydd utgår från en önskebild av inkomstfördelningen mellan män och kvinnor. Många efterlevande kvinnor kommer att få ett drastiskt försämrat efterlevandeskydd i jämförelse med dagens. Det är förvånande att samtliga övriga partier enats om detta förslag. För något år sedan reagerade samtliga borgerliga partier sällsamt kraftfullt, och det med all rätt, mot den s. k. engångsskatten på pensionsförsäkringar. Nu accepterar häpnadsväckande nog borgerligheten att vissa änkor skall få sina pensioner försämrade.

Herr talman! Efter tillkomsten av dagens pensionssystem har det skett en kraftig ökning av andelen förvärvsarbete kvinnor. Det alldeles övervägande antalet kvinnor har dessutom kvar sitt förvärvsarbete även efter det att de fått barn.

I propositionen heter det: ”De kvinnor som i dag står utanför förvärvslivet är i stor utsträckning äldre kvinnor som byggt upp sitt liv under en annan epoks samhällsmönster och familjeförhållanden. Till följd av den ökade förvärvsfrekvensen bland kvinnor tjänar dessa numera in rätt till egenpension från ATP i en helt annan utsträckning än tidigare.”

Det är mot denna bakgrund som det har ifrågasatts om den nuvarande utformningen av familjepensioneringen är motiverad. "Pensionsformen framstår i dag som otidsenlig framför allt för de yngre generationerna", skriver statsrådet i propositionen.

Herr talman! Verkligheten låter sig inte önskas bort. Citaten visar att regeringen inte tagit hänsyn till den faktiska situationen. I åldrarna 16–64 år är förvärvsfrekvensen bland kvinnor 80 %. Av kvinnorna arbetar 45,9 % heltid och 34,1 % deltid. Av männen i samma ålder är hela 85,9 % förvärvsarbetande, 80,8 % arbetar heltid, medan blott och bart 5,2 % arbetar deltid.

Det finns också skäl att erinra om att kvinnorna är verksamma inom låglöneyrken i betydligt större omfattning än männen. Eftersom lönen är grundande för pensionen följer denna situation med låga inkomster kvinnorna även efter pensionsdagen. I vissa åldersgrupper saknar mer än varannan kvinna ATP-poäng. Det nya förslaget till efterlevandeskydd innebär att man i jämställdhetens namn åstadkommer en försämring av situationen för en grupp kvinnor.

Det är vidare olyckligt att socialdemokraterna och riksdagens tre borgerliga partier tar avstånd från den för vår demokrati så grundläggande synen att familjen skall betraktas som en enhet. När en familj som ekonomisk enhet upplöses genom dödsfall, måste rimligen den efterlevande tillförsäkras en ekonomisk situation som inte innebär en radikal försämring.

Varje familj äger enligt mitt synsätt den absoluta rätten att själv avgöra hur arbetsfördelningen inom familjen skall göras. Myndigheter och politiker har inte ett uns att göra med hur familjen väljer att ordna när det gäller arbetstider. Denna principiellt oerhört viktiga fråga har hamnat i skymundan i den här debatten. Diskussionerna om efterlevandeskyddet har kommit att handla mer om övergångsbestämmelserna än om slutprodukten. Genom detta undviker man delvis kritik från de närmast berörda, eftersom frågan om pensionsskyddet blir alltmer aktuell ju närmare pensionsåldern man kommer.

Från kds sida vill vi poängtera valfriheten för familjen; att familjen själv skall ha rätt och möjlighet att välja hur man vill ordna förvärvsförhållanden och barnomsorg. Det tycks numera vara något som de borgerliga partierna också är beredda att förorda genom sitt förslag till beskattat vårdnadsbidrag. Det är därför något förvånande att de nu sluter upp bakom ett pensionsförslag som försämrar familjens möjligheter att själv ordna sin barnomsorg.

Herr talman! Riksdagens egen tidning, Från Riksdag & Departement, redovisade i nr 9 i år några exempel på effekter av förslaget när det genomförts. En kvinna som blir änka när hon är över 65 år och som haft en inkomst av deltidsarbete på 57 500 kr. medan hennes avlidne man haft en inkomst på 115 000 kr., kommer med det föreliggande förslaget att förlora över 30 000 kr. per år i jämförelse med om nuvarande system får ligga fast.

Om vi tittar närmare på nämnda familj kan vi se att familjen vid en hyra på 28 000 kr. per år lever på 1,46 gånger existensminimum. Om mannen avlider hamnar kvinnan efter omställningsperioden, om hon har oförändrad hyra, på 1,15 gånger existensminimum. Om hon flyttar till en billigare lägenhet, med en hyra på 23 000 kr., hamnar hon på 1,36 gånger existensminimum.

Om förslaget till försämringar av efterlevandeskyddet genomförs skulle kvinnan vid en hyra på 28 000 kr. hamna på 1,05 gånger basbeloppet. Om hon flyttar till den billigare bostaden hamnar hon på 1,26 gånger basbeloppet.

Herr talman! Kds förordar liksom övriga partier att det nuvarande systemet för efterlevandepensioner skall omarbetas, men att detta skall göras i samband med att ATP-systemet som helhet ses över. Att på det sätt som föreslås bryta ut en del i systemet är, ur vår synvinkel sett, oacceptabelt.

Kds anser att följande principer skall vara vägledande för ett nytt förslag rörande efterlevandeskyddet:

- * efterlevandeskyddet skall vara könsneutralt, dvs. efterlevandeskydd skall utges för både änkor och änklingar;
- * ingen som under vissa givna förutsättningar anslutit sig till ATP-systemet skall tvingas få försäkringens villkor ändrade;
- * tyngdpunkten inom den framtida efterlevandepensioneringen skall ligga på barnpensioneringen, som bör förstärkas. Kds kan instämma i utskottets förslag i denna del;
- * att efterlevandeskyddet utformas med hänsyn till att familjen utgör en ekonomisk enhet.

Herr talman! Mot bakgrund av det jag här anfört vill jag yrka bifall till motion Sf540 och därmed avslag på propositionen.

Anf. 9 MONA SAINT CYR (m):

Herr talman! Jag skall säga några ord om en motion som inte finns, och jag har sålunda inga yrkanden.

De synpunkter som jag hade på proposition 171, i den motion som jag drog tillbaka, tillgodosågs senare i vår moderata kommittémotion. Utskottet har sedan i flera avseenden förbättrat propositionens innehåll. Jag saknar emellertid den distinkta skrivning som skulle ha lugnat min oro för många kvinnor och deras situation efter 1990. Därför utgår jag från att dagens riksdagsbeslut, med dess skrivningar och bakomliggande stämningar, noga följs upp i det fortsatta pensionsberednings- och riksdagsarbetet.

Jag gjorde mig till tolk för många oroliga kvinnor i min motion; det var avsikten med den. Allt hade varit så mycket enklare om dessa kvinnor i stället tillåtits att framföra sina synpunkter själva i ett brett, tidsmässigt väl tilltaget remissförfarande i en fråga som är så betydelsefull för dem och deras framtid. Jag beklagar, herr talman, att man förbisett eller ignorerat denna viktiga ingrediens i en demokrati.

Det är min förhoppning att de ändringar som utskottet nu vidtagit kommer dessa kvinnor till del på ett positivt sätt. Det är också min förhoppning att de fall, som oundvikligen kommer i kläm när systemförändringar av denna dignitet genomförs, skall hanteras med all tänkbar hänsyn och varsamhet. Det har man anledning att förvänta sig när samhället på allas vägnar mäktigt ingriper i enskilda människors liv och vardag.

Herr talman! Jag har velat göra denna röstförklaring, inte bara som representant för många kvinnor utan också som representant för Braskens stad.

Anf. 10 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Reformeringen av socialförsäkringarna får inte stanna av – vi får inte vara rädda för reformer, sade Nils Carlshamre. Riksdagen står nu inför att besluta om en viktig reform – en förbättring av socialförsäkringssystemet. Det var en mycket stor enighet inom pensionsberedningen, som avlämnade detta förslag till regeringen, och regeringen har ju i sin proposition följt beredningens förslag.

Jag vill tacka socialförsäkringsutskottets ledamöter över partigränserna för ett mycket bra konstruktivt arbete för att göra denna reform ännu bättre. Och jag tycker att det är en styrka när en sådan här reform kan beslutas i mycket bred enighet.

Som kvinna nummer fem, herr talman, vill jag instämma i hyllningskören till Nils Carlshamre. Jag har också tagit del av den erfarenhet, det kunnande, det sociala engagemang och det patos som Nils Carlshamre besitter. Under några år i början på 70-talet hade jag förmånen att få samarbeta med Nils Carlshamre i utskottsarbetet, och jag har sedan följt Nils Carlshamres arbete i den svenska riksdagen. Jag vill alltså säga tack, Nils Carlshamre, för ett gott arbete.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (avslag på propositionen)

Utskottets hemställan bifölls med 312 röster mot 1 för motion Sf40 av Alf Svensson. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 4 (nuvarande avdragsrätt för pensionsförsäkringar)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering bifölls med 293 röster mot 18 för utskottets hemställan med godkännande av den i reservation 1 av Margó Ingvardsson anförda motiveringen. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 5 (framtida förbättringar av villkoren för pensionsförsäkringar m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 238 röster mot 75 för reservation 2 av Nils Carlshamre m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

4 § Beträffande de på föredragningslistan närmast upptagna ärendena, trafikutskottets betänkande 1987/88:28 – som föredragits vid kammarens arbetsplenum den 9 juni (prot. 137) – justitieukskottets betänkanden 1987/88:36 och 45 samt konstitutionsutskottets betänkande 1987/88:43, beslöt kammaren på förslag av talmannen medge att voteringarna fick äga rum i ett sammanhang sedan debatten i alla dessa ärenden avslutats.

konstitutionsutskottets betänkande

1987/88:43 om riksdagens arbetsformer (prop. 1987/88:22).

Först fortsattes behandlingen av trafikutskottets betänkade 28 om inriktning av telepolitiken.

Inriktning av telepolitiken (forts. från prot. 137)

Anf. 11 BIRGER ROSQVIST (s):

Herr talman! Förändringarna på telekommunikationsområdet sker nu mycket snabbt. Många tidigare beslut inom teleområdet måste därför omprövas, och anpassning till den situation som ny teknik skapar måste ske.

I den proposition som trafikutskottet behandlat i sitt betänkande 28 och vars förslag riksdagen nu skall besluta om gäller det utformning, mål och inriktning av telepolitiken framöver.

Utskottet tillstyrker propositionen på samtliga punkter. Bakom varje punkt står minst tre partier, men partierna varierar.

Televerkets ensamrätt att ansluta kontorsväxlar och myntapparater till telenätet avvecklas nu successivt under 1988 och 1989. En ny myndighet inrättas, kallad statens telenämnd, och den skall överta televerkets uppgifter att utfärda föreskrifter om anslutning av utrustning till det allmänna telenätet. Dessutom gäller förslaget inriktning och omfattning av televerkets verksamhet de närmaste tre åren och också vilket soliditetsmål – det gäller alltså ekonomin – som skall gälla för verket.

Internationellt är utvecklingen på väg mot avveckling av monopol och avreglering. Det är en följd av den nya tekniken. När avvecklingen av anslutningsmonopolet på kontorsväxlar och myntapparater genomförs, kommer den svenska telemarknaden att vara en av de öppnaste i världen så långt. I Sverige kommer vi med de beslut som nu fattas att vara i den situationen att vi under ordnade former avvecklar regleringar.

Televerket ansvarar för och tilldelar radiofrekvenser. Principerna för tilldelning skall utredas för att kunna preciseras ytterligare. Här finns fortfarande en del oklara punkter som man senare skall återkomma till.

Alla människor – var man än bor i landet – skall erbjudas telefonanslutning i den permanenta bostaden till samma pris och med samma service och kvalitet. Målet för telepolitiken är att alla människor i vårt land skall ha råd att ha telefon.

I propositionen aviserades behovet av en utredning av det regionalpolitiska och sociala ansvar som staten resp. televerket bör åta sig på teleområdet. Här kommer frågan också in om var och hur telefonkiosker skall stå till förfogande.

Utskottet ser med tillfredsställelse på propositionens förslag, och utred-

ningen är redan påbörjad. Denna utredning har också vad gäller ett flertal punkter fått utgöra svaret på olika förslag inom teleområdet som framställts i en rad motioner, väckta i anslutning till propositionen.

Beträffande kostnadsanpassningen av abonnemangstaxorna kan jag som talesman för ett på denna punkt enhälligt utskott konstatera att de taxehöjningar som gjorts kan accepteras och att de är ett led i kostnadsanpassningen av priserna på teletjänster. Priserna i Sverige inom området telekommunikation är bland de lägsta vid en internationell jämförelse.

Moderata samlingspartiet och folkpartiet vill ha ett beslut om utförsäljning av televerkets bolagssektor. Övriga partier i utskottet anser dock att bolagssektorn har en viktig uppgift och fyller en viktig funktion för televerket, dels genom att den medverkar till en bättre konkurrens på utrustningsmarknaden, dels för att den behövs i verkets samverkan med utomstående intressenter. Vi säger alltså nej till detta yrkande om privatisering.

En bred utskottsmajoritet ställer sig också bakom förslaget i propositionen om ett sammanhållet och öppet telenät som täcker hela landet, vilket är en förutsättning för den goda teleservice, i hela landet, som vi vill ha.

Moderaterna och folkpartiet har här en annan uppfattning, och det har dessa partier också när det gäller frågan om hur och av vem telenätet skall förvaltas. Man vill dela upp nätet i flera bolag med även privata intressenter. Utskottet har samma uppfattning som den som uttrycks i regeringsförslaget, dvs. att televerket även fortsättningsvis skall förvalta det allmänna telenätet för statens räkning. Det jag tidigare nämnt om de i internationell jämförelse fördelaktiga priserna i Sverige utgör här ett starkt argument för detta.

Folkpartiet och centern vill var för sig öka televerkets inleverans av medel till statsverket. Folkpartiet vill att televerket dels skall sälja ut sina dotterföretag, dels minska sina kostnader för forskning för att därigenom få pengar till att betala in ytterligare 450 milj. kr. till staten nästa budgetår. Folkpartiet har tidigare i en reservation också menat att investeringstakten skall minska och att televerkets ambitioner att bygga upp och tillhandahålla modern telekommunikation bör hållas tillbaka. Folkpartiet kommer årligen igen med förslag av den här karaktären. Men vi anser att det vore att vingklippa televerket och den inriktning det har på sin verksamhet. Uppfyllelsen av de krav som vi andra i olika sammanhang ställer på bra och framtidsinriktad högkvalificerad telekommunikation skulle inte må bra av folkpartiets idéer.

Centerpartiet vill också plocka televerket på medel för inleverans till staten. Centerpartiets bud ligger på 365 milj. kr., och motiveringen är där att televerket uppvisar så bra resultat att kostnader kan minskas och utförsäljningar ske.

Utskottsmajoriteten avstyrker båda dessa förslag. Den anser att så stora öknings av inbetalningar till staten bl. a. skulle föranleda så höga teleavgifter att allmänheten inte skulle acceptera dem. Avgiftshöjningar skulle bli nödvändiga för att inte försämra ekonomin för verket. Utskottet vill inte medverka till vare sig försämringar för televerket eller till extra avgiftshöjningar. Detta innebär, herr talman, att jag på samtliga punkter yrkar bifall till hemställan i trafikutskottets betänkande 28.

Jag vill ytterligare tillägga att riksdagen under våren fattat en rad viktiga och genomgripande beslut om trafikpolitiken inför 90-talet. Besluten är föranledda av regeringens proposition 1987/88:50 som bl. a. gäller:

trafikpolitikens mål och inriktning,
transportforskning,
trafikpolitik och regional balans,
transportstöd,
trafiken och miljö och energi,
säkrare trafik,
handikappanpassad kollektivtrafik,
avreglering av yrkestrafiken,
bilismen, lastbilstrafik och vägarna,
järnvägspolitiken,
sjöfarten,
luftfarten,
trafiken och förhållandet Sverige och Europa.

Propositionen behandlar även inriktningen av telepolitiken som skall gälla inför 90-talet och som vi nu skall fatta beslut om. Det är fråga om totalt 13 betänkanden från trafikutskottet, och samtliga punkter i regeringsförslagen har hittills bifallits av riksdagen. Jag förutsätter att så blir fallet nu också.

Det har avgivits 189 reservationer i det här sammanhanget, och bakom 9 av dessa reservationer står tre partier av varierande beteckning. Vi kan med andra ord trots de till antalet många reservationerna med fog säga att besluten som gäller vår framtida trafikpolitik fattats med bred majoritet. Bakom var och en av de övriga 180 punkterna där det funnits reservationer står dock minst tre partier. Det är med ett målmedvetet och väl förankrat, genomtänkt och genomarbetat, allomfattande regeringsförslag om trafikpolitiken som arbetats fram snabbt och med handlingskraft och som förelagts och antagits av riksdagen, som vi kan gå in i 90-talet.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om konstitutionsutskottets betänkande 43.)

Kammaren övergick till att debattera justitieutskottets betänkande 36 om åtgärder mot unga lagöverträdare.

Åtgärder mot unga lagöverträdare

Anf. 12 SVEN MUNKE (m):

Herr talman! Proposition nr 135 om åtgärder mot unga lagöverträdare betraktar vi i moderata samlingspartiet som ett välkommet trendbrott mot tidigare bedriven kriminalpolitik. Men vi måste tyvärr konstatera att den ändå inte på långt när räcker till.

Under en lång följd av år har samhällets reaktioner mot ungdomens brottslighet varit otillräckliga, och det har också satt sina spår i brottsstatistiken. Det står helt klart att en fortlöpande mildring av påföljderna har skett.

Än mer betydelsefullt är att ofta ingen påföljd alls följer på brott begångna av ungdomar. Polisen har givits möjlighet att bevilja s. k. rapporteftergift, dvs. någon polisutredning av brottet sker inte alls. Åklagaren kan underlåta att åtala ett brott, och det är särskilt vanligt beträffande ungdomar som ofta begår brott.

Den tydliga signalen från statsmakterna har varit att familjen inte skall ha det avgörande ansvaret för barnens utveckling och uppträdande, att skolan inte skall fostra och att en reaktion normalt inte skall följa från det allmännas sida när ett brott upptäcks. På sistone har regeringspartiet visserligen i viss mån ändrat attityd, men fortfarande motarbetas familjernas möjligheter att ordna sin tillvaro på det sätt som passar varje familj bäst. Det är fortfarande så att skolans möjligheter till fostran av de unga inte utnyttjas fullt ut. Fortfarande beviljas rapporteftergifter och åtalsunderlåtelse för unga som begått brott. Därtill skall läggas att polisens resurser fortlöpande försvagas.

När det gäller skolans attityd så har det den senaste tiden funnits ett tryck på skolöverstyrelsen för att man även från skolans sida skall ställa upp när det gäller brottsförebyggande verksamhet, men arbetet har gått mycket trögt. Man har visserligen utlovat ett seminarium någon gång i höst, och vi får väl se vad det leder till.

När man äntligen har tagit sig samman och presenterat ett förslag som enligt departementschefen skall medverka till att unga brottslingar möter – som det heter i förslaget – en mera markerad reaktion från samhällets sida, så visar det sig att flertalet föreslagna åtgärder kommer att bli ett slag i luften. Andra bestämmelser kommer att användas sällan och då innebära risk för brist på rättssäkerhet för den det berör. Betänkandet innehåller inte mindre än fjorton reservationer av vilka moderata samlingspartiet står för sju, och vi har dessutom tre reservationer tillsammans med övriga borgerliga partier. I de gemensamma reservationerna finns bl. a. förslag om jourdomstolar för unga och förslag om en begränsning av möjligheten till åtalsunderlåtelse.

Vi finner, som jag inledningsvis sade, ingen anledning att motsätta oss propositionens förslag, men vi hävdar i våra reservationer att departementschefen övervärderar förslagets betydelse. På något ställe nämns faktiskt att propositionen, trots att den inte innehåller något nytt, ändå skulle få "ett större pedagogiskt värde". Vi har faktiskt svårt att förstå den slutsatsen.

Vi vänder oss också mot den stora tro man har på socialtjänstens möjligheter att förhindra att den unge återfaller i brott. Det är inte märkligt att sådant beteende är vanligt förekommande så länge samhällets reaktioner är mer påtagliga. Vi har tidigare haft anledning att uttrycka tvivel beträffande denna s. k. vård.

Enligt propositionen skall en domstol kunna ålägga en ung person som förgripit sig och dömts för detta att biträda den skadelidande med visst arbete eller liknande, men man har inte föreskrivit någon sanktion, om den unge vägrar att efterfölja vad domstolen har föreskrivit. Vi menar att regeringen på nytt bör överväga saken och lägga fram ett förslag om sanktioner vid föreskrift att avhjälpa skada. Detta har vi moderater utvecklat närmare i reservation 5.

I reservation 6 hävdar vi att den som dömts till vård inom socialtjänsten i dagens verklighet är svår att tillrättaföra. Vi menar att det t. ex. måste skapas

någon form av hem enligt 12 § LVU som på ett effektivt sätt kan ta hand om unga lagöverträdare och återföra dem till ett normalt liv.

Vi pekar i samma reservation på den påföljd som går under namnet samhällstjänst och som vi tror skulle kunna passa som reaktion från samhällets sida mot unga lagöverträdare. Vi trycker också på familjens brottsförebyggande betydelse i reservation 10.

Herr talman! Jag har i mitt anförande frångått det traditionella sättet att genomgå varje reservation. Jag förutsätter nämligen att kammarens ledamöter som har intresse för det här ämnet också är läskunniga.

Jag yrkar alltså bifall till reservationerna 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12 och 14.

Anf. 13 LARS SUNDIN (fp):

Herr talman! I flera år har folkpartiet föreslagit åtgärder för att ungdomar, som begår brott, skall möta en snabbare och klarare reaktion från samhället. Om man skall kunna hjälpa en ung människa som kommit på villovägar, måste reaktionen och hjälpen komma snabbt. Då finns det bättre chanser att hjälpa honom eller henne till rätta. Och vi har ett ansvar att i allmänpreventivt syfte reagera mot dem som överträder lagarna. Vi har också ett stort ansvar att hjälpa dem som hamnat snett att hjälpa sig själva.

Våra förslag om en snabbare, klarare och konkretare reaktion från samhällets sida har tidigare i regel inte mötts med någon större förståelse. Därför tycker vi i folkpartiet att det är bra att regeringen och socialdemokraterna nu i den här propositionen "om åtgärder mot unga lagöverträdare" har gått oss till mötes på en rad punkter. Det visar att det, åtminstone ibland, lönar sig att opponera.

Men vi har fortfarande några invändningar att göra, som framgår av reservationerna.

I propositionen föreslås att en ung lagöverträdare som får åtalsunderlåtelse skall leva skötsamt. Om han eller hon återfaller i brott, kan det leda till att åtalsunderlåtelser tas tillbaka och att den unge ställs inför domstol. Det är bra.

Men vi återkommer tillsammans med moderaternas och centerns representanter med vårt gamla krav om att reglerna för åtalsunderlåtelse skall göras mer restriktiva. Vi vill ha en återgång till de regler som gällde före den 1 april 1985.

Eftersom vi för inte så länge sedan debatterade den frågan här i kammaren, nöjer jag mig med att återupprepa vårt krav och yrkar bifall till reservation 2.

Från folkpartiets sida har vi föreslagit både att antalet poliser skall öka och att straffsystemet skall ses över. Men viktigast i kampen mot ungdomsbrottligheten måste vara att få till stånd en attitydförändring bland ungdomarna. Det måste bli självklart för ungdomar att ta avstånd från våld och att respektera andras egendom.

I detta opinionsbildande arbete, som är nödvändigt, har hemmen, föräldrarna, vårdnadshavarna ett stort ansvar. De skall ha stöd och hjälp när de har problem och bekymmer med sina barn. Och skall de kunna ta sitt ansvar, är det viktigt att de blir informerade när deras ungdomar har begått brott och ställs inför domstol. Det är därför vi i reservation 9 kräver att

föräldrar eller andra vårdnadshavare till barn under 18 år skall åläggas närvaroplikt vid huvudförhandling mot deras barn, dels för att ge den unge stöd, dels för att informera sig om eventuella påföljder.

Jag yrkar bifall till reservation 9.

I propositionen behandlas olika sätt att förkorta handläggningen av mål mot unga lagöverträdare. Men några särskilda frister för brottsutredningar föreslås inte, och det tycker vi är beklagligt. Det är inte att fullt ut arbeta för en snabbare och mera markerad reaktion från samhällets sida.

I utskottet har vi tidigare talat om den stora betydelsen av att myndigheterna handlar med all tänkbar skyndsamhet. Men det räcker inte med ord. Vi vill ha generella regler om tidsgränser, för det kan inte bestridas att handläggningen av ett ärende verkligen går snabbare om en bestämd tidsfrist är inskriven i lag.

Jag yrkar bifall till reservation 11.

Samma syfte, att få en snabbare handläggning av ungdomsmålen, har vi med vår reservation 12, som jag yrkar bifall till. Den gäller att även själva domstolsförandet måste påskyndas. Det kan enligt vår mening ske genom att jourdomstolar för ungdomar införs, som med mycket kort varsel skulle kunna handlägga mål mot ungdomar.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till reservationerna 2, 9, 11 och 12 och dessutom till reservation 6, som i trycket endast moderaterna står bakom och som bl. a. handlar om samhällstjänst, en gammal god folkpartiidé.

Anf. 14 GUNILLA ANDRÉ (c):

Herr talman! Under en följd av år har olika insatser diskuterats för att hejda ungdomskriminaliteten. Från centerns sida har vi uttalat att ungdomsbrottsligheten är ett av de områden som vi vill prioritera, vid sidan av våldsbrott och narkotikabrott.

Brott som förövas mot enskilda utförs ofta av ungdomar. Som exempel på det vill jag nämna att av dem som 1986 misstänktes för rånbrott var över 30 % 20 år eller yngre. Vanligen misstänktes de yngre gärningsmännen för personrån. Skadegörelse är likaså ett typiskt ungdomsbrott och den brottstyp som ökar allra mest av alla brottsbalksbrott.

Ett annat vanligt brott, där enskilda är offret och gärningsmannen är ung, utgörs av bilstölder och av stöld ur motordrivet fordon. 1986 var den genomsnittliga åldern för lagöverträdarna vid biltillgrepp 18 år. En liten, mycket brottsaktiv grupp av ungdomar svarade för 80 % av alla fullbordade bilstölder och 50 % av alla tillgrepp ur motordrivet fordon.

Av de här exemplen framgår det att unga lagöverträdare oftare än andra gärningsmän begår brott som drabbar privatpersoner. Samtidigt har polisen tvingats begränsa insatserna för att ingripa mot vardagsbrottsligheten. Många unga lagöverträdare kan därför begå ett stort antal brott och ändå undgå upptäckt.

Skadegörelse är, som jag redan nämnt, ett annat vanligt ungdomsbrott. En vanlig handläggning av ett sådant uppdagat brott är att åklagaren meddelar åtal eftergift i ansvarsfrågan och beslutar överlämna den unge till vård enligt socialtjänstlagen. Det tycker vi är otillfredsställande. Samhällets svar på den unges lagöverträdelse måste vara mera fast och konsekvent. Från centerns

sida vill vi därför återgå till de tidigare reglerna när det gäller åtalsunderlåtelse, och det skall ske så snart som möjligt.

En annan insats som bör prövas när det gäller unga lagöverträdare är konfrontation. Vare sig den som drabbas av brottet är en privatperson, ett företag eller en offentlig myndighet, är det angeläget att konfrontera den unge med den drabbade.

Samhället bör inte föreskriva någon skyldighet för den drabbade att medverka i en sådan verksamhet. Däremot bör den unge åläggas att medverka när den drabbade så önskar, dvs. det skall ske på offrets villkor.

Konfrontation skall syfta till att tydliggöra effekterna av brottet för lagöverträdaren. Vi tror i centern att konfrontation kan förväntas ha en starkt brottsavhållande effekt, särskilt på unga lagöverträdare. Vi menar att konfrontation bör prövas i sådana former att resultatet går att utvärdera.

Samhället har bristande insikter i omfattningen av ungdomsbrottsligheten. Detta beror främst på att de brott där gärningsmannen är yngre än 18 år, dvs. inte är straffmyndig, ej får registreras. Därmed är det inte känt om brottsligheten hos de verkligt unga ökar, minskar eller är oförändrad.

När det gäller brott begångna av så unga gärningsmän är det självklart viktigt att ta hänsyn till den unges omognad. En registrering på sedvanligt sätt är därför inte lämplig. Detta innebär dock inte att samhället helt bör åsidosätta möjligheterna att följa utvecklingen av brottsaktiviteten hos denna grupp. Ett visst faktainhämtande bör därför inledas. Registreringen bör dock – med bevarad anonymitet för lagöverträdarna – endast omfatta brottstyp och gärningsmannens ålder.

Från centerns sida vill vi ha ett förbättrat samarbete mellan polis och andra myndigheter. Vi anser att det finns samarbetsbrister i dag, särskilt mellan polis och t. ex. socialtjänst och skola. Detta samarbete behöver förbättras, annars kan det få allvarliga konsekvenser när det gäller unga lagöverträdare. Det borde vara naturligt för dessa myndigheter att genast kontakta varandra när någon av dem fått kännedom om sådana brott. Ungdomar måste lära sig inse att våldshandlingar och våldsbrott är frågor som utreds av polis, handläggs av åklagare och prövas av domstol. Det är en del i en uppfostrande verksamhet som också kan ha en preventiv effekt.

Herr talman! För övrigt vill jag instämma i vad som anförts från moderater och folkpartister i deras inlägg angående jourdomstolar för unga, tidsfrister under förundersökning och återgång till tidigare regler om åtalsunderlåtelse.

Jag vill därför yrka bifall till de reservationer centern står bakom. Dessutom kommer vi att stödja reservation 6, som rör frågan om samhällstjänst.

Anf. 15 KARL-ERIK PERSSON (vpk):

Herr talman! Jag vill yrka bifall till vpk-motionen Ju32 punkterna 1, 2, 3, 4 och 5.

Anf. 16 EVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Låt mig börja med att säga att när den lag vi diskuterar kommer i fråga för användning, är det i många fall ett tecken på att andra samhälls- och vuxenåtgärder inte har fungerat på ett bra sätt.

Trygga och harmoniska ungar begår inte brott. Men justitiekommitténs betänkande handlar om vardagen för många barn och ungdomar för vilka vi vuxna, trots att vi vet att det är så viktigt, inte förmår skapa just trygghet och harmoni.

Det allvarliga är att de förutsättningar som ges barn och ungdomar att tillvarata sina starka sidor på ett positivt sätt och förverkliga sina drömmar om framtiden skall skifta så mycket. Det har inte alltid med pengar att göra. Pengar är ju inte allt här i livet, även om en familjs förmåga att skapa trygghet i ekonomiskt avseende är väsentlig också för barnens uppväxtvillkor. Det handlar nog lika ofta om i vilken grad vi som vuxna orkar, har tid och bryr oss om att ställa upp som förebilder och stöd för de unga.

Föräldrarna är naturligtvis den viktigaste resursen därvidlag. De står närmast barnet och det finns både känslomässiga och andra bindningar som fungerar som känslösammanhållande kitt dem emellan. Men en ung människa lever ju långt ifrån enbart hemma i den egna familjekretsen. Både barn och ungdomar knyter många kontakter utanför hemmet och det är bra.

I barnomsorgen och skolan finns vuxna som spelar en stor roll för de flesta ungars fostran. Därför är det viktigt att de fungerar bra i sina yrkesroller, där just fostran ingår som en viktig del.

Föreningslivet är intensivt i vårt land. Inte minst gäller det de unga. Alla uppgifter om att dagens unga inte engagerar sig i föreningar är fel. Ledarna, både vuxna och ungdomarna själva, spelar också en stor roll som förebilder, arbetskamrater och stöd.

Just föreningsengagemanget är ofta den unges första egna val av kontakt. Barnomsorgen och skolan – och för den delen också familjen – väljer ungen ju inte själv. Denna frivillighet skapar speciella möjligheter till påverkan och det ställer också höga krav på ledarna. Det ställer också krav på själva föreningen att vara öppen och välkomnande för alla som knackar på dörren. Ingen skall behöva avvisas på grund av resursbrist eller annat. Det är därför av stor vikt att föreningslivet är starkt och vitalt, generöst och öppet. För att kunna vara det behövs samhällets stöd av pengar, lokaler och annat.

Den som menar någonting med talet om krafttag mot ungdomsbrottsligheten måste också vara beredd att ställa upp när det gäller att skapa den grundläggande tryggheten för alla.

Men inte ens familjen, dagis, skolan och föreningen utgör den unges hela vuxenkontakt. Det finns en mängd andra vuxna som spelar en roll. Grannar och vänner förstås, men också kommersiella krafter som styrs av vuxnas intresse att tjäna pengar bl. a. på de ungas behov av avkoppling, gemenskap, nöje och att hänga med i modet.

De flesta gör det med stort ansvar och på ett bra sätt.

Men det finns alltför många där just vinstintresset tar över det självklara vuxnansvaret att bidra till att fostra de unga till ansvarskännande, trygga och solidariska människor. Jag behöver bara nämna alla de olika leden i sådana verksamheter som narkotikahandel och handeln med video och film med rått och hänsynslöst våld. Båda dessa hanteringar har stor betydelse för de frågor vi diskuterar här i dag och det är inte de unga som står för den hanteringen. De är offer för vuxnas ohämmade vinstintresse.

Det är angeläget att samhället har både instrument och tillräckligt med

resurser för att ingripa mot sådan hantering, som så uppenbart strider mot alla rimliga önskemål om en bra och trygg uppväxtmiljö för våra unga.

Jag vill också utan att förringa vikten av ungdomsbrottsligheten varna för att låta diskussionerna om och fokuseringen på ungdomsvåldet och ungdomsbrotten dölja att vi vuxna står för en betydligt större del av både våld och brottslighet. Det är också angeläget att konstatera att alkohol- och narkotikamissbruk hänger intimt samman med våld och brott såväl hos unga som hos vuxna.

För att bilden skall bli mer fullständig måste också sägas, att brottsligheten bland de unga, precis som bland de vuxna, handlar om grabbarnas brott – det finns väldigt få tjejer.

Detta är ett svar till Sven Munkes inledning. Jag reagerade emot att han sade att socialdemokraterna anser att familjen inte skall ha något ansvar, att skolan inte skall fostra och att samhället inte skall reagera på brott. Vi har precis motsatt uppfattning. Därvidlag kanske vi kan enas.

Jag tror inte att några lagar med hot om straff eller andra repressalier tillnärmelsevis har så stor nytta med sig som positiva insatser på t. ex. sådana områden som jag berört.

Trots det behövs regler för hur samhället skall reagera när en ung person begår lagbrott. Det finns anledning att ha speciella regler för unga. För jag tror vi är överens om att det i de allra flesta fall, när det rör sig om unga lagöverträdare, vore förödande att behandla dem som vuxna kriminella. Det skulle snarare förvärpa deras situation än hjälpa dem. Och det har ingen glädje och nytta av.

Det är i stället kraftfulla och tydliga reaktioner utformade som ett positivt stöd, som har störst chans att ändra en ung människas beteende. Dessa reaktioner skall bygga på den unge lagöverträdarens och dennes familjs egna förutsättningar. Därför skall samhällets reaktioner i hög grad vara inriktade på stöd, inte på straff. Det är således främst inom socialtjänsten som arbetet med unga lagöverträdare skall bedrivas.

Utifrån detta har propositionens förslag till åtgärder mot unga lagöverträdare och senare även skrivningen i betänkandet utformats.

Vi i utskottsmajoriteten ställer oss bakom propositionens förslag. Vi har dock velat lägga till ett tillkännagivande om vikten av att polisen – det är ju ofta polisen som kommer i direkt kontakt med de unga i olika sådana här situationer – skall få nödvändig utbildning. Det kan medverka till att eventuella farhågor om missbruk och misstag när det gäller de nya befogenheterna inte behöver besannas.

Det ställs alltid höga krav på polisens omdöme. Men det är lättare för polisen att uppfylla de krav som ställs om man får bra utbildning. Det gäller ju ofta svåra situationer med grannliga avvägningsproblem.

Jag yrkar bifall till hemställan i justitieutskottets betänkande 36 och avslag på samtliga reservationer.

Beträffande förslagen i betänkandet förutsätter man att unga lagöverträdare även fortsättningsvis skall bli föremål för åtgärder, i allmänhet inom socialtjänsten och efter beslut om åtalsunderlåtelse.

Av en ung lagöverträdare som beviljas åtalsunderlåtelse skall enligt förslaget uttryckligen krävas att han eller hon skall leva skötsamt. Återfall i

brott skall kunna leda till att åtalsunderlåtelsen återkallas och att den unge lagöverträdaren ställs inför domstol.

Vidare skall man också kunna ställa större krav på unga lagöverträdare när det gäller att ställa saker och ting till rätta efter ett brott. Detta tror jag stämmer väl överens med det allmänna rättsmedvetandet hos både de unga själva och deras föräldrar.

Enligt förslaget skall vårdnadshavare normalt omedelbart underrättas när ungdomar mellan 15 och 18 år skäligen är misstänkta för brott. Detta är viktigt, också med tanke på föräldrarnas ansvar.

För att möjliggöra en snabbare reaktion på brott är åklagaren enligt förslaget vidgade möjligheter att utfärda strafföreläggande. I syfte att minska handläggningstiderna i ungdomsmål föreslår man att korta frister införs för socialnämndens yttrande till åklagare eller domstol i åtals- resp. påföljdsfrågan.

Slutligen – och det är viktigt – aviseras det i propositionen om en försöksverksamhet. Det gäller ju att få till stånd en snabbare handläggning av ungdomsmål. Det är av oerhört stor betydelse att en sådan verksamhet kommer i gång.

Förslagen syftar alltså till snabbare och mera markerade reaktioner från omvärlden på ungas brott. Det är bra både för de unga själva och för samhället.

Trots att 14 reservationer är fogade till detta betänkande, har vi i utskottet i hög grad varit ense om de viktiga grunddragen i dessa frågor. I många av reservationerna hemställer man dessutom om tillkännagivanden i frågor som faktiskt redan tagits upp i propositionen och där utskottet i betänkandet redan har tillstyrkt.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om konstitutionsutskottets betänkande 43.)

Kammaren övergick till att debattera justitieutskottets betänkande 45 om straffmätning och påföljdsval m. m.

Straffmätning och påföljdsval m. m.

Anf. 17 KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! Frågor om straffmätning och påföljdsval skulle, precis som det alldeles nyss debatterade betänkandet om åtgärder mot unga lagöverträdare, ha varit mycket lämpliga att ta upp i en större principiell kriminalpolitisk debatt. Vi i justitieutskottet har stundom gemensamt önskat oss en sådan. En sådan debatt skulle självfallet också omfatta vissa andra delar av utskottets arbete. Men tiden medger inte detta. Det skulle dock ha varit intressant att föra en sådan debatt, även om den kanske inte hade blivit så hård. I många kriminalpolitiska frågor har regeringspartiet på sistone gett efter för oppositionens krav. Vidare tycks inte oenigheten mellan regeringspartiet och oppositionen vara särskilt stor i de frågor som vi behandlar i dag.

Syftet med de nya bestämmelserna om straffmätning och påföljdsval, nämligen att öka förutsebarheten och enhetligheten i straffrättskipningen i fråga om straffmätning och påföljdsval, kan ju alla ställa sig bakom. När ambitionen med en reform är att understryka sådana värden som legalitet, likhet inför lagen och proportionalitet, måste vi alla vara positiva till reformen. Sedan hör det också till historien att det, eftersom avsikten mera är att lagstifta om praxis än att åstadkomma någon större förändring, vore att ta till överord, om man här talar om någonting särskilt revolutionerande. Vad man gör är ju att man väcker två gamla kapitel i brottsbalken till liv genom nya bestämmelser om gällande praxis. Men jag tycker t. ex. att det är bra att förslaget – som lagrådet skriver – för domstolarnas del innebär att dessa får anledning att domskälsvis ge besked om sin syn på de angivna faktorer som skall inverka på påföljdsbestämningen. Det blir trots allt mera klart.

Tiden – som ju alltid jagar oss – medger dock inte att jag tar upp förslaget i dess helhet. I stället inskränker jag mig till att säga några meningar om de reservationer som vi i folkpartiet stöder. Det gäller då reservationerna 1, 4 och 6, som handlar om återfall, villkorlig frigivning och samhällstjänst.

Det är svårt, herr talman, att bli riktigt klar över vad regeringen egentligen vill när det gäller återfallsinverkan på straffet. Propositionen ger på den punkten endast ett mycket allmänt intryck av osäkerhet och tankar – å ena sidan bör det vara så, å andra sidan bör det vara så. Det rimmar inte särskilt bra med talet om förutsebarhet. Därför har vi funnit skäl att reservera oss bl. a. till förman för motionerna 28 och 802. Vi önskar en tydligare och klarare skrivning, i syfte att visa att återfall i brott skall bedömas vara en försvårande omständighet vid straffmätningen. I reservation 1 finns det en utförlig motivering till vår inställning. Jag yrkar bifall till denna reservation.

Få förändringar inom kriminalpolitiken har, såvitt jag förstår, upprört svenska folket så mycket som halvtidsfrigivningen. Det är för gemene man helt obegripligt att ett års fängelse i praktiken bara betyder ett halvt års fängelse. En dom på sex månader för samma brott hade förmodligen inte tett sig lika stötande som det nya systemet. Bl. a. därför är det viktigt – av hänsyn till respekten för rättsskipningen – att vi snarast avskaffar halvtidsfrigivningen. Regeringen har utlovat någonting i den vägen. Men så länge vi inte har sett något resultat måste vi markera vår inställning. Vi i folkpartiet vill, i likhet med centern, att det skall finnas möjlighet till villkorlig frigivning efter det att två tredjedelar av strafftiden avtjänats. Jag yrkar bifall till reservation 4.

Det är många år sedan vi i folkpartiet för första gången motionerade om samhällstjänst. Vi har upprepat detta krav år efter år. Och lika ofta har socialdemokraterna sagt nej. Men på sistone har vi fått bevitna ett omtänkande. Det är ju bra att det t. o. m. har gått så långt att ett arbete i syfte att införa samhällstjänst lär pågå inom justitiedepartementet. Ett enigt utskott konstaterar i betänkandet att justitieministern på senare tid har förklarat sig se positivt på införandet av samhällstjänst. När justitieministern blir positiv, blir också socialdemokraterna i riksdagen det – för tidigare var de inte positiva. Det här är ganska avslöjande när det gäller självständigheten inom socialdemokratin! Men för närvarande har vi bara så att säga en halv

justitieminister, och om dennes inställning till samhällstjänsten vet vi inte ett dugg. Därför finner jag det särskilt angeläget att understryka vad som står i reservation 6, där vi i de borgerliga partierna kräver att regeringen snarast lägger fram ett lagförslag. Jag yrkar bifall till reservation 6.

Till sist, herr talman! Detta är den sista debatten om justitiekammarens ärenden under denna riksdagsperiod. Några av utskottets ledamöter ställer inte upp för återval. Därför är det mig en kär uppgift att avsluta mitt anförande i positiv anda. Det gör jag, när jag på hela utskottets vägnar tackar Hans Petersson i Röstånga, Hans Pettersson i Helsingborg, Helge Klöver, Arne Svensson och Sven-Olof Nordlund för både goda debattinsatser och gott kamratskap under den tid de varit ledamöter i utskottet. Det hör till villkoren, men också till charmen med politik, att vi inte alltid är eniga. Men det hör också till villkoren och charmen i politiken att vi i debatten kan skilja på sak och person. Vi respekterar varandra, och vi hyllar det goda kamratskapet, även om vi inte alla tillhör samma parti. Alla de fem som lämnar oss har varit goda representanter för den fina kamratanda som är ett livsvillkor i ett utskott, som i så stor utsträckning måste ägna sig åt de olyckliga sidorna i samhället. När jag säger tack till alla de avgående kamraterna vet jag, herr talman, att ingen begär replik, för i det tacket instämmer utskottets ledamöter av alla partifärger.

Å utskottets vägnar vill jag också säga ett tack till talmannen, för att han under många år tålmodigt och säkert har lett våra debatter.

Anf. 18 BJÖRN KÖRLOF (m):

Herr talman! Jag skall inte upphålla mig vid de moderata reservationerna och gå igenom dem var och en för sig, utan ta upp några principiella frågor om straffrätten och det principförslag som vi har fått från regeringen.

Det förekommer ofta i den kriminalpolitiska debatten en egendomlig sammanblandning av straffrättens normbildande funktion – nota bene inte straffets sociala funktion – med socialpolitikens preventiva eller rehabiliterande funktion. Straffrättens normbildande funktion är och borde vara uppenbar i ett system där staten är ansvarig för landets inre frid. Det finns tydliga och klara samband mellan upprätthållandet av en straffrätt och individernas beteende. Det måste stå klart att det allmänna medvetandet om upprätthållandet av en straffbestämmelse – inte nödvändigtvis det särskilda, konkreta straffet – ligger i bakgrunden och arbetar mot kriminaliteten. Det konkreta straffets positiva normbildningsmässiga betydelse är i överensstämmelse med detta ingenting annat än ett uttryck för straffrätten i funktion, i kraft, ett uttryck för straffrättens kontinuerliga giltighet.

Vad är grunden för att upprätthålla straffrätten i denna mening? Inget annat svar kan ges än att upprätthållandet av straffrätten är nödvändigt för att samhället och medborgarna inte skall bryta samman under den otrygghet och anarki som en otyglad brottslighet kommer att leda till. Vi har en straffrätt kort sagt för att samhället sådant vi känner det skall överleva.

Den beskrivna sammanblandningen uppstår genom att man totalt bortser från att det riktiga normbildningsmässiga funktionssättet hos straffrätten rör miljoner medborgare i samhället och inte de få som drabbas av straff. Med detta synsätt är det nödvändigt att överväga hur man kan förhindra de många

människorna från att begå brott, vilket är straffrättens funktion, och det blir en huvuduppgift att se till att utdömande av straff utformas så att denna funktion inte misslyckas. Denna funktion är beroende av straffrättssystemets förnåga att hos alla medborgare inpränta idén eller normen om det straffbara beteendets absoluta otillåtlighet. En förutsättning för det är i sin tur att reaktionen uppträder som en regelmässig konsekvens av det otillåtna beteendet. Bara på det sättet kommer beteendet att förkastas som typbeteende, dvs. utan någon möjlighet att urskulda eller berättiga det med något resonemang som har att göra med lagbrytarens individuella moral eller sociala situation. Genom det regelmässiga upprätthållandet av straffrätten, framträder straffet för det allmänna medvetandet som en nödvändig och icke en endast möjlig konsekvens av brottsligt beteende. Jag tycker att det är viktigt att understryka denna regelmässighet i upprätthållandet av straffrätten. Där kommer vi in på det som har att göra med legalitet, förutsebarhet och konsekvens. Det är det som detta betänkande i allra högsta grad handlar om.

Enligt det förslag som vi nu diskuterar skall i brottsbalken införas ett nytt kapitel som gäller de allmänna grunderna för straffmätningen. I ett annat nytt kapitel skall valet mellan olika påföljder regleras. Detta är principiellt mycket viktigt.

Vi finner från moderata samlingspartiets sida att flertalet förslag i propositionen är väl avvägda, och att de innebär en klar förbättring av det allmänpreventiva synsättet. Av särskilt intresse är att den nya ordningen kan leda till ökad förutsebarhet och ökad enhetlighet, bl. a. genom att några försök till prognoser angående den tilltalades framtida rehabilitering i princip inte skall äga rum i samband med själva straffmätningen. Propositionen är baserad på det arbete som har utförts av fängelsestraffkommittén. I propositionen berörs inledningsvis det fortsatta arbetet med det material som har framtagits av fängelsestraffkommittén.

Departementschefen uttrycker sin tillfredsställelse över den enighet som har uppnåtts inom kommittén och gör gällande att samtliga i kommittén representerade politiska partier "har enhälligt ställt sig bakom de grundläggande synpunkterna när det gäller frågorna om straffsystemets syfte, grunder och utformning i stort. Med något undantag förekommer skilda åsikter endast i detaljfrågor." Departementschefens beskrivning av den samsyn som råder mellan de politiska partierna i principiella kriminalpolitiska frågor är trots detta inte helt korrekt. De ledamöter som representerade borgerliga partier avgav reservationer, vilka i åtskilliga principiellt viktiga frågor redovisade en annan uppfattning än majoritetens. Så är särskilt fallet med den moderata reservationen.

I den nämnda reservationen framhöll våra representanter att straffsystemet måste utformas mot bakgrund av den faktiska brottsutvecklingen och den allmänna opinionens uppfattning. Mot bakgrund av den starka ökningen av brottsligheten som inträffat under senare decennier underströk den moderata reservanten att allmänpreventiva hänsyn måste väga tungt då påföljder för brott bestäms. Detta skulle nödvändiggöra bl. a. möjligheter till strängare straff för den lilla högaktiva gruppen av vanebrottslingar samt att fängelse skall behållas som en normalpåföljd för ett stort antal brott, för vilka

kommitténs majoritet i stället föreslog böter.

Som framgår av remissutlåtandena har de moderata ståndpunkterna angående allmänpreventionens betydelse och möjligheten att döma återfallsförbrytare strängare vunnit starkt gensvar. I någon utsträckning har detta påverkat även propositionens utformning. Men, som jag strax kommer till, förslagen från regeringen angående påföljder för återfallsförbrytare är helt otillräckliga.

Det finns ytterligare en punkt som jag vill beröra. Justitieministern finner vidare anledning att deklarerat att det inte är meningen att det samlade resultatet av behandlingen av fängelsestraffkommitténs förslag skall leda till några generella förlängningar av de faktiska anstaltstiderna. Detta uttalande görs mot bakgrund av att det i propositionen förutskickas att den så hårt kritiserade s. k. halvtidsfrigivningen skall avskaffas. Detta skall nu alldeles uppenbart gå till på det sättet, om jag förstår justitieministern rätt, att samtliga fängelsestraff generellt förkortas kraftigt. Vi vill från moderat sida redan i detta sammanhang klargöra att detta är oacceptabelt. Det är inte rimligt att officiellt sänka straffen, då brottsligheten har den höga nivå som för närvarande är fallet, och vi menar att det avgjort inte är i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet.

Herr talman! I vår partimotion har den moderata synen på kriminalpolitiken utvecklats närmare. Jag skall bara kortfattat avsluta detta anförande med att säga några ord om den.

Strafflagstiftningen skall ge uttryck för grundläggande normer i mänsklig samlevnad. Skyddet för enskildas liv, hälsa och egendom skall tillmätas avgörande betydelse, tillika med skyddet för vitala statliga och allmänna funktioner. Denna lagstiftning skall syfta till en långsiktig moral- och normbildande verkan. Föräldrar och skola skall ha ett särskilt ansvar för att dessa normer förmedlas till barnen.

Allmänprevention måste i högre grad prägla kriminalpolitiken. En modern tillämpning av allmänprevention behöver inte nödvändigtvis vara förbunden med vare sig "hårdare tag", eller stränga och långa straff. Men det är viktigt att en reaktion verkligen inträffar på brott och att den är konsekvent.

I strafflagstiftningen skall eftersträvas att gärning och påföljd står i ett klart samband med varandra – inte gärning och gärningsman.

Upptäcktsriskerna måste öka genom att de rent polisiära resurserna förstärks. Upptäcktsriskerna kan öka också genom större vakenhet och kurage hos enskilda medborgare när det gäller att ingripa mot brott och att underlätta polisens arbete. Medborgare som kommer till polisens hjälp måste känna ett starkt stöd från det allmänna.

Det måste stå klart för allmänheten att det helt övervägande antalet brottsliga gärningar beivras och att brottsoffren skall hållas skadeslösa.

Tiden mellan brott och det allmännas reaktion, exempelvis verkställighet av påföljd, måste nedbringas. Särskilt angeläget är detta beträffande unga lagöverträdare.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till samtliga reservationer som har undertecknats av moderata ledamöter.

Anf. 19 ELVING ANDERSSON (c):

Herr talman! Ett antal reservationer är fogade vid detta betänkande. Några av dessa är undertecknade av centerpartiledamöter. Reservationerna 1, 4, 6 och 7 har vi undertecknat tillsammans med antingen ledamöter från folkpartiet eller ledamöter från folkpartiet och moderata samlingspartiet. Det finns ingen anledning för mig att upprepa det som Karin Ahrlund och Björn Körlof har anfört i dessa delar, utan jag nöjer mig med att instämma i det.

I frågan om samhällstjänst vill jag dock understryka att vi från centerns sida mycket klart uttalar att det inte finns något sådant behov av att ytterligare avvakta erfarenheter från bl. a. Danmark som utskottsmajoriteten hänvisar till. De erfarenheter som redan har redovisats internationellt ger så klara besked om att stora fördelar är förenade med påföljdssystemet samhällstjänst att vi önskar att detta snabbt skall införas också i Sverige.

Centern står ensam bakom reservationerna 8 och 9. Reservation nr 8 handlar om eftervården och utveckling av olika behandlingsmetoder. Detta är ingen ny fråga. Den bereddes även i ett tidigare betänkande, som behandlades här i kammaren för några veckor sedan.

Reservation 9 handlar om straffskärpning för vissa våldsbrott. Vi är medvetna om att det i regeringskansliet pågår en översyn av straffskalorna, men vi tycker att det finns skäl att med anledning av detta redan nu göra ett klart uttalande från riksdagen om hur vi ser på dessa frågor, så att vi kan få ett regeringsförslag som motsvarar de önskemål som vi har. Vi vill alltså ha ett sådant uttalande om straffskärpning för vissa typer av våldsbrott som redovisas i reservation 9.

Herr talman! Med hänvisning till detta yrkar jag bifall till reservationerna 1, 4, 6, 7, 8 och 9.

Anf. 20 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Detta är – dess bättre, vill jag väl säga – den sista propositionen med Anna-Greta Leijons signatur som riksdagen behandlar. Alldeles oavsett detta är det vårt partis förhoppning och också en självklar del av vår politiska strävan att försöka medverka till att det efter valet i september finns en socialdemokrat på justitieministerposten. Helst vill vi naturligtvis se en socialdemokrat som arbetar med dessa frågor i Lennart Geijers anda.

Vår inställning i den konkreta frågan är den att vi helst hade sett att de frågor som här är aktuella hade behandlats i ett mer övergripande perspektiv och att man då också hade kunnat få en mer genomgripande principiell och gärna ideologisk diskussion, som tar hänsyn till sammanhangen mellan strafflagstiftningen, behandlingsmetodikens utveckling och eftervårdens problem. Vi vill naturligtvis se en sådan diskussion, som otvivelaktigt ändå måste komma, på grundval av de tankegångar som kännetecknar 1974 års kriminalpolitik.

Vi är – som jag har sagt flera gånger – inte anhängare av den litet uniforma och ytliga principen att gärningen under alla omständigheter skall vara det som dominerar och som står i centrum vid påföljdsbedömningen. Det kan dock icke ljugas bort dels att människor i vårt samhälle lever under mycket

olika omständigheter, dels att vi lever i ett klassamhälle. Därför står en flexibilitet i påföljdsbestämning och rättskipning också i överensstämmelse med de gamla klassiska domarreglerna, enligt vilka straffet skall syfta till människans förbättring:

Med dessa få ord, herr talman, vill jag yrka bifall till vpk-motionerna Ju30 och Ju510.

Anf. 21 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! En viktig förutsättning för att allmänheten skall känna förtroende för rättssystemet är att påföljderna är begripliga och framstår som rättvisa och rimliga. Det är då också viktigt att principerna och grunderna för hur en påföljd bestäms deklarerar på ett klart och entydigt sätt. Detta är en viktig uppgift för våra domstolar. Men jag tror också att vi lagstiftare har ett stort ansvar för detta. Kraven på legalitet och på förutsebarhet gör sig gällande inte bara i fråga om gränserna för det straffbara området utan också när det gäller hur påföljden skall bestämmas i det enskilda fallet.

Det lagförslag som riksdagen nu behandlar innebär att vi för första gången kan få en sammanhängande och konsekvent reglering av ett av de viktigaste områdena inom straffrätten. Det är mot den bakgrunden som detta lagförslag från principiell synpunkt är av mycket stor vikt.

De nya kapitlen i brottsbalken om straffmätning och påföljdsval innebär att grunderna för straffrättskipningen blir mera öppna och begripliga för folk i allmänhet. Domstolarna kommer på ett annat sätt än nu att bli tvungna att i tveksamma fall motivera sina ställningstaganden i förhållande till de allmänna regler som gäller. Såväl försvaret som åklagarsidan får nya möjligheter att argumentera i påföljdsdelen. På sikt förbättras möjligheterna till en större enhetlighet och förutsebarhet i rättstillämpningen. För egen del är jag övertygad om att detta kommer att stärka förtroendet för rättsväsendet – ett förtroende som är en nödvändig förutsättning för en hög allmän laglydnad.

Det är tillfredsställande att fängelsestraffkommitténs betänkande, som ligger till grund för det förslag som vi nu har att ta ställning till, har utarbetats under mycket bred politisk enighet. De nya reglerna om straffmätning och påföljdsval är av principiellt stor betydelse. Men det är viktigt att slå fast att de inte är avsedda att på något grundläggande sätt förändra inriktningen av den praxis som våra domstolar tillämpar i dag. Detta är inte någon tillfällighet. För närvarande saknas visserligen en direkt lagreglering, men det innebär inte att beslutsfattandet skulle vara helt godtyckligt eller skönsmässigt. Domstolarnas påföljdspraxis grundar sig till stor del på nedärvda rättsprinciper – principer som också har en stark förankring hos allmänheten. Proportionalitet och rättslig likabehandling är redan nu viktiga ledstjärnor i dömandet. Avsikten med de nya reglerna är inte att bryta med sådana principer utan att stärka deras ställning. Det har därför varit naturligt att beakta domstolarnas praxis vid utformningen av det nya regelsystemet.

Två andra frågor rörande påföljdssystemet är för närvarande föremål för behandling inom justitiedepartementet. På grundval av fängelsestraffkommitténs förslag ses straffskalorna över inom brottsbalken i dess helhet och inom all viktig specialstraffrättslig lagstiftning. I det sammanhanget prövas

också en framtida reglering av den villkorliga frigivningen.

Jag vill i sistnämnda hänseende hänvisa till utskottets uttalande på s. 37 i dess betänkande att en övergång från halvtidsfrigivning till ett annat system för villkorlig frigivning, exempelvis ett "två tredjedels-system", inte kan ske utan en samtidig ändring av straffskalorna. En sådan övergång får inte innebära att strafftiderna förlängs.

Den andra fråga som bereds inom justitiedepartementet är ett förslag om införande av s. k. samhällstjänst. Jag vill till Karin Ahrland i det avseendet säga att det arbetet är i full gång inom justitiedepartementet.

Jag vill, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan, men jag vill också avslutningsvis hänvisa till en annan skrivning i utskottsbetänkandet, på s. 32, som jag tror har mycket stor betydelse i det avseende som Jörn Svensson tog upp. Utskottet skriver: "Också enligt utskottets mening förtjänar det således att slås fast att fängelse inte är en effektiv metod att motverka brottslighet och att fängelse normalt även i övrigt har negativa följder för de dömdas sociala rehabilitering. Det finns därför starka skäl att också i fortsättningen slå vakt om de humanitära värden som präglat de senaste decenniernas kriminalpolitiska utveckling och som bl. a. tagit sig uttryck i en strävan att i möjligaste mån begränsa användningen av frihetsberövande påföljder och nedbringa tiden av de enskilda påföljder av detta slag som ändå måste dömas ut."

Jag tror, i likhet med Jörn Svensson, att det är av oerhörd vikt att vi på ett bättre sätt än hitintills börjar diskutera innehållet i de påföljder som döms ut. Det gäller även innehållet i fängelsestraffen, det gäller behandlingsmetoderna på anstalterna, och det gäller frivårdens resurser och organisation. Det är ett område som jag tror kommer att vara oerhört viktigt under de följande årens kriminalpolitiska reformarbete.

Anf. 22 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Propositionen bygger på fängelsestraffkommitténs betänkande. Förslaget i betänkandet berör alla delar av brottsbalken. I betänkandet behandlas vidare villkorlig frigivning, bötesstraffet och påföljden överlämnande till särskild vård. Kommittén har också föreslagit en total översyn av samtliga straffskalor i brottsbalken och i de oftast tillämpade specialstraffrättsliga författningarna. Slutligen föreslog kommittén en i stora delar ny reglering av bestämmelserna för påföljdsvalet och straffmätningen. Kommitténs förslag bör ses som en helhet vad gäller reformering av straffsystemet. De olika förslagen betingar eller har anknytning till varandra. Det skulle därför, enligt min mening, ha varit önskvärt om en reform beträffande straffmätning och påföljdsval hade kunnat samordnas med övervägandena i fråga om de återstående delarna av fängelsestraffkommitténs arbete.

Propositionen rör påföljdsval och straffmätning och vissa andra smärre frågor. Kommittéförslagen har ett direkt samband med exempelvis regler som rör straffmätning och villkorlig frigivning. Något konkret förslag om villkorlig frigivning finns inte i propositionen, även om det görs ett principuttalande. Departementschefen anger också att ett mera slutgiltigt ställningstagande till återfallsproblematiken måste anstå. Frågan om återfall kommer därför tyvärr att behandlas i två olika omgångar.

Remissyttrandena hade delvis kunnat bli av annat slag om denna tudelning hade varit bekant.

Den slutliga beredningen inom departementet av kommitténs förslag beträffande straffskalorna, villkorlig frigivning och förslagen om bötesstraffen, beräknas föreligga under hösten 1988.

En reform på detta område är så viktig att vissa mindre dröjsmål skulle ha uppvägt nackdelarna av behandlingen av frågan i sak i ett sammanhang.

Lagrådet konstaterar att avsikten inte är att åstadkomma någon allmän förändring inom tillämpad praxis.

Lagrådet menar därför att det föreslagna systemet kan sägas innebära att gammalt vin hålls i nya läglar. Riksåklagaren talar om kejsarens nya kläder.

Kommitténs inställning var att de strävanden att begränsa användningen av frihetsstraff, som kännetecknat det kriminalpolitiska arbetet alltsedan brottsbalkens tillkomst, skall fortsätta. Kommittén fann inte något belägg för att en hög nivå på straffet skulle medföra en lägre brottsnivå i samhället och inte heller minska den straffades benägenhet att begå nya brott. Jag delar denna uppfattning.

Kommitténs vilja att sänka straffnivån kommer till uttryck på flera sätt men främst vid straffskaleöversynen, som inte behandlas nu. Förmögenhetsbrotten värderas ned, medan brott mot person och brott mot miljö med rätta värderas upp.

Propositionen skall inte leda till några generella ökning av de faktiska anstaltstiderna. Men det är inte heller fråga om att allmänt sett åstadkomma, som det står i propositionen, "mildare straffbedömning än den som nu förekommer".

Den uppfattning som kommittén gett uttryck för i denna del är välgrundad och bör komma till uttryck i den slutliga behandlingen av kommittéförslaget.

Kommittén finner vidare att det för att kunna uppnå effekter på brottsligheten i stort skulle krävas en så kraftig ökning av fängelsestraffets användning att det vore oförenligt med svensk rättstradition. Dessutom talar de skadeverkningar på de intagna som då kunde förväntas mot en sådan ökning och skärpning av fängelsestraffen.

Brottsförebyggande rådets och kriminalvårdsstyrelsens uppfattning om att en ökning och skärpning av fängelsebruket inte skall genomföras, anser jag skall komma till uttryck vid den slutliga behandlingen.

För att uppnå effekter på brottsnivån i samhället krävs andra åtgärder, t. ex. att upptäcktsrisken förstärks och att andra brottsförebyggande åtgärder vidtas.

De föreslagna reglerna om återfall är betydligt mer långtgående än kommittén föreslagit. På s. 50 i propositionen anger departementschefen att genom skärpta reaktioner kommer också inkapaciteringseffekter att erhållas utan att ingripandena i det enskilda fallet sker på sådan grund.

Inkapacitering bör över huvud taget inte läggas till grund för påföljdsbestämning i brottsbalken.

Kommitténs förslag om återfall bör beaktas vid den slutliga behandlingen.

De flesta återfallen i brott – 70–80 % – sker redan under det första året efter frigivningen. Ur rehabiliteringssynpunkt är det angeläget att den dömda inom en ur hans eller hennes synpunkt inte alltför avlägsen framtid till fullo verkställt sitt straff.

Behandlingsideologin, som har sitt ursprung i ett individualpreventivt tänkande, har i vårt land bidragit till humaniseringen av kriminalvården och har också varit en bidragande orsak till utvecklingen av alternativa påföljder.

En fokusering på brottets svårhet och förkastlighet i stället för på brottslingens individuella förhållanden medför en påtaglig risk för att brottets svårhet i praktiken också inverkar på hur påföljden verkställs. I rättstillämningen har den dömdes personliga förhållanden och möjligheter medfört att domstolarna kunnat välja påföljd som varit till gagn för den dömdes tillrättaförande och anpassning i samhället.

Det är viktigt att lagen uppfyller rimliga krav på rättvisa, klarhet och förutsebarhet, men regelsystemet i fråga om påföljdsbestämningen måste också innehålla godtagbara möjligheter till rimliga individuella hänsyn.

Millimeterrättvisa kan aldrig uppnås. Det går inte att få närmast matematiskt rättvisa straff i varje särskilt fall. Samma straff innebär inte heller samma lidande för olika personer. Jag vill därför understryka att individuella hänsyn måste kunna tas vid straffmätning och påföljdsval.

Till sist: Den samlade effekten av reformerna får under inga förhållanden bli en allmän skärpning i rättstillämpningen vad avser påföljdsval och straffmätning. Även om således en samlad reform varit att föredra, nöjer jag mig i detta sammanhang med att göra de uttalanden om inriktningen av det fortsatta arbetet som jag nu har redovisat.

Med detta anförande – under vilket förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar – var överläggningen i ärendet avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om konstitutionsutskottets betänkande 43.)

Kammaren övergick till att debattera konstitutionsutskottets betänkande 43 om riksdagens arbetsformer.

Riksdagens arbetsformer

Anf. 23 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Att så här i riksdagens sista skälvande minut dra upp en stor debatt om de många frågor som behandlas i konstitutionsutskottets betänkande 43 om riksdagens arbetsformer låter sig knappast göras. Får jag ändå säga, fru talman, att det skett ett flertal förändringar av riksdagsarbetet och arbetsformerna under den gångna treårsperioden. Mycket av reformarbetet har initierats av KU. Jag vill gärna ge en eloge i detta avseende till utskottets ordförande Olle Svensson, som visat arbetsformsfrågorna stort intresse och som ofta varit beredd att medverka till konkreta förändringar till det bättre.

Nu gäller det emellertid frågor som har mindre att göra med enskilda riksdagsledamöters arbetssituation och mera med riksdagens organisation. Här behandlas också frågan om kontrollmakten.

I likhet med folkpartisterna i utskottet tycker vi moderater att det finns anledning att se över frågan och överväga en överflyttning av huvudmanna-

skapet för den statliga revisionen till riksdagen. Jag ber att få yrka bifall till reservation 2.

Beträffande utskottens sammansättning vill jag understryka vikten av att nuvarande regler inte ändras. Den totalproportionalitet som förespråkas bl. a. av vpk måste avvisas. Jag ber att få yrka bifall till reservation 3.

Fru talman! Vi har i vår författning ett dåligt minoritetsskydd. Det är rimligt att minoritetens rätt stärks i olika avseenden. I reservation 5 krävs att en utskottsminoritet skall ha rätt att begära lagrådsgranskning. Jag ber att få yrka bifall till denna reservation.

Vad sedan gäller beredningen av de alkoholpolitiska frågorna menar vi moderater att en överflyttning från skatteutskottet till socialutskottet inte bör komma i fråga. De här frågorna är mycket komplicerade och bör behandlas i ett och samma utskott. Den nuvarande ärendefördelningen är tillfredsställande. Jag ber att få yrka bifall till reservation 8.

Fru talman! Ett antal frågor skjuts till hösten. Det finns anledning att återkomma till dessa. Det finns på grund av inträffade händelser anledning att ta upp en fråga, som jag här vill nämna något om. Det gäller hur kallelse till riksdagsutskott skall ske. Riksdagsordningen 4 kap. 11 § 1 mom. stadgar att utskott sammanträder på kallelse av ordföranden. Ordföranden kan alltså säga nej om han eller hon t. ex. av politiska skäl vill förhindra att ett utskotts sammanträde kommer till stånd.

Vad gäller kammaren däremot kan en tredjedel av riksdagens ledamöter tvinga fram ett extrainkallande av hela riksdagen under t. ex. sommartid. Däremot kan en tredjedel av ett utskotts ledamöter inte få en halsstarrig ordförande att ta reson.

Det som nu förvägrats oppositionen, nämligen att konstitutionsutskottet skall få sammanträda i sommar bl. a. med anledning av Ebbe Carlsson-affären, ger anledning till en ordentlig funderare. När de tre borgerliga partierna utsätts för en sådan behandling i konstitutionsutskottet finns det anledning att reagera. Vi bör snarast ändra tilläggsbestämmelsen i riksdagsordningen så att en minoritet, förslagsvis en tredjedel, ges rätt att påfordra sammanträde. Det är helt enkelt nödvändigt efter vad som har inträffat.

Får jag avslutningsvis, fru talman, säga att jag vill vädja till Olle Svensson här och nu att ta frågan om utskottets arbete under sommaren till omprövning. Riksdagens och konstitutionsutskottets anseende vinner inte på att man inte ens kan komma överens om huruvida utskottet skall sammanträda eller ej för att granska en fråga som är av stort intresse för hela folket. Olle Svensson har i sin egenskap av utskottets ordförande här ett stort ansvar. Jag hoppas att han skall ta det för sin egen skull och för utskottets anseendes skull.

Anf. 24 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Fru talman! I går såg jag den avgående talmannen Ingemund Bengtsson i TV. Han stod på riksdagens pressläktare och blickade ut över en nästan tom kammare, ungefär som i dag. Det är inte bra, sade han. Han sade också att det är tråkigt för den som talar. Vad talaren säger kan ju inte väcka anklag.

Vi har från folkpartiets sida genom Daniel Tarschys föreslagit att vi på försök skulle anordna frågestunden och interpellationsdebatter i första- eller

andrakammarsalen. Lokalers utformning och rummets betydelse för mänskliga upplevelser har stor betydelse. Det finns ju en hel vetenskap bara om detta område. Jag tycker att riksdagen skulle utnyttja denna kunskap för att försöka få litet mer atmosfär kring debatterna. Jag vet att det är riksdagsmännens kunnighet och villighet att ställa intressanta frågor och driva en spännande debatt som är avgörande för återförandet av intresset mot riksdagen som politiskt centrum. Varför skall man avhända sig den extra stimulans som det kan innebära att använda mer gemytliga och kontaktskapande lokaler? Det förstår jag inte. Tekniskt går det att ordna, det har jag kontrollerat. Jag yrkar bifall till reservation 7.

Fru talman! Det vi upplevt de senaste dagarna i denna kammare är argument nog för att med kraft söka arbeta efter de förslag som konstitutionsutskottet nu kommer med. Det är inga drastiska förslag, men de kan bidra till att vi får en jämnare arbetsbelastning över året och att vi på sikt kan avskaffa kvällsplena över huvud taget, utan att riksdagsmännen utanför Stockholm skall behöva vara mer i Stockholm än nu.

Ett förslag i utskottet att permanent lägga frågestunderna på fredagen har vi bestämt motsatt oss. Det kan inte vara rimligt att en riksdagsmans möjlighet att få svar på en fråga skall vara beroende av om hon eller han kan vara i Stockholm på fredagen. Det betyder inte att det är bra som det är nu. Det skulle kunna bli bättre om vi lade frågestunderna som de var tidigare till kl. 12.00 på torsdagen. Om jag har förstått rätt hänger det nu på regeringens inställning om det blir så. Jag tycker att det är parlamentet som skall bestämma sina arbetsformer.

Även i ett annat avseende strular regeringen: den använder inte sin möjlighet att informera riksdagen i viktiga frågor. Så fort regeringen har något att meddela kallas det i stället till presskonferens. Det har även inträffat att statsråd, som skall komma till riksdagen och informera om ett viktigt beslut, först har hållit en presskonferens. Inte undra på att det är tomt på pressläktarna och att intresset för parlamentet viker! I detta avseende har de öppna utskottsfrågorna betytt mycket. Det är min önskan och konstitutionsutskottets att fler utskott skall ordna spännande och inträngande granskningar och utvärderingar. Låt den avundsjuke mot konstitutionsutskottet som ibland framskyftar i korridorerna sporra till spännande uppslag.

Denna uppgift hänger samman med att riksdagen ju inte bara är ett beslutande organ utan också ett kontrollerande organ. Det gäller naturligtvis alla riksdagsmän men inte minst oppositionens. Folkpartiet lägger stor vikt vid riksdagens kontrollmakt. I konstitutionsutskottet har jag föreslagit flera reformer för att effektivisera vårt granskningsarbete. Ett av dem är synnerligen aktuellt i dessa dagar. Vi skulle kunna ta upp ärenden till granskning löpande vid behov, inte bara en gång om året framåt vårkanten. Jag tror att socialdemokraternas och vpk:s vägran att befatta sig med Leijonaffären före valet skadar KU:s anseende. Jag förväntar mig att socialdemokraterna tar sitt förnuft till fånga och kallar till sammanträde, när regeringens handlingar kommer in till utskottets kansli. Statsministern har ju utlovat att det skall ske skyndsamt och före valet.

Vi har också föreslagit att riksdagens revisorer skall omorganiseras och att betydande resurser skall överföras från riksrevisionsverket. Det är riksdagens

gen, inte regeringen, som borde vara granskare av hur våra myndigheter, lagar och trygghetssystem fungerar i praktiken. Av egen erfarenhet vet jag att kritiska synpunkter från riksrevisionsverket i regeringskansliet ofta möts med en försvarsattityd och ett solidariserande med den kritiserade myndigheten. Det är inte bra för ett nödvändigt förnyelsearbete. Jag yrkar bifall till reservation 2.

Till sist, fru talman, vill jag ta upp en fråga som har brutits ur detta betänkande därför att förvaltningsstyrelsen på gruppledarnas förslag har tillsatt en särskild arbetsgrupp. Det gäller servicen till riksdagsmännen.

I dag på morgonen har moderaterna, folkpartiet, centern och vpk voterat mot socialdemokraterna om att be utbildningsdepartementet ställa sina lokaler till förfogande för riksdagen tidigare än planerat. Anledningen är att vi då snabbare successivt kan utöka sekreterarservicen till ledamöterna. Detta motsätter sig socialdemokraterna, därför att man vill ha en lång och utdragen planeringstid för användningen av lokalerna och därför att omsorgen om utbildningsdepartementets bekvämlighet är större än om riksdagsmännens möjligheter att arbeta effektivt.

Jag är mycket besviken över att socialdemokratiska riksdagsmän tycks känna större lojalitet med kanslihusjästemän än med sina kolleger i denna kammare. Jag vill inte tro att det handlar om ett bristande intresse av att få en mer effektivt arbetande riksdag, även om handlandet faktiskt kan tolkas så.

Fru talman! Jag ber också att få yrka bifall till reservation 3 om utskottssammansättningen.

Anf. 25 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Det förhållandet att vi, tio dagar efter det att riksmötet borde ha varit avslutat, fortfarande debatterar dag och natt är det bästa beviset för att det behövs förändringar i riksdagens arbetsformer.

Från centerns sida beklagar vi att vårt förslag till en radikalare omläggning av riksdagens arbetsformer, med budgetbehandling på hösten, än en gång avvisas. Vi kommer då fortfarande att ha kvar "tomgångskörningen" i början av riksmötet, och därefter följer ytterligare en tid i början av det nya kalenderåret innan arbetet kommer i gång. Genom en omläggning av budgetåret till att följa kalenderåret och med budgetbehandling på hösten skulle det skapas en naturlig process.

Folkstyrelsekommittén kom till resultatet att riksdagsarbetets rytm talade för en omläggning av budgetåret. Effekten på regering och myndigheter var man osäker på, sade man i folkstyrelsekommittén. Den tredje faktor som man tog upp var valens flyttning till våren. Den flyttningen ansåg kommittén var ett starkt argument mot förslaget.

Utskottsmajoriteten delar uppfattningen att huvudfrågan skulle vinna på en omläggning av budgetåret. Men man avvisar vårvalet. Man instämmer i folkstyrelsekommitténs synpunkter.

Jag vill då ställa motfrågan: Om man behåller höstvalet, förändras då inställningen? Då uppnås ju alla de fördelar som i övrigt framhålls från utredning och utskott. Varken utredning eller utskott har prövat en sådan modell, och det är tråkigt, eftersom man ser positivt på omläggningen i

övrigt. Vi har från centerens sida inte bundit oss för vårval utan ser en bättre arbetsrytm i riksdagen som huvudfrågan.

Därmed, fru talman, yrkar jag bifall till reservation 1.

Att förändra ärendefördelningen mellan riksdagens utskott är inte lätt. Även den här gången har förslaget blivit begränsat. I ett avseende är det bra att riksdagen avstyrker propositionen, i enlighet med bl. a. en centermotion. Det gäller sammanslagningen av skatte- och finansutskotten. Tanken att ge ett utskott en överordnad roll i riksdagens budgetarbete anser vi inte vara acceptabel. Av praktiska skäl har vi inte heller sett det som angeläget att lägga samman finans- och skatteutskotten. Båda utskotten är, i varje fall tidvis, starkt arbetsbelastade. Den avgörande synpunkten är emellertid att de båda utskotten när riksdagen inte är samlad får besluta om förändring av vissa skatter. Enligt centerens uppfattning är det viktigt att detta inte sker i en så begränsad krets som det skulle kunna bli fråga om när den grundlagsfästa ordningen med två utskott upphör.

Från centerens sida är vi också med på reservation 3 om utskottens sammansättning. Vi anser att det är naturligt att den proportionella fördelningen gäller här, liksom i alla andra fall av fördelning av platser inom folkvalda organ. Propositionens förslag innebar att skiftande majoriteter skulle kunna uppstå, på det sätt som har redovisats i reservationen. Frågan ställdes på sin spets efter 1976 års val, då den socialdemokratiska generositeten gentemot vpk upphörde. Därefter har vi haft denna diskussion. Vi utgår ifrån att den rättvisa och riktiga fördelningen är den proportionella, och jag yrkar därför bifall till reservation 3.

Fru talman! Folkstyrelsekommittén, konstitutionsutskottet, den avgående talmannen och många fler har flera gånger sagt att riksdagen skall sättas i centrum i det politiska arbetet. Det har varit en målsättning. Också vi anser att detta är viktigt. Efter veckans händelser är det av vikt att stanna vid detta ett tag.

Jag vill peka på att Olle Svensson i riksdagens granskningsdebatt sade: "I motsats till en del debattörer tycker jag att ett partisammansatt organ kan leva upp till kravet på att vara ett effektivt kontrollorgan å det svenska folkets vägnar. Det glädjer mig att mina utskottskolleger som har talat före mig här i dag har kommit till samma slutsats." Det var för någon vecka sedan.

När riksdagen den här veckan skall uppfylla en av sina uppgifter och vara i centrum för det politiska livet och granska regeringens administrativa praxis, beslutsformer och annat, då lägger socialdemokraterna locket på. Efter det som har hänt den senaste veckan kommer vi att få ägna tid och kraft åt att upprätta riksdagens trovärdighet i fråga om att vara centrum i den politiska debatten, att vara det organ som slår vakt om de krav som varje enskild medborgare har rätt att ställa på oss, nämligen att vi skall se till att grundlagar och lagar följs.

Det finns alltså ett underlag för att diskutera riksdagsminoritetens ställning i en rad olika frågor. En fråga tas upp i det aktuella betänkandet: ett tillägg i riksdagsordningen om att riksdagsmajoriteten skall redovisa i betänkandet varför man inte låter minoriteten få in de uppgifter som begärs. Kanske behövs det, fru talman, ytterligare ett tillägg om att riksdagsmajoriteten också bör motivera varför behandlingen av ett ärende fördröjs.

Fru talman! Det finns ytterligare förslag från centerns sida om förbättringar av riksdagens arbetsituation. De har inte föranlett reservationer nu. En del är föremål för utredningar, och frågorna återkommer i olika sammanhang.

Jag ber i nuläget att få yrka bifall till utskottets hemställan i de delar där jag inte har yrkat bifall till centerns reservationer.

Anf. 26 NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! Till en fråga som har skymtat i kanten av dagens ärende vill jag helt kort säga följande. Man kan av de senaste dagarnas debatt få intrycket att om man bara bokar in ett par sammanträden i konstitutionsutskottet i sommar så hinner man granska vad som har skett i den s. k. Ebbe Carlsson-affären. Detta är naturligtvis en vilseledande uppgift.

Det har talats om vägran att befatta sig med frågan, och i en tidning i dag läser jag att utskottet borde sammanträda för att ge kansliet i uppdrag att samla in material. Det var just detta som utskottet gjorde i enighet häromkvällen.

Vpk:s ståndpunkt i hela denna fråga utvecklades i går av Lars Werner, så jag skall inte gå in på den. Men jag vill också uttrycka den meningen att så mycket material som möjligt måste komma in under sommaren – ju förr, desto bättre. Vi från vpk har åtskilliga frågor som vi vill ha belysta och kommer att noga följa vad som kommer fram. Jag vill alltså mycket bestämt understryka att påståendena om att vpk inte vill granska denna affär helt saknar förankring i verkligheten.

Så till det ärendet som vi egentligen behandlar i dag.

Riksdagens arbetsformer har varit en ständigt återkommande fråga och torde så bli även i fortsättningen. Det är ju ganska naturligt att verksamheten här blir föremål för fortlöpande prövning.

Dagens betänkande innehåller en rad olika frågor, och jag skall kortfattat beröra några av dessa. Den fråga som kanske mest griper in i riksdagens arbete gäller budgetprocessen. Olika åtgärder föreslås för att dels göra denna snabbare, dels få en bättre samordning.

Folkstyrelsekommitténs förslag om sammanslagning av finans- och skatteutskotten till ett finansutskott, som jag redan i kommittén anförde betänkligheter emot, avvisas av utskottet, och det tror jag är klokt. En sådan åtgärd skulle medföra olägenheter, inte bara i fråga om arbetsituationen utan också därför att finans- och skatteutskotten har vissa befogenheter mellan riksmötena som skulle föras över på en ännu mindre församling.

Även de begränsade förslag som utskottet framlägger bör ur flera synpunkter följas med stor uppmärksamhet, vilket jag pekat på i ett särskilt yttrande till betänkandet. Finansutskottet får inte bli ett överutskott, vilket inte heller konstitutionsutskottet anser. Dessutom får motionsbehandlingen inte försämrats genom den föreslagna uppdelningen i motioner med eller utan budgetanknytning. Även planen för behandlingen av olika områden inger viss tvekan.

Bland övriga frågor som gäller riksdagsarbetet vill jag uppehålla mig vid två, nämligen utskottens sammansättning och försöksverksamheten med nya arbetsformer, dvs. främst fråge- och interpellationsdebatterna.

Det diskuteras olika åtgärder för att förbättra riksdagsarbetet. Försöksverksamhet bedrivs osv. Men den angelägna frågan om att fastställa regler som garanterar att alla parter blir representerade i utskotten i förhållande till deras styrka i riksdagen förblir olöst. Redan i mitten av 1970-talet arbetades en modell fram för hur frågan skulle kunna lösas. Det stannade då vid en rekommendation, som tyvärr omedelbart frångicks. Frågan har fått lösas genom överenskommelser vid olika tidpunkter, men fasta regler saknas. I folkstyrelsekommittén fanns en majoritet för modellen att samtliga utskottsplatser fördelas i förhållande till partiernas storlek i riksdagen. Frågan fördes vidare till riksdagen i propositionen. De borgerliga partierna har fortsatt sitt envisa motstånd, och i det läget vågar inte socialdemokraterna utnyttja utskottsmajoriteten och riksdagsmajoriteten för att lösa frågan. Man stannar vid att föreslå ett uttalande. I detta anges att det är principiellt riktigt att fördela det totala antalet utskottsplatser mellan de partier som uppnått minst 4 % i valet. Det som saknas är dock en lagtext som garanterar principerna.

Låt mig i sammanhanget också peka på vpk-förslaget att den JO-delegation som utses i konstitutionsutskottet borde bestå av företrädare för alla partier i utskottet. Detta skulle ha en rad fördelar – det visade sig vid förra årets många turer i fråga om JO-ämbetet. Men praktiska och enkla lösningar faller när inte viljan finns. Så också i detta fall.

När det gäller debattreglerna i riksdagen vill jag göra ett par noteringar. Riksdagens ställning i samhällsdebatten skall förstärkas, säger man, och så snävar man in ledamöternas möjligheter att föra debatter. Detta går inte ihop. Frågeinstitutet är ett bra instrument, inte minst när det gäller att debattera frågor som ledamöterna har med sig från verksamheten ute på fältet. Men nog borde man medge en ledamot att i ett första inlägg åtminstone använda 3 minuter för att utveckla problemen. Vi har från vpk förordat en återgång till tidigare regler om 3 minuter, 2 minuter och därefter följande inlägg om 1 minut. Den tidsbesparing av riksdagens totala debattid som inskränkningarna har medfört står inte i rimlig proportion till den irritation och de nackdelar som uppstått.

Samma synpunkt kan anläggas på interpellationsdebatterna. Det bästa är att återgå till tidigare gällande ordning med fri debattid. Om man inte vill göra detta, måste det anses vara ett minimum att interpellanten ändå får göra inlägg om 10 minuter. Men inte ens detta har utskottsmajoriteten gått med på.

Jag yrkar, fru talman, bifall till reservationerna 4, 6 och 9.

Anf. 27 OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! För tids vinnande skall jag inte här gå igenom alla reservationer till detta betänkande utan nöja mig med att ta upp några allmänna frågor. Jag vill inledningsvis ändå yrka bifall till hemställan i utskottets betänkande i dess helhet.

Det betänkande vi nu behandlar är mycket viktigt. De förslag som läggs fram kommer att innebära att vi ändå gör ett allvarligt försök att förbättra riksdagens arbetsformer. Jag tackar utskottets vice ordförande för det erkännande han gav mig för mina insatser. Det stämmer inte direkt med vad han nyss uttalade inför massmedia, då han sade att han skulle totalt sakna

förtroende för ordföranden efter dennes uppträdande. Men vi noterar även de positiva orden.

Detta förslag har beretts i utskottets arbetsgrupp, där vi också har haft möjlighet att rådgöra med bl. a. kammarens sekreterare. Vi behandlar vidare en del motioner som väckts i anslutning till propositionen och under den allmänna motionstiden.

I fråga om fråge- och interpellationsinstitutet vill jag säga till Nils Berndtson att han när det gäller debattreglerna nog är ganska ensam om sin uppfattning. Vi har funnit att man i detta avseende är ganska tillfredsställd för närvarande. En fråga som däremot fortfarande är öppen gäller tidpunkten för frågestunderna. Vi har beslutat oss för att i höst ta upp denna fråga på nytt.

Vi har också inhämtat synpunkter från särskilt berörda utskotts presidiedledningar och har även fått synpunkter från utskottens kanslichefer, vilka delvis har varit kritiska.

Jag vill gärna kommentera den förändring som vi föreslår beträffande ärendefördelningen i utskotten, som Nils Berndtson var inne på. Vi har velat arbeta för att få fram ett bra förslag i fråga om utskottens sammansättning. I folkstyrelsekommittén, där flera av oss i utskottet tidigare har arbetat tillsammans, föreslogs att det totala antalet ordinarie utskottsplatser skulle fördelas proportionellt mellan de partier som har passerat 4-procentsspärren. På så sätt skulle alla dessa partier garanteras att få delta i utskottsarbetet. De borgerliga partiernas representanter reserverade sig mot förslaget.

Detta förslag återkommer nu i propositionen. Därför hoppades man väl att det skulle gå att uppnå enighet vid utskottsbehandlingen. Så har inte blivit fallet. Tyvärr har vi därför inte kunnat lägga fram ett förslag om en laglig reglering, trots att jag tycker att det är fullt godtagbart. Vi menar dock att beslut om detta måste fattas i en större enighet. I majoritetens skrivning har vi ändå velat markera vikten av en sådan reglering genom att anföra följande: "Med anledning av det i propositionen framlagda förslaget bör dock riksdagen göra ett uttalande av innebörd att principen om samtliga utskottsplatserns proportionella fördelning mellan de partier som passerat 4-procentsspärren bör vara grundvalen för utskottsrepresentationen."

Wivi-Anne Cederqvist har dessutom i ett särskilt yttrande påpekat hur orimligt det är att de partier som lyckats passera 4-procentsspärren inte garanteras att delta i det viktiga beredningsarbete som sker i utskotten.

Låt mig i det sammanhanget från utskottet – jag tror att jag kan tala å allas vägnar – uttala ett tack till Wivi-Anne Cederqvist, som i dag slutar sitt arbete här i riksdagen, för det fina samarbete vi har haft i utskottet. Wivi-Anne Cederqvist har lagt ned ett värdefullt arbete inte minst när det gäller frågan om riksdagens arbetsformer.

Det viktigaste förslaget i detta betänkande berör ett försök att koncentrera budgetarbetet. Jag vill gärna säga till Bengt Kindbom att det naturligtvis finns starka argument för att övergå till en kalenderårsbudget. Norge och Danmark har gjort det, och varför skulle inte vi här i Sverige kunna göra det i och för sig? Här har man emellertid menat att det inte är särskilt bra att få ett värval. Det är ändå en riktig tanke – och där får jag stödja också Bertil Fiskesjö – att man uppnår en koncentration. Utskottet menar att man kan

uppnå denna koncentration också under vårriksdagen. Vad den här försöksverksamheten skall handla om är just hur man skall hitta ett bra medel härför. Jag vill då också betona att det är viktigt att få en mer genomarbetad ledning av arbetet, gärna från talmanskonferensen eller från de representanter för partierna som sitter där och naturligtvis från talmannen, så att man kan komma snabbare fram med dessa frågor. Jag tror mycket på denna försöksverksamhet, om vi bjuder till. Kammarens arbete skall vara utgångspunkten, och utskotten skall få anpassa sig till kammarens arbete, så att vi också får en bättre rytm i arbetet både på våren och på hösten.

Det kunde finnas anledning att här behandla fler av de föreliggande förslagen, men jag nöjer mig med vad jag nu har sagt.

Möjligen vill jag också påpeka att det är viktigt att man kan få även övriga utskott, inte bara konstitutionsutskottet, att syssla med utvärderingar av resultaten av riksdagens beslut. Det är en viktig uppgift också för sakutskottet att komma med i det arbetet.

När det gäller riksrevisionsverket anser jag, i motsats till vad som förs fram i den reservation som har fogats till betänkandet på den här punkten, att det bör ligga under regeringen. Däremot tycker jag att riksdagen – genom utskotten och naturligtvis genom riksdagens revisorer – skall kunna ägna litet mer tid åt att utvärdera resultaten av riksdagens beslut.

Så till den fråga som har tagits upp litet vid sidan om dagens arbete, nämligen hur en ordförande skall kunna handlägga sitt arbete så att det tillfredsställer ett utskott och så att man når fram till så bra arbetsformer som möjligt.

Vi har ju här i dag fått en sidospårsdebatt om vårt sätt att granska vad som kallas Ebbe Carlsson–Leijon-affären. Jag vill säga några ord om detta, eftersom jag har fått klä skott för så mycken kritik, så hårda angrepp.

Det visade sig under den timplånga överläggning som vi hade i utskottet i onsdags att ingen ledamot hävdade att vi kunde slutföra granskningen under sommaren. Därmed står det klart att huvuddelen av arbetet förskjuts till hösten och att det blir den nya utskottsbesättning som väljs för nästa mandatperiod som får uppgiften att utföra granskningen och redovisa ärendet inför riksdagen. Enighet uppnåddes också om att utskottet omedelbart skulle begära in material från regeringen enligt de krav som ställts från de ledamöter som anmält ärendet.

Majoritetens beslut innebar att utskottets kansli fick i uppdrag, såsom Nils Berndtson här nyss sade, att samla in och bearbeta materialet. Detta skulle alltså möjliggöra att utskottet i höst kunde påbörja arbetet och då fortsätta med att få in sakupplysningar, bl. a. genom offentliga utskottsutfrågningar. Det förutsattes att materialet skulle samlas in successivt och göras tillgängligt för utskottets ledamöter. Dessa skulle då kunna anmäla önskemål om kompletterande material.

Redan i torsdags tog utskottets kansli kontakt med statsrådsberedningen, och som ett resultat av den kontakten meddelade Ingvar Carlsson i riksdagsdebatten i går att regeringen i god tid före valet ämnar redovisa begärt material och att detta görs offentligt. Denna uppläggning är fullt i linje med utskottsmajoritetens syn på hur granskningen skall försiggå. Jag vill tillägga att på det material som redan har blivit känt har yrkande om

misstroendeförklaring aviserats från en majoritet av riksdagens ledamöter.

Jag behöver väl vidare inte erinra om det öppna samhällets villkor under en svensk valrörelse. Utan KU:s medverkan kommer regeringens agerande i denna och andra frågor att djupgående granskas i de debatter och utfrågningar i massmedier och andra sammanhang som alltid föregår ett val.

Låt mig nu bli litet personlig! Vad jag har uttalat om konstitutionsutskottets granskning rör frågan hur vi i ett politikersammansatt organ från alla riksdagens partier skall kunna uppnå ett så objektivt resultat som möjligt av granskningen. Därvid har jag ärligt menat att risken för partipolitiska låsningar blir större, ju närmare ett val man kommer. Jag vet att jag i Expressen och i andra medier betygsatts som en ynkrygg, beredd att på minsta vink löpa regeringens ärenden. Men jag har faktiskt som ordförande i konstitutionsutskottet ambitionen att skapa trovärdighet för det organ som regeringsformen har tilldelat uppgiften att granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

För att vinna en sådan respekt måste vi från olika partigrupperingar iakttå vissa förhållningssätt. För de regeringen närstående ledamöterna måste det vara viktigt att vinnlägga sig om att inte släta över de fel som upptäckts under granskningen. För oppositionen måste det vara lika angeläget att dämpa ambitionen att i granskningen politisera för politiserandets egen skull. Vad jag sagt är att omedelbart inför ett val är det svårt att svara mot dessa krav.

Det är därför jag har så svårt att förstå Anders Björck och andra, då de gör det till en huvudfråga om utskottet skall samlas till två sammanträden eller ett i sommar. Vi är ju egentligen överens om att det före valet inte skall göras annat än att samla visst skriftligt material från regeringen för den granskning som skall ske i höst enligt både utskottsmajoritetens och minoritetens uppfattning.

Vidare vet vi genom statsministerns besked i går att redan före valet ställs material till förfogande från regeringen och att det blir offentligt. Detta kan alltså då på ett närgånget sätt granskas i den offentliga debatten.

Sammanfattningsvis anser jag att den linje för beredningen av granskningsärendet som utskottet valt medger offentlighet i fråga om regeringens redovisning redan i sommar och en kvalitativt tillfredsställande granskning i höst av det då nyvalda konstitutionsutskottet.

Anf. 28 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Kanske skall vi inte här i kammaren upprepa den debatt som bl. a. förts i massmedia om konstitutionsutskottets roll i Ebbe Carlsson-affären.

De borgerliga oppositionspartierna har emellertid begärt att få hålla sammanträde ett par gånger i sommar för att ta ställning till det material som kommer in och för att besluta om eventuella vidare åtgärder. Med en rösts marginal har socialdemokrater och kommunister stoppat detta. Vi har alltså inte ens fått sammanträda. Det är unikt!

Sedan må Olle Svensson säga vad han vill från denna talarstol om öppenhet, papper, kvalitet, partipolitisering och annat. Jag tror att svenska folket förstår sammanhangen utomordentligt väl!

En unik skandal har inträffat! En socialdemokratisk justitieminister – den

tredje i ordningen – har tvingats avgå! Nu krävs klarhet!

Oppositionen begär sammanträde. Socialdemokrater och vpk säger nej. Det vittnar om en brist på generositet från herr ordförandens sida att inte ens tillåta att några sammanträden utsätts.

När det sägs att vi i sommar kommer att få all den hjälp från statsrådsberedningen som vi begär tillåter jag mig att tvivla.

Jag vågar stå här, fru talman, och påstå att sommaren tvärtom kommer att kännetecknas av krav på information, på rätt dokument, på kompletteringar, och vi kommer att jaga statsrådsberedningen med blåslampa för att få fram dokument. Jag tror dock inte att vi kommer att få dem.

Olle Svensson har måhända gott uppsåt i den här frågan, men han saknar dess värre trovärdighet med den erfarenhet som vi har av att få in handlingar. Ebbe Carlsson-historien är, såvitt den gäller konstitutionsutskottet, inte slut, fru talman, den har just börjat!

Birgit Friggebo nämnde en sak som har inträffat nu på morgonen. När vi nu diskuterar arbetsformsfrågor är det bedrövligt att socialdemokraterna medverkar till att riksdagen inte snabbt kommer över de enda rimliga lokaler som står till buds, nämligen utbildningsdepartementet. Detta händer därför att utbildningsminister Lennart Bodström vägrar flytta på sig; han vill inte flytta till Sheraton-annexet just nu, eftersom han då skulle tvingas flytta en andra gång om fyra fem år.

Regeringen har flyttat ut ämbetsverk till Karlskrona och andra platser runt om i landet utan att ens fråga de anställda. Att regeringen nu själv inte kan flytta 400–500 meter är betecknande för den klassificering regeringen gör mellan regeringens intresse och riksdagens intresse.

Det är faktiskt så, fru talman, att om de resurser skall ställas till ledamöternas förfogande – det gäller alla ledamöter – som är så nödvändiga för att riksdagen skall kunna fungera på det sätt som är avsett i grundlagen, då måste vi ha ytterligare lokaler. I det läget föreligger begränsningar i denna del av centrala Stockholm. I dag har vi alltså, med fyra röster mot två, i arbetsgruppen beslutat föreslå att riksdagen tar över de nämnda lokalerna så snart som möjligt, och att utbildningsdepartementet får andra, mycket förnämliga, lokaler. Detta har socialdemokraterna inte velat medverka till.

Nu är inte sista ordet sagt i denna fråga. Förvaltningsstyrelsen skall behandla den, och kanske till slut riksdagen. Detta är väl om inte annat, fru talman, ytterligare skäl till att konstitutionsutskottet sammanträder i sommar.

Anf. 29 BRIGIT FRIGGEBE (fp):

Fru talman! Olle Svensson sade att det skulle vara ett sidospår att diskutera den senaste s. k. affären. Det finns dock motioner om kontrollmakten, och denna fråga handlar om kontrollmaktens utövande.

Jag vill intyga att Olle Svensson i vissa frågor har en betydande integritet. Detta ger också resultat ibland i form av slaktande av propositioner från regeringen och även anmärkningar vid dechargegranskningen. Jag vill även framhålla att Olle Svensson har en annan sida, som innebär att han från och till är mycket partilokal. Jag tror att hans senaste agerande har varit utslag av detta senare karaktärsdrag.

Att påstå att vi inte skulle klara att hantera även en sådan här fråga inför en valrörelse vore en nedvärdering av oss själva som politiker och av vår förmåga att leva upp till de roller som vi är tilldelade.

Om man skall dra konsekvensen av ett sådant resonemang, betyder det att kommunala och andra församlingar inte skulle kunna fatta viktiga och avgörande beslut något halvår före ett val. Så går det inte till – och så får det inte gå till i ett samhälle som skall fungera. En sådan beskrivning av oss själva späder ju på misstron mot politiker och det s. k. politikerföraktet.

Striden handlar inte om att utsätta ett eller annat sammanträde, striden handlar om att påbörja granskningen. Det är inte *vi* som har framtingat denna granskning. Jag är av den uppfattningen att Ingvar Carlssons sätt att presentera Anna-Greta Leijons avgång i högsta grad bidrog till att påskynda denna process. Det sades att hon begått ett litet misstag och att den politiska granskningen var avslutad osv. Dessutom utlovades Anna-Greta Leijon en ny post i en eventuell ny socialdemokratisk regering. Hon skall alltså eventuellt tillträda en ny regeringspost samtidigt som granskningshotet hänger över henne.

Jag har i utskottet sagt att det vore önskvärt om vi hade kunnat avsluta granskningen i god tid innan valrörelsen sätter i gång; jag har också sagt att jag inte tror att det går att få majoritet för ett sådant handlingsätt.

Det är mycket viktigt att vi omedelbart då vi kommer tillbaka till riksdagen i höst kan sätta i gång med den direkta granskningen. Vi måste alltså vid det tillfället ha allt material på bordet. Vi har förvägrats att hålla två sammanträden under sommaren, då vi skulle kunna göra en avstämning av vilket material som inkommit och behovet av kompletteringar.

Dessutom har utskottet från och till varit tvunget att fatta majoritetsbeslut för att få fram en del handlingar. Vi vet inte alls kvaliteten på det material som Ingvar Carlsson nu har lovat att utskottet skall få tillgång till. Vi kan inte göra någon som helst avstämning av detta under sommaren, trots att vi alla är riksdagsmän ända fram till oktober och betalda för att göra vårt jobb.

Vid vårt sammanträde var det inte ens klart huruvida materialet skulle kunna bli tillgängligt före oktober månad. Då kansliets personal frågade om den skulle begära att få materialet till någon viss tidpunkt, fick den inget svar på den frågan av majoriteten i utskottet. I den frågan vill jag säga att Ingvar Carlsson gjorde ett klarläggande här i kammaren i går, då han utlovade att materialet skulle komma till utskottet snabbt. Jag antar att det var resultatet av den indignation som många kände över det beslut som majoriteten i konstitutionsutskottet hade fattat.

Fru talman! Det har framförts önskemål om förändringar av olika slag i de olika utskotten. Jag skulle vilja bidra till den listan med att säga att jag tycker att vi bör aktualisera frågan om vem som skall inneha ordförandeposten i konstitutionsutskottet. Jag tror att effektiviteten i arbetet skulle bli större om oppositionen innehade ordförandeposten. Det skulle innebära att Olle Svensson i höst kunde komma tillbaka som ordförande i konstitutionsutskottet.

Till sist bara en kommentar om frågan om utskottens sammansättning. Om alla partier av sig själva skall kunna garanteras ledamöter i utskotten i och med utfallet av valen, innebär det att det måste bli fler ledamöter i utskotten.

Jag är av den uppfattningen att de är tillräckligt stora som de är redan nu. Det är heller ingen annan som har begärt att man skall utvidga utskotten. Man skall ha rent proportionella val – vilket skulle innebära att vi skulle få olika majoriteter i olika utskott. Ibland skulle det vara regeringssidan, ibland oppositionssidan. Var och en som sitter i denna kammare och har försökt trycka rätt på knapparna vet vilket enormt strul det skulle bli, och vilken oklarhet utåt som skulle uppstå, när man först i utskottets beredning fattar ett beslut som avstyrker en proposition men denna bifalls när den kommer till kammaren.

Vi kan inte ha en sådan ordning, och därför skall vi behålla den ordning som vi har nu.

Anf. 30 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Inför den här diskussionen om riksdagens arbetsformer och det som Olle Svensson nu kallar för ett sidospår har jag noga läst vad som sades torsdagen den 2 juni i den inledande diskussionen med anledning av konstitutionsutskottets granskningsbetänkande. Det tycker jag var och en kan göra som har intresse av detta, bl. a. studera hur Olle Svensson såg på KU:s roll som granskande organ. Jag tycker inte det är något sidospår här i dag, utan det är i allra högsta grad en viktig frågeställning att ta upp i dagsläget när vi diskuterar riksdagens arbetsformer.

I något uttalande har Olle Svensson också sagt att den politiska bedömningen av frågan om misstroendevotum eller inte är avgjord i och med att ministern avgick. Det är den ju inte!

Olle Svensson beskriver själv i sitt inledningsanförande den 2 juni förhållandet mellan riksdagen, regeringen och granskningen, och han tar upp det som han också sade i sitt inlägg nu om hur det är med trovärdigheten. Jag beklagar att de regeringen närstående riksdagsledamöterna här i kammaren inte litat mer på sig själva än att de inför stundande val vill släta över alltihop – det är ju det som Olle Svensson säger här!

Fru talman! Jag begärde också ordet för att kommentera det som jag i morse inte kände till, nämligen frågan om lokaler för riksdagens ledamöter och medhjälpare till riksdagsledamöterna. Jag vill understryka att det i en motion från centerpartiet sagts att man borde samordna utredningsverksamheten när det gällde riksdagens arbetsformer och lokaler, service och stöd. Nu har vi fått ytterligare en utredning och därmed splittring. I dag har vi fått en redovisning av att denna splittring är negativ för kammarens ledamöter.

Anf. 31 OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Jag hade inte tänkt att här kommentera diskussionen om lokaler som berör ledamöternas service, men jag vill ändå, med tanke på att det har tagits upp, nämna att det finns två alternativ till lösning av de här frågorna. Vi bör väl ändå lugna ned oss litet – vi kanske till slut kan hitta en gemensam, god lösning. Från alla håll är vi överens om nödvändigheten av en utbyggnad av de enskilda riksdagsledamöternas service. Den är undermålig i dag, och det måste snabbt ske en förbättring.

Så till den fråga som jag tog upp – nog har debatten börjat få litet bättre

proportioner! Det visar sig ju nu att vi är överens om att granskningen av regeringen i – får vi kalla det så – Ebbe Carlsson-affären skall ske i höst av det nyvalda utskottet. Det är det ena som debatten har visat. Det andra är att det under sommaren skall ske en insamling av material så att utskottet snabbt skall komma fram till ett arbete med dessa frågor i höst. Där vi skiljer oss åt är att majoriteten anser att utskottets kansli kan klara den uppgiften med utgångspunkt i vad som angetts i anmälningarna, medan minoriteten menar att man behöver två sammanträden under sommaren för att kunna ge anvisningar hur insamlandet skall ske. Det är inte så stor skillnad. Om vi då kan komma fram till att i höst göra ett effektivt och bra granskningsarbete, bör vi kunna vara nöjda.

Sedan tror jag också vi kan vara säkra på att det under alla förhållanden blir offentlighet kring de här frågorna. Statsministern har ju lovat att ett material kommer att redovisas, och jag är säker på att vi kan lita på att Anders Björck kommer att jaga statsråden med blåslampa, oberoende av om KU har ett eller två sammanträden under den här sommaren.

Anf. 32 NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! Först till frågan om utskottens sammansättning.

Jag ser det inte som något särskilt stort problem att majoritetsförhållandena i något utskott skulle kunna komma att avvika från majoriteten i kammaren. Vad är utskotten? Jo, i första hand beredningsorgan för riksdagen. Särskilt upphetsande skulle det knappast bli om en utskottsmajoritet lägger fram ett förslag, som man i förväg vet att kammaren kommer att ändra på. Tekniken att skriva majoritets- och minoritetsyttranden som kan antas som lag finns ju från jämviktsriksdagens tid, då man t. o. m. fick lotta om besluten.

Jag menar att fördelarna av att alla partier kan delta i beredningsarbetet i förhållande till sin styrka i kammaren väger upp de nackdelar som kan ligga i att inte alla utskott garanterat har samma majoritet. Jag tycker inte det är bra att denna frågas lösning skall vara beroende av ett eller annat partis välvilja, utan den bör regleras i riksdagsordningen.

Så till den fråga som jag sade hade skymtat i kanten på dagens ärende men som tydligt har trängt sig fram ytterligare.

Vpk har ju klart markerat sin ståndpunkt i frågan när vi har sagt att Anna-Greta Leijons roll i affären var sådan att hon inte kunde fortsätta som justitieminister. Vi kräver också alla papperen på bordet – och vi kanske t. o. m. kommer att gå längre än vissa andra partier när det gäller att syna säpo i sömmarna.

Men jag är helt klar över att den politiska granskningen och den politiska debatten kommer att föras oberoende av tidpunkten när KU:s granskning kan vara slutförd. Vi ser de konstitutionella frågorna som så viktiga att granskningen inte bör pressas in i tidsnöd under sommaren, då den kan bli uppfattad som en del i valdebatten, vare sig vi vill det eller inte.

Det finns också formella problem, som jag tror i ett annat sammanhang skulle tillmätas betydelse, men nu här inte tönläget gett plats för de tankegångarna. Man har jämfört med sommarsammanträden i övrigt, men

det är faktiskt en viss skillnad här. Jag syftar på vad som stadgas i regeringsformen, nämligen:

"Det åligger konstitutionsutskottet att när skäl föreligger till det, dock minst en gång om året, meddela riksdagen vad utskottet vid sin granskning har funnit förtjäna uppmärksamhet. Riksdagen kan med anledning därav göra framställning till regeringen."

Ja, vilken riksdag – den som skingras om någon timme? Eller skall vi ha urtima riksrnöte?

En granskning under sommaren, om den skall komma till djupet och bli färdig, måste nog redovisas till den riksdag vi väljer i september. Är det då inte också rimligt att det konstitutionsutskott som väljs i höst genomför granskningen?

Jag tycker det är ett viktigt steg vi har enats om i konstitutionsutskottet, att använda sommaren till att ta fram så mycket material som möjligt. Denna granskning måste ju komma i gång omedelbart i höst. Det är min ståndpunkt.

Anf. 33 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Utskottets ordförande försöker göra gällande att det inte är någon större skillnad mellan regeringens, vpk:s och de borgerliga partiernas uppfattning om hur Ebbe Carlsson-affären skall granskas. Jag vill, för kammarens protokoll, säga att det är en betydande skillnad i vår syn på utskottets granskningsroll i detta sammanhang.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

Kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Med anledning av demonstrationer från åhörarna beslöt kammaren kl. 13.03 på förslag av förste vice talmannen att förhandlingarna skulle ajourneras under fem minuter för att ordningen skulle kunna återställas.

Förhandlingarna återupptogs kl. 13.08 under ledning av förste vice talmannen.

Trafikutskottets betänkande 28

Mom. 1 (krav på ytterligare utredning före beslut om mål och inriktning för telepolitiken)

Utskottets hemställan bifölls med 298 röster mot 16 för reservation 1 av Jan Jennehag.

Mom. 7 (televerkets regionalpolitiska och sociala uppgifter)

Utskottets hemställan bifölls med 275 röster mot 38 för reservation 2 av Gösta Andersson och Rune Thorén.

Mom. 12 (inriktning mot effektiv konkurrens)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Jan Jennehag – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (utförsäljning m. m. av Teleinvest AB)

Utskottets hemställan bifölls med 199 röster mot 114 för reservation 4 av Rolf Clarkson m. fl.

Mom. 14 (ett sammanhållet öppet telenät)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Rolf Clarkson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (uppdrag att överväga uppdelning av telenätet på två eller flera bolag)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Rolf Clarkson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 20 (omfattningen av utredningsarbetet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Olle Grahn och Hugo Bergdahl – bifölls med acklamation.

Mom. 22 (ytterligare uppgifter för statens telenämnd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Rolf Clarkson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 23 (uppgifter för statens telenämnd på radiokommunikationsområdet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Rolf Clarkson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 24 (avveckling av anslutningsmonopolen på kontorsväxlar och myntapparater)

Utskottets hemställan bifölls med 298 röster mot 16 för reservation 10 av Jan Jennehag.

Mom. 26 (tillåtande fullt ut av s. k. tredjepartstrafik)

Utskottets hemställan bifölls med 201 röster mot 112 för reservation 11 av Rolf Clarkson m. fl.

Mom. 27 (televerket och informationsteknologiprogrammet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Olle Grahn och Hugo Bergdahl – bifölls med acklamation.

Mom. 29 (kabel-TV-divisionens verksamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Jan Jennehag – bifölls med acklamation.

Mom. 32 (minskning av televerkets investeringsexpansion)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Olle Grahn och Hugo Bergdahl – bifölls med acklamation.

Mom. 34 (ökad inleverans av medel)

Först biträdades reservation 15 av Olle Grahn och Hugo Bergdahl med 63 röster mot 37 för reservation 16 av Gösta Andersson och Rune Thorén. 213 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 15 av Olle Grahn och Hugo Bergdahl – genom uppresning.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Justitieutskottets betänkande 36

Mom. 1 och 2 (den unges vilja att göra rätt för sig, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 298 röster mot 16 för motion Ju32 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 3 (verkan av kravet på skötsamhet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (återgång till tidigare regler om åtalsunderlåtelse)

Utskottets hemställan bifölls med 163 röster mot 150 för reservation 2 av Karin Ahrlund m. fl.

Mom. 5 (strafföreläggande)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (polismans rätt att anmoda att ställa till rätta)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion Ju32 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (uppföljning av polismans rätt)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (sanktion vid föreskrift att avhjälpa skada)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (lämpliga påföljder för unga)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (samarbete mellan myndigheter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Gunilla André och Ingbritt Irhammar – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (konfrontation med målsäganden)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Gunilla André och Ingbritt Irhammar – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (underrättelse till vårdnadshavaren)

Utskottets hemställan – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion Ju32 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (vårdnadshavares närvaroplikt vid huvudförhandling)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Karin Ahrland och Lars Sundin – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (familjens brottsförebyggande betydelse)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (tidsfrister under förundersökningen m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Karin Ahrland m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (jourdomstol för unga)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Karin Ahrland m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 21 (registrering av brott av barn)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Gunilla André och Ingbritt Irhammar – bifölls med acklamation.

Mom. 22 (polisens resurser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Justitieutskottets betänkande 45

Mom. 1 (avslag på propositionen)

Utskottets hemställan bifölls med 293 röster mot 20 för motion Ju30 av Lars Werner m. fl.

Mom. 2 (återfall)

Utskottets hemställan bifölls med 162 röster mot 150 för reservation 1 av Karin Ahrland m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 5 (inriktningen av kriminalpolitiken)

Hemställan

Utskottets hemställan – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till hemställan i motion Ju510 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 2 av Björn Körlof m. fl. anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

Mom. 6 (allmänpreventiva hänsyn)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (villkorlig frigivning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 4 av Karin Ahrland m. fl., *dels* reservation 5 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (sambhällstjänst)

Utskottets hemställan bifölls med 162 röster mot 152 för reservation 6 av Karin Ahrland m. fl.

Mom. 10 (villkorligt fängelse)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Björn Körlof m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (eftervård m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 8 av Gunilla André och Ingbritt Irhammar, *dels* utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion Ju510 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (straffskärpning för vissa våldsbrott)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Gunilla André och Ingbritt Irhammar – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Konstitutionsutskottets betänkande 43

Mom. 1 (omläggning av budgetåret)

Utskottets hemställan bifölls med 273 röster mot 37 för reservation 1 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2, 4, 10 a, 25 b och 27 (beredningen av kompletteringspropositionen, m. m.)

Anf. 34 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

I dessa moment föreslås ändringar i huvudbestämmelser i riksdagsordningen. Av ändringsförslagen framgår att ändringarna önskas bli genomförda med ett enda beslut. För bifall härtill krävs emellertid att minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter förenar sig om beslutet. Beslut skall fattas genom omröstning. Omröstningen kommer att förrättas med rösträkning.

Utskottets hemställan bifölls med 313 röster mot 0 för avslag.

Utskottets hemställan hade alltså bifallits med erforderlig majoritet, dvs. minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter hade biträtt utskottets hemställan.

Mom. 9 (organisationen av den statliga revisionen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Anders Björck m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 26 (utskottens sammansättning)

Anf. 35 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

I reservation 4 av Nils Berndtson föreslås ändring i riksdagsordningen. Av reservationen framgår att ändringen önskas genomförd med ett enda beslut. Härför krävs att minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av kammarens ledamöter röstat för bifall till reservationen. På grund härav kan inte i en avgörande omröstning något av övriga yrkanden under detta moment, som kräver endast enkel majoritet, ställas mot reservationen. Kammaren har därför först att ta ställning till den i reservationen föreslagna ändringen i riksdagsordningen. Avslås denna ställs propositioner härefter på bifall till övriga yrkanden. Beslut i fråga om reservation 4 skall fattas genom omröstning, som förrättas genom rösträkning.

Reservation 4 av Nils Berndtson

Vid rösträkningen avgavs 17 röster för bifall till reservationen mot 296 röster för avslag.

Reservationen hade alltså avslagits.

Vid den följande voteringen om de härefter kvarstående yrkandena under detta moment bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Anders Björck m. fl. – med acklamation.

Mom. 28 (utskottsminoritets rätt att begära lagrådsgranskning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Anders Björck m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 29 (fortsatt försök med nya arbetsformer i kammaren)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Nils Berndtson – bifölls med acklamation.

Mom. 32 (annan lokal än plenisalen för fråge- och interpellationsdebatter)
Utskottets hemställan bifölls med 266 röster mot 46 för reservation 7 av Birgit Friggebo och Börje Stensson. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 34 (beredningen av de alkoholpolitiska frågorna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Anders Björck m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 38 (JO-delegationens sammansättning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Nils Berndtson – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

5 § Beträffande de på föredragningslistan sist upptagna ärendena, näringsutskottets betänkanden 1987/88:42 och 44, beslöt kammaren på förslag av förste vice talmannen medge att voteringarna fick äga rum i ett sammanhang sedan debatten i båda dessa ärenden avslutats.

Föredrogs

näringsutskottets betänkanden

1987/88:42 om allmänna pensionsfonden (prop. 1987/88:167 och skr. 1987/88:174) samt

1987/88:44 om PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission AB (prop. 1987/88:178).

Först upptogs till behandling näringsutskottets betänkande 42 om allmänna pensionsfonden.

Allmänna pensionsfonden

Anf. 36 STEN SVENSSON (m):

Fru talman! Ett litet steg för socialdemokraterna – men ett stort steg för socialisterna – det blev innebörden av riksdagsbeslutet den 21 december 1983 om löntagarfondernas införande.

Med fem löntagarfonder och den fjärde AP-fondstyrelsen finns redan i dag sex fonder för att kollektivisera ägandet av företagsamheten i Sverige. Dessutom har första till tredje AP-fondstyrelsen, genom beslut av riksdagens socialistiska majoritet, givits rätt att köpa fastigheter och ge direktlån till företag. I nu föreliggande proposition föreslår regeringen att till "fondfamiljen" skall läggas ytterligare en fond för socialisering – en femte AP-fondstyrelse.

Ytterst är det socialistiska idéer som är grunden för partiets politik. I det gällande socialdemokratiska partiprogrammet sägs dels att "hela den ekonomiska verksamheten måste samordnas till en planmässig hushållning under medborgarnas kontroll", dels att "en växande del av människornas

behov måste tillgodoses genom kollektiva insatser”.

Det är klara bekännelser till en socialistisk samhällsutveckling.

När ATP-systemet med dess stora fondsystem beslutades, lovade Tage Erlander i riksdagen att fonderna inte skulle användas för att köpa upp företag i näringslivet. 1973 bröts det ursprungliga löftet genom bildandet av den fjärde AP-fonden. Då började pensionskapitalet användas för aktieköp i näringslivet. Vad det gällde var att flytta fram det kollektiva ägandets positioner.

Inte långt efter den fjärde AP-fondens tillkomst krävde emellertid LO nya åtgärder för att bygga ut det kollektiva ägandet. Syftet bakom förslagen var klart. Det handlade om att ”ta över successivt”, som LO-tidningen så träffande beskrev förslagen.

När *löntagarfonderna* behandlades här i riksdagen den 20–21 december 1983 gav dåvarande statsminister Olof Palme också ett löfte. Han sade att löntagarfonderna är ”steget”. Palme lovade att löntagarfonderna inte skall vara ett första steg emot en kollektivisering av ägande i vårt land, utan just ”steget”.

Ett antal av dagens socialdemokratiska riksdagsledamöter instämde i detta löfte – närmare bestämt 106 socialdemokrater i denna kammare är ansvariga för det givna löftet. En av dessa 106 ledamöter är utskottsmajoritetens företrädare i denna debatt, Birgitta Johansson. Jag vill fråga Birgitta Johansson: Hur kan ni 106 socialdemokratiska riksdagsledamöter vara med om att ge löftet om att löntagarfonderna är ”steget” och sedan bryta mot detta löfte och införa en femte AP-fond?

Löntagarfondsbeslutet genomtrufades i den sista arbetsveckan strax före julhelgen 1983. Vid samma tidpunkt i följd drev samma majoritet igenom förslaget att ge AP-fonderna nya möjligheter att köpa mark, fastigheter och aktier i bolag som är enskilt ägda. Det är en händelse som ser ut som en tanke att vi även denna gång behandlar ett fondsocialistiskt förslag den sista arbetsdagen inför sommaruppehållet, dvs. som avslutning på en tidsmässigt ansträngd arbetsvecka.

Regeringsförslaget om ökat statligt ägande av företag genom bl. a. en femte AP-fond är ett hot mot företagande och tillväxt i Sverige i synnerhet för små och medelstora företag. AP-fondernas resurser skall nu tas i bruk för att fullfölja den socialisering av ägande som inletts med löntagarfonderna.

Genom en femte AP-fond med ca 3 miljarder kronor, en påspädning av den fjärde AP-fonden med ca 0,5 miljarder kronor och ett nytt system för automatisk påfyllnad av resurser utan riksdagsprövning skapas helt nya möjligheter för ett utbyggt statsägande av företag. I kombination med löntagarfonderna kommer dessa nya fonder att kunna kontrollera ett stort antal företag. Begränsningen till 50 % av aktierna betyder i praktiken mycket litet. Det krävs avsevärt mindre än 50 % ägande för att ta över makten över huvuddelen av de svenska storföretagen.

Propositionens motiv för förslaget håller inte ens för den mest elementära granskning. Även om fjärde och femte AP-fondens placeringar skulle ge en markant bättre avkastning än placeringen av övriga AP-fondsmedel, har den så gott som ingen betydelse alls för de totala AP-fondsmedlens storlek. AP-fondernas framtida möjligheter att klara sina åtaganden beror helt på

tillväxten i samhällsekonomin. Ett ökat statsägande sänker tillväxten. Det är ingen tillfällighet att de länder i världen som nu ökar sin tillväxt är länder där man minskar det statliga företagsägandet.

Även argumentet att näringslivet behöver pengar är falskt. Näringslivets samtliga organisationer har bestämt avstyrkt förslaget. De problem som finns på aktiemarknaden, bl. a. en skattemässig diskriminering av enskilt aktiesparande och en till utlandet delvis utflyttad aktiehandel, har socialdemokraterna skapat själva. Dessa problem förvärras ytterligare genom den utvidgade omsättningsskatten på aktier. Den försämrade funktionsdugligheten hos aktiemarknaden repareras inte heller genom att en ny medlem tillförs den redan existerande fondfamiljen.

Regeringen hemlighöll utredningen om den femte AP-fonden på finansdepartementet i fyra månader. Sedan skickade man i väg utredningen på remiss i två veckor i slutet på februari – varav en vecka var vintersportlov. Som kronan på verket lades propositionen fram på skärtorsdagen i stencilerad form.

Redan dessa omständigheter talar, alldeles bortsett från de sakliga invändningarna, för att propositionen måste avslås. Därför ber jag redan nu att få yrka bifall till reservation nr 1.

Agerandet har emellertid inte stoppat med detta. När vi i utskottet bad att man skulle skjuta på frågan om den femte AP-fonden till hösten, så att svenska folket i val skulle få en chans att ta ställning, blev det nej. Den socialistiska majoriteten i näringsutskottet ville inte få den femte AP-fonden som en valfråga. En offentlig hearing vore väl då det minsta, ansåg vi borgerliga i utskottet. Men det tyckte inte socialdemokraterna. Hearing sade man ja till, men den skulle vara slut. Allmänheten skulle inte få lyssna.

Ett skäl för att smyga sig fram är sannolikt att man nu vill sanktionera möjligheten att köpa in sig i börsbolag till högre andelar än begränsningsreglerna tillåter. Löntagarfonderna får inte ha mer än 8 %, i framtiden 6 %, av rösterna i ett börsbolag. Begränsningsregeln är 120 % för vardera fjärde resp. femte AP-fonden. Hela fondsystemet får ha maximalt 50 %.

Nu skall alltså dessa AP-fonder få köpa in sig i börsnoterade bolag till högre andelar, bara aktieserierna inte är noterade. Det är ett klart löftesbrott det också! Att man släpper begränsningen i vad gäller ägandet i börsnoterade bolag för såväl löntagarfonderna som övriga AP-fonder innebär att bolagen genom riktade emissioner av ny aktieserie kan sätta lagstiftningen ur spel.

Fru talman! För två veckor sedan publicerade LO en diskussionsbok om ägande och inflytande inför 90-talet. I denna bok med den talande titeln "Mitt i steget" beskrivs strategin så här på s. 61-62: "Varje enskild reform innebär sällan någon stor omvälvning, men lagda på varandra kan de förhoppningsvis närma oss till utopin. Funktionssocialismen lär oss att denna reformistiska strategi är en möjlig framgångsväg."

Som jag tidigare påpekat, är löntagarfonderna inte längre "steget" utan bara ett av stegen. I efterskriften till den här LO-boken sägs också, på s. 163, att man vill "pröva om tiden nu är mogen att ta nya steg".

Vad kommer då att bli fortsättningen på löntagarfonderna – eller det som i socialdemokratiska tidningar kallats löntagarfondernas "avlösare"? En avlösning är den femte AP-fonden, som vi behandlar här i dag, men i övrigt

står på programmet en utveckling av arbetsrätten, förhandlad överskottsdelning och funktionsocialisering.

Det nya maktblock som socialdemokraterna vill bygga vidare på kommer alltså att bestå av fem AP-fonder och de fem löntagarfonderna. Dessa fonder skall tillsammans utgöra det instrument som man vill begagna sig av för att uppfylla partiprogrammets socialistiska ambitioner. Det är anmärkningsvärt att skattemedel i betydande utsträckning lämnas att disponeras av organ som visserligen formellt har tillsatts av staten men som till följd av flertalet ledamöters intresseanknytning kommer att verka enligt principer som staten inte råder över.

Genom de möjligheter som fondstyrelserna får att *tillsammans* förvärva relativt sett mycket betydande andelar av olika företag banas väg för en kraftig förändring av ägar- och inflytandeförhållandena inom näringslivet. Klart är att de fackliga organisationerna på detta sätt får en dubbelroll som skapar mycket stora problem i framtiden.

Givetvis är det så att *om* en femte AP-fond får placera sina tillgångar i aktier, leder det till att det institutionella och kollektiva ägandet kommer att öka, och det kommer att öka på bekostnad av enskilt sparande och ägande.

En fortsatt marsch in i fondsamhället försvagar tillväxtkraften i svensk ekonomi. Därmed skulle Sverige falla tillbaka ytterligare som industrination, vilket allvarligt skulle hota de framtida pensionsutbetalningarna. Regeringen för med andra ord en bakvänd politik. Trots att den säger sig värna om pensionstryggheten får de åtgärder den faktiskt föreslår motsatt effekt.

Vi moderater slår självfallet vakt om pensionssystemet som sådant, men detta faktum utgör inget skäl för oss att låta ännu en fond bidra till socialiseringen av det svenska näringslivet. Vi har redan för många fonder av sådant slag.

Det blir sålunda väljarna i 1988 års val som avgör om det blir en ytterligare fortsättning på vägen mot fondsocialismens förverkligande. Lika litet som tidigare kan tydligen en socialdemokratisk regering stå emot trycket från socialiseringsivrarnas sida. Det visar de begångna löftesbrotten med all önskvärd tydlighet.

Det är och förblir endast genom en växling vid regeringsmakten som fondfrågan definitivt kan avföras från den politiska dagordningen. Så snart som denna kammare får en ny icke-socialistisk majoritet, kommer vi att verka för att de fondsocialistiska besluten rivs upp – så även dagens! Det är, fru talman, ett löfte som ges för att infrias!

I detta anförande instämde Rolf Dahlberg (m), Anders Andersson (m), Karin Falkmer (m), Björn Körlof (m), Margareta Gard (m), Lars De Geer (fp), Håkan Stjernlöf (m), Ingrid Hemmingsson (m), Hans Dau (m), Per-Richard Molén (m), Erik Holmkvist (m), Isa Halvarsson (fp), Göthe Knutson (m), Gullan Lindblad (m), Ann-Cathrine Haglund (m), Arne Svensson (m), Stig Bertilsson (m), Hans Nyhage (m), Hugo Hegeland (m), Lars Ahlström (m), Erling Bager (fp), Siri Häggmark (m), Sonja Rembo (m), Lars Tobisson (m), Knut Wachtmeister (m), Ingrid Sundberg (m), Nic Grönvall (m), Per Stenmarck (m), Sven Munke (m), Olle Aulin (m); Rune Rydén (m), Sten Andersson i Malmö (m), Ingvar Eriksson (m), Bengt

Harding Olson (fp), Bo Lundgren (m), Karl-Gösta Svenson (m), Lennart Alsén (fp), Bertil Danielsson (m), Ewy Möller (m), Anders G Högmark (m), Mona Saint Cyr (m), Birger Hagård (m), Per-Olof Strindberg (m), Kjell Johansson (fp), Per Westerberg (m), Göran Allmér (m), Knut Billing (m), Görel Bohlin (m), Gunnar Hökmark (m), Jerry Martinger (m), Anne Wibble (fp), Lars Ahlmark (m), Barbro Sandberg (fp), Allan Ekström (m), Gunnel Liljegren (m), Birgitta Rydle (m), Inger Koch (m), Jan Sandberg (m), Ingela Gardner (m), Hadar Cars (fp), Filip Fridolfsson (m), Margaretha af Ugglas (m), Göran Åstrand (m), Elisabeth Fleetwood (m), Carl Bildt (m) och Rolf Clarkson (m).

Anf. 37 LARS DE GEER (fp):

Fru talman! Det nu föreliggande förslaget om införandet av en femte AP-fond har mottagits med bestörtning ute i näringslivet, inte bara därför att förslaget innebär ett nytt steg mot ett socialiserat samhälle, utan också därför att förslaget bryter mot tre högtidligen avgivna socialdemokratiska löften och därmed undergräver näringslivets förtroende för politiker över huvud taget.

De tre löften som bryts är följande:

1. Tage Erlander lovade år 1957 att AP-fonderna, om de infördes, ej skulle utnyttjas som något instrument för att socialisera näringslivet.

2. Olof Palme sade i ett berömt yttrande år 1983, att löntagarfonderna inte var ett av flera steg för att socialisera näringslivet utan att de utgjorde "steget". Efter 1990 skulle de över huvud taget inte tillföras några nya medel. Att detta yttrande inte var ett påstående i "hastigt mod" bevisas av att 148 socialdemokratiska riksdagsmän då instämde i Palmes tal. Av Sten Svensson har jag sedan lärt mig att 106 av dessa 148 fortfarande är medlemmar av denna kammare.

3. Ingvar Carlsson dementerade år 1986 att regeringen avsåg att tillmötesgå ett krav från LO att tilldela tredje AP-fonden rätt att inköpa aktier för 10 % av fondens behållning.

Fru talman! Om riksdagen i dag bifaller regeringens proposition om inrättande av en femte AP-fond, framstår alla dessa tre löften som värdelösa – ja, man kan t. o. m. gripas av misstanken att de aldrig var avsedda annat än som dimridåer, syftande till att temporärt dölja socialdemokraternas verkliga avsikter.

Fem löntagarfonder, rätt för de tre första AP-fonderna att köpa fastigheter och låna ut kapital till företag samt en fjärde och en femte AP-fond med rätt att köpa aktier för vardera 3 miljarder, vad är detta om inte en systematisk uppmarsch för att kollektivera ägandet av svenskt näringsliv? Att detta övertagande avses ske med medel som i sin helhet härstammar från detta näringsliv gör sannerligen inte situationen bättre, tvärtom!

Jag förmodar att utskottsmajoritetens talesman kommer att bemöta mitt påpekande med ett vanligt socialdemokratiskt argument: Vad har AP-fonderna, eller löntagarfonderna, gjort för skada? Varför ödsla en massa krut på kritik av dem, när de hittills varit helt harmlösa som ägare till aktier?

Till detta vill jag anföra att det är uppenbart att löntagarfonderna inte till någon del uppfyllt sina uppgivna syften. Ingen löntagare har fått något

medinflytande på sitt företags skötsel genom dem, ingen har känt eller fått "delaktighet i företagets förmögenhetsbildning" och ingen har genom dem blivit mera solidarisk med det egna företaget. Inte heller har löntagarfonderna på minsta sätt bidragit till att löneuppgörelserna blivit måttfullare, trots att detta angavs som ett av huvudsyftena med fonderna.

För oss, som kommer från glesbygderna, är det vidare uppenbart att avgiftsuttaget dragit bort kapital från glesbygden utan att detta på något sätt senare återförts till den egna regionen. Pengarna har huvudsakligen tillförts börsens A-lista i Stockholm – och saknas bittert i många kapitalsvaga glesbygder.

Men Fondsverige har tillfogat näringslivet större skador än så! Varför har vårt lands två vinstrikaste företag, Ikea och Tetra-Pak, flyttat utomlands? Vad har vårt land förlorat genom att begåvade och uppfinningsrika tekniker, administratörer och företagsledare givit sig av till utlandet? Tyvärr medför utbyggnaden av Fondsverige inte bara flyttningar till utlandet. Även arbetsglädjen bland dem som stannar kvar i vårt land minskas betänkligt, när de gång på gång får bekräftat att socialdemokraternas slutliga mål är ett socialiserat eller kollektivt ägt näringsliv i vårt land. Många initiativ blir inte tagna, en del investeringar samlar damm i "projekthögar" och likvida medel används till att köpa statsskuldväxlar – allt på grund av en djupt rotad misstro mot Fondsverige.

Situationen blir inte bättre av de motiv som anges i propositionen och i majoritetens utskottstext:

1. Genom en femte AP-fond "skall avgiftsuttaget i framtiden hållas nere" genom denna fonds högre avkastning. Om 3 miljarder ger 1 % bättre avkastning i en femte fond än de gör nu, så ökar avkastningen med 30 milj. kr. per år. Utslaget på räntan på AP-fondernas 300 miljarder gör detta en tiondedels promille i förbättrad avkastning – knappt mätbart, om det nu går så bra?

2. Den femte AP-fonden avses öka tillgången på riskvilligt kapital – en tillgång som redan är så stor att regeringen föreslagit en indragning på 10 miljarder från våra största börsföretag! Skälet är i dag orimligt, och om det vore rätt så måste likviditetsindragningen vara helt fel!

3. I höstas debatterade jag den femte AP-fonden med statsrådet Johansson. Vi diskuterade till vilka procentsatser fonderna skulle ha lov inköpa företags aktiekapital, och statsrådet försäkrade mig att förändringarna var formella och att man lika gärna kunde låta fjärde AP-fonden växa sig större som att inrätta en femte. Men i dagens proposition sägs rent ut att fondernas samlade storlek nu möjliggör näringspolitiska och regionpolitiska insatser. Eftersom både fjärde och femte fonderna generellt tilldelas var sin procent av kapitalet i de tre första AP-fonderna har riksdagen inte längre kontroll över hur mycket pengar de tillförs. Med en okontrollerad penningtillförsel och ett klart angivet politiskt mål kan det ju inte råda något tvivel om att både den "gamla" fjärde fonden och den nya femte fonden blir utomordentliga redskap för fortsatt socialisering av vårt näringsliv.

Som ledamot av näringsutskottet har jag erhållit mängder av brev och telefonsamtal i detta ärende. Det har inte i något fall varit någon företagsle-

dare som ringt – tvärtom har de som hört av sig representerat många och olika nivåer ute i företagen. TCO-are för fondomröstning och medlemsdemokrati, arbetsledarorganisationer och många enskilda har ringt eller skrivit.

Fru talman! Varken Sveriges näringsliv eller de som där arbetar behöver någon femte AP-fond, och den kommer att betraktas med misstro om den nu kommer till stånd. Jag ber att få yrka bifall till den för de icke-socialistiska partierna gemensamma reservation nr 1. Jag vill också för folkpartiets del instämma i Sten Svenssons påpekande att ett beslut om en femte AP-fond i dag bör upprivas om valutgången ger möjlighet därtill.

I detta anförande instämde Hans Dau (m), Sigge Godin (fp), Ingrid Hemmingsson (m), Björn Körlof (m), Karin Falkmer (m), Isa Halvarsson (fp), Göthe Knutson (m), Gullan Lindblad (m), Ann-Cathrine Haglund (m), Olle Grahn (fp), Sten Svensson (m), Arne Svensson (m), Erling Bager (fp), Siri Häggmark (m), Nic Grönvall (m), Per Stenmarck (m), Knut Wachtmeister (m), Ingrid Sundberg (m), Rolf Clarkson (m), Olle Aulin (m), Sven Munke (m), Lennart Alsén (fp), Ingvar Eriksson (m), Bengt Harding Olson (fp), Bo Lundgren (m), Karl-Gösta Svenson (m), Ingrid Hasselström Nyvall (fp), Bertil Danielsson (m), Ewy Möller (m), Anders G Högmark (m), Kjell Johansson (fp), Per Westerberg (m), Lars Ahlmark (m), Barbro Sandberg (fp), Anne Wibble (fp), Jerry Martinger (m), Gunnar Hökmark (m), Daniel Tarschys (fp), Görel Bohlin (m), Knut Billing (m), Hadar Cars (fp), Ingela Gardner (m), Birgitta Rydle (m), Inger Koch (m), Allan Ekström (m), Gunnel Liljegren (m), Elisabeth Fleetwood (m), Göran Åstrand (m), Margaretha af Ugglas (m) och Filip Fridolfsson (m).

Anf. 38 PER-OLA ERIKSSON (c):

Fru talman! Ett decentraliserat och enskilt ägande måste vara en viktig hörnsten i samhället. Med ett sådant ägande skapar man den bästa grunden för aktivitet, engagemang och sparande, och därför arbetar centern för en sådan utveckling.

Från centerns sida har vi ofta haft anledning att kritisera socialdemokraterna för deras koncentrationspolitik och iver att i ökad utsträckning institutionalisera ägandet. I dag, på denna mandatperiods sista arbetsdag här i riksdagen, får vi ytterligare ett belägg för vår uppfattning om socialdemokraterna. Näringsutskottets två sista betänkanden för mandatperioden manifesterar på ett uttryckligt sätt socialdemokraternas koncentrationsiver.

Det institutionella ägandet har ökat i mycket snabb takt de senaste åren. Olika former av investmentbolag, försäkringsbolag, AP-fonder och löntagarfonder äger numera en allt större del av svenskt näringsliv, fastigheter och kapital. Med förslaget om en femte AP-fond medverkar socialdemokraterna till att stärka det institutionella ägandet. I stället för att stimulera hushållssparandet och enskilt ägande och främja det enskilda ägandet har socialdemokraterna valt att spara i olika former av institutioner. Det är ett passivt sparande.

Nu föreslås en femte AP-fond. Den skall tilldelas medel som motsvarar högst 1 % av det sammanlagda anskaffningsvärdet av de medel som första till tredje fondstyrelserna förvaltar. Det innebär dels en kraftig utökning av

AP-fondernas placeringsmöjligheter på börsen, dels också att riksdagen inte längre aktivt skall fatta beslut om volym på de medel som skall placeras. Det leder till en fortsatt ökning av det offentliga institutionella ägandet av svenskt näringsliv.

De nya begränsningsregler som föreslås beträffande ägande i varje enskilt företag kommer inte att påverka det förhållandet. Den kombinationseffekt som kommer att uppstå om både AP-fonder och löntagarfonder gör köp i ett företag kommer att bli betydande.

Det finns inte några sakliga motiv för att inrätta en femte AP-fond. Argumenten i propositionen håller inte. Man räddar inte tillväxten i ekonomin med nya fonder.

Även ledande socialdemokrater som är ledamöter här i riksdagen har uttryckt sin uppfattning om förslaget från regeringen att inrätta en femte AP-fond. Jag deltog i en debatt i Lund tillsammans med Lennart Pettersson, också ledamot av näringsutskottet, där frågan om den femte AP-fonden kom upp. Lennart Pettersson uttryckte då sin uppfattning. Han tyckte det var oklokt av regeringen att lägga fram propositionen. Det kanske är därför Lennart Pettersson inte undertecknat detta betänkande.

Om avsikten är att främja små och medelstora företag har regeringen valt fel instrument. Det är inte fler fonder som behövs, tvärtom. Näringslivets behov av riskvilligt kapital kan tillgodoses på annat sätt. Det har företrädare för näringslivet klargjort. Alltså är inte förslaget om en femte AP-fond ett beställningsverk från småföretagare eller människor med mindre och medelstor verksamhet. Någon annan måste stå som beställare. Jag frågar: Vem är beställaren?

Socialdemokraterna införde löntagarfonderna trots en stark och massiv opinion mot dem. Det bidrog i hög grad till att resa murar mellan olika grupper i vårt land. I en liten nation som Sverige borde vi i stället ägna oss åt att riva murar och arbeta för det som förenar. Socialdemokraterna valde med löntagarfonderna den motsatta vägen.

Med löntagarfonderna tog socialdemokraterna ett stort steg in i fondsamhället. Det var inte populärt. Reaktionerna blev alltså kraftiga. Inte ens hos många av de egna anhängarna var förslaget om löntagarfonder populärt. Av taktiska skäl har socialdemokraterna därför vid flera tillfällen bedyrat att några nya steg på fondsamhällets väg inte skall tas. I dag vet vi vad dessa löften är värda – ingenting!

Jag vill fråga socialdemokraterna: Vad blir nästa steg på fondsamhällets väg, om ni får behålla regeringsmakten?

Utvecklingen mot ett förstärkt institutionellt ägande, på bekostnad av ett individuellt ägande, utgör ett allvarligt hot mot den decentraliserade samhällsekonomi som vi i centern vill främja.

Det är bl. a. mot denna bakgrund som vi vill främja en utveckling av det personliga sparandet, t. ex. genom personliga investeringskonton. Det är också utifrån denna grundsyn som vi arbetar för en avveckling av löntagarfonderna. Genom att stimulera småspararnas aktieägande skapas en motpol till privata maktkoncentrationer och offentliga institutioner.

Vi vill ersätta anonymiteten och passiviteten i ägandet och sparandet med aktivitet och delaktighet för de enskilda människorna. Vi vill främja

småföretagen i förhållande till stora företag och anonyma institutionella ägare – t. ex. AP-fonderna eller löntagarfonderna. På det sättet främjar man bäst en rättvis fördelning av resurserna. Dessutom ger detta en långsiktig ekonomisk stabilitet. Det är så vi vill möta 90-talet. Vi vill alltså inte möta det med nya fonder.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 1, som är fogad till betänkandet.

I detta anförande instämde Sigge Godin (fp), Lars De Geer (fp), Isa Halvarsson (fp), Gullan Lindblad (m), Göthe Knutson (m), Britta Hammarbacken (c), Ann-Cathrine Haglund (m), Sten Svensson (m), Lennart Brunander (c), Elving Andersson (c), Nic Grönvall (m), Ivar Franzén (c), Ulla Tillander (c), Ingrid Hasselström Nyvall (fp), Bengt Harding Olson (fp), Ingvar Eriksson (m), Erik Hovhammar (m), Anders G Högmark (m), Rune Rydén (m), Barbro Sandberg (fp), Jerry Martinger (m), Birgitta Rydle (m), Allan Ekström (m) och Hadar Cars (fp).

Anf. 39 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Jag skall börja med att lugna fru talmannen med att säga att vi i vpk inte tänker upprepa den eftermiddagsgymnastik som de tre borgerliga partierna här har presterat. För övrigt noterar jag att skarorna har blivit glesare för varje uppresning. Det är tydligen inte så helt med uthålligheten på den borgerliga sidan. Men det bådar ju gott inför den kommande valkampanjen.

Vi i vpk är naturligtvis inte motståndare till inrättandet av en femte AP-fond. Men vi ser nog annorlunda på en sådan än vad regeringen och, självfallet, även de borgerliga partierna gör. Det är en något konstlad bild av verkligheten som de borgerliga målar upp apropå den stora socialistkräck som man framkallar. Det är ju på intet sätt så, att fondsystemet har motsvarat den sortens bild. Egentligen har man ju byggt upp detta samtidigt som det stora kapitalets totala makt ute i samhället har förstärkts. De skräckvisioner som en del borgerliga talare har presterat motsvaras heller inte på något sätt av den enorma glädjedans som sedan lång tid tillbaka förekommer på aktie- och optionsmarknaden. Där är man tydligen inte särskilt rädd för att det här skall påverka profitförhållandena.

Det är inte heller så – om man ser saken från en ideologisk och maktpolitisk ståndpunkt – att den här typen av institutionalisering av kapital i sig är ett steg mot socialism. Marx har en gång sagt, och det är en sanning som fortfarande gäller, att man inte får socialism bara därför att man gör staten till universell kapitalist. Även erinringar om stora strejker i statliga företag – t. ex. den stora gruvstrejken eller andra konflikter – säger oss att auktoritära ledarprinciper inom statlig verksamhet kan vara minst lika nedtryckande och besvärande för de anställda som motsvarande principer i de stora privatföretagen. Det är annat som det kommer an på när det gäller frågan om huruvida en progressiv och socialistisk karaktär kännetecknar statlig verksamhet eller inte.

Vi i vpk skulle snarare vilja betona att arbetarrörelsen på detta område behöver en strategi för hur fondsystemen verkligen skall användas – en

strategi som också innefattar synen på hur man skall bygga vidare på de statliga företagen och, naturligtvis, de statliga verken. Vi menar nämligen när det gäller de tankar som har varit dominerande inom den socialdemokratiska regeringen under senare år att man har böjt sig alltför mycket för ganska kortsiktiga och, låt mig säga, borgerligt kommersiella värderingar. Det har medfört en tendens till fragmentisering i synsättet i fråga om de olika statliga verksamheterna och även fondsystemen. I stället skulle det ha funnits en strategi som bygger på en helhetssyn och på önskan om vad man vill utträta i syfte att utveckla samhällets system för sådant här ägande.

Som vi ser saken finns det fyra viktiga skäl till att en strategi av här nämnt slag bör utformas.

Ett skäl är frågan om demokratin i det ekonomiska livet. Man bör använda de statliga företagen och fondsystemen för att verkligen åstadkomma en fördjupad demokrati. Det räcker inte att bara handplocka styrelser och tillsätta parlamentariker. I och för sig är det bra, men det medför endast en mycket liten förändring för det stora flertalet människor. I stället borde de allmänägda sektorerna användas som mer offensiva spjutspetsar när det gäller att arbeta fram mer demokratiska beslutsformer och ledningsfilosofier. Dessutom handlar det om att skapa en annan syn på själva produktionen och på det långsiktiga ändamålet med denna.

Ett andra skäl är att den statliga sektorn – speciellt de statliga företagen och fondsystemen i egenskap av tillhandahållare av investeringskapital – har stor betydelse för den teknologiska förnyelsen och för att denna kan försiggå i former som inte stämmer överens med det stora multinationella kapitalets strävanden. I stället skall hänsyn tas till det stora flertalet löntagares intressen av att teknologin medför en förändring, en förbättrad ställning, för de anställda i hela produktionsprocessen.

Ett tredje skäl är att man på ett aktivt och medvetet sätt bör använda sig av fondsystemen och de statliga företagen i regionalpolitiken – inte minst mot bakgrund av att det, för att regionalpolitiken skall bli lyckösam i de enskilda länen, ofta krävs stora och långsiktiga block av investeringar. Detta kan alltså de olika statliga verksamheterna medverka till på ett annat sätt än den mer fragmentiserade lokaliseringspolitik som man nu uppmuntrar med olika former av stöd.

Slutligen till det fjärde skälet. I det stora EG-perspektivet har vi anledning att erinra oss – och det ser vi speglingar av också i den svenska politiken – att det ute i Västeuropa försiggår en omfattande offensiv, i syfte att riva ned olika statliga, offentliga, verksamheter. Man vill privatisera dessa och bringa dem under privatkapitalets kontroll.

För några år sedan – det gäller åtminstone två av de borgerliga partierna – var det inte fråga om någon sådan här offensiv. Men nu tar man samfällt till offensiven. Det bör vi se upp med. Det här är, som sagt, en spegling av vad som sker ute på kontinenten. Vidare är det att befara att man från EG-byråkratins sida kommer att ha synpunkter på olika statliga verksamheter och, självfallet, också på skattesystemen. Om Sverige böjer sig för de här synpunkterna, kan följden bli att underlaget för dessa offentliga verksamheter allvarligt skadas. Därför räcker det inte med ett passivt motstånd mot den borgerliga offensiven. I stället gäller det att forma en strategi som verkligen

innebär att de olika verksamheterna – fondsystemen och de statliga företagen – blir ett redskap till förmån för demokratin, den nationella självständigheten och en demokratisk omvälvning av hela samhället, i folkflertalets intresse.

Jag tillåter mig att överskrida den fastställda taletiden med några minuter. Det här är det sista ärendet för mig i näringsutskottet. Jag vill därför tacka samtliga kolleger i utskottet, närvarande och icke närvarande, för många stimulerande diskussioner. Jag tror mig kunna säga att näringsutskottet är litet speciellt. Det är speciellt bl. a. därför att det är ett utskott där arbets- och umgängesformerna är mycket informella och kollegiala. Det är också ett utskott där ledamöterna på ett intressant sätt har varvat fördjupningen i praktiska och konkreta detaljer med intressanta och viktiga ideologiska diskussioner. Sist men inte minst är det ett utskott som, tycker jag, på ett välgörande sätt många gånger har visat sin självständighet gentemot regeringen. Man har kunnat ändra i regeringsförslag utan att känna en överdriven lojalitet. Genom denna självständighet har också riksdagens ställning som den första statsmakten markerats på ett bra sätt.

Jag vill också varmt tacka samtliga personer som arbetar på utskottskansliet. Jag ber Jan Thyberg att vidarebefordra detta mitt tack. Jag tror mig kunna säga att vi har fått en utomordentlig service och kunnat njuta mycket gott av utskottskansliets enorma kapacitet. Vi har varit ett utskott som i det avseendet rent av varit ganska bortskämt. Jag tillhör ett oppositionsparti, och som representant för ett sådant har man ofta anledning att reservera sig. Jag vill påstå att när kanslipersonalen utformat vpk:s reservationer har jag gång på gång måst notera att de gjort detta med väl så stor kunskap som och kanske med större pregnans än vi vpk-representanter själva har kunnat göra. Något bättre betyg till utskottskansliet kan jag inte ge.

Anf. 40 BIRGITTA JOHANSSON (s):

Fru talman! Jag vill börja med att tacka Jörn Svensson för hans vänliga omdömen om kollegerna i utskottet och vill gärna återgälda desamma. Vi har funnit att vi, precis som Jörn Svensson refererade, har haft ett mycket gott samarbete i utskottet då det gällt att få fram de olika ärendena.

Detta ärende präglas inte av någon större sammanhållning inom utskottet. Det har tydligt visats här. Men näringsutskottet har i ett betänkande gett sin samlade syn på frågan om inrättandet av en femte AP-fond samt på de fyra AP-fonderna och löntagarfonderna.

Inrättandet av den femte AP-fonden anmäldes i regeringens proposition 1987/88:11. I näringsutskottets betänkande nr 10, som diskuterades under december förra året, sade majoriteten att frågan om en femte AP-fond inte är ny. I sitt huvudbetänkande, SOU 1978:11 Kapitalmarknaden i svensk ekonomi, framhöll kapitalmarknadsutredaren att det på sikt borde övervägas att låta AP-fondernas aktieförvärv ske genom inrättandet av en femte fondstyrelse, utrustad med egen administration. Under våren 1988 kom regeringen med sin proposition, som gäller inrättandet av en femte fond. Att denna fråga var så totalt främmande för de borgerliga ledamöterna förvånar mig. Sakförhållandet är följande:

En femte AP-fond föreslås inrättas med samma inriktning och uppgifter som den fjärde fondstyrelsen har. Den femte fondstyrelsen skall alltså i

huvudsak placera medel i aktier. Den skall ha egen administration, men i övrigt vara underkastad samma regelsystem som gäller för den fjärde fondstyrelsen. Fjärde och femte fondstyrelserna föreslås tilldelas högst 1 % vardera av det sammanlagda anskaffningsvärdet på de medel som första, andra och tredje fondstyrelserna förvaltar. Den femte fondstyrelsen föreslås börja sin verksamhet den 1 juli 1988.

När borgarna skall beskriva värdet av våra gemensamma fonder, väljer de att göra det i propagandamaterial från 4 oktober-kommittén och Svenska arbetsgivareföreningen samt genom tidningsannonser. Moderaterna väljer att i debattartiklar, nu senast i Svenska Dagbladet från den 3 juni, argumentera mot vårt pensionssparande. Sten Svensson har å det grövsta missuppfattat den fråga som vi behandlar i dag. I artikeln sägs att regeringen har smugit med frågan, att regeringen hemlighöll utredningen på finansdepartementet om den femte AP-fonden i fyra månader, att den skickades på remiss två veckor, att det var vintersportlov och att propositionen sedan lades fram på skärtorsdagen. Men, fru talman, det är tydligt att moderaterna och Sten Svensson saknar tio år i sitt politiska liv, eftersom just inrättandet av en femte AP-fond har diskuterats så länge.

För att trygga kommande pensionsutbetalningar krävs att de medel som fonderas inom ramen för AP-fonderna har så god avkastning som möjligt. Avgörande för ATP-systemets utveckling är också en fortsatt långsiktig tillväxt i den svenska ekonomin. En sådan tillväxt förutsätter bl. a. att riskvilligt kapital kan ställas till det svenska näringslivets förfogande. Avgifterna till försäkringen för tilläggspensionen har under senare år täckt en allt mindre del av pensionsutbetalningarna.

När regeringen och majoriteten i näringsutskottet av marknadsskäl väljer att inrätta en femte fond, därför att den fjärde fondstyrelsen har ett aktieinnehav som i dag motsvarar 2 % av marknadsvärdet på de aktier som är inregistrerade vid Stockholms fondbörs, protesterar de borgerliga partierna. När någon annan än en AP-fond skaffar sig ett inflytande i det svenska näringslivet hörs aldrig ropet på att de av marknadsskäl inte får bli större. Tvärtom är då av marknadsskäl allt tillåtet. Jag har aldrig hört någon från den borgerliga kanten klaga på att de 15 största företagen i Sverige gemensamt hade 41,7 % av börsens marknadsvärde under 1987.

Fru talman! Till näringsutskottets betänkande finns tre reservationer fogade. Jag yrkar avslag på dessa och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 41 STEN SVENSSON (m) replik:

Fru talman! Jag ställde i mitt anförande en fråga till Birgitta Johansson. Den kvarstår fortfarande obesvarad. Jag upprepar frågan: Hur kan ni 106 socialdemokratiska ledamöter – Birgitta Johansson är en av dessa – vara med om att ge löftet att löntagarfonderna är ”steget” och sedan bryta detta löfte genom att införa en femte AP-fond? Jag ber Birgitta Johansson att i nästa inlägg besvara den frågan.

Sedan säger Birgitta Johansson att promemorian i kanslihuset visst var känd. Det var den inte. Den var inte offentliggjord. De tilltänkta remissinstanserna, och de var bara några få – det vara bara Arbetsgivareföreningen som fick yttra sig, övriga företagarorganisationer ställdes åt sidan, som

bekant – kände inte till innehållet förrän de fick remissen. Remisstiden var så kort som Birgitta Johansson alldeles nyss bekräftade. Nog har jag all anledning att vidhålla kritiken mot att det smögs omkring med detta förslag och väntades så länge med propositionen att den skulle hamna i slutet av kön av ärenden till näringsutskottet. Resultatet ser vi i dag. Vi behandlar propositionen då tiden är som mest ansträngd, i slutet av en mycket intensiv arbetsvecka, sista dagen på hela den treåriga mandatperioden. Det var för övrigt det sista ärendet som klubbades av den avgående ordföranden i näringsutskottet, Nils Erik Wääg.

Birgitta Johansson vill göra gällande att den femte fonden inte är en löntagarfond. Men när löntagarfonderna infördes, den 1 januari 1984, förändrades också reglerna och ställningen för den fjärde AP-fonden. Det är det som är det centrala i detta sammanhang. Den fick då karaktär av ett instrument som skulle passa in i fondsocialismens medelsarsenal. Man gjorde denna fond till en löntagarfond, med samma krav på avkastning som dessa, dvs. 3 %, och med samma tillsynsmyndigheter, RRV och RFV. Det finns en del små skillnader, men facket skall disponera hälften av fjärde fondstyrelsens röster, och styrelsen skall ha en majoritet av fackliga och politiska företrädare.

Att den fjärde AP-fonden är en löntagarfond bekräftades också av LO-ordföranden Stig Malm i höstas. Det skedde när LO höll presskonferens den 1 oktober 1987 och presenterade skriften Tre år med löntagarfonderna. Då påpekade Malm att "4:e AP-fonden är en löntagarfond, fast äldre".

Anf. 42 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Fru talman! Birgitta Johansson sade att vi hade hämtat argument från 4 oktober-kommittén och Arbetsgivareföreningen. Jag kan försäkra Birgitta Johansson att jag inte har hämtat argumenten i mitt inlägg därifrån. Jag hade hämtat argumenten mot löntagarfonder och mot en femte AP-fond från centerrörelsen och från vårt partiprogram. Jag tycker faktiskt att Birgitta Johansson kan ta tillbaka sitt påstående på den punkten.

Jag har i olika sammanhang efterlyst motiv för behovet av en femte AP-fond. Birgitta Johansson anförde nu ett nytt motiv: att inflytandet över näringslivet behöver förstärkas. Man vill genom en femte AP-fond få ett starkare grepp över det privata näringslivet och balansera den privata maktkoncentrationen med en ny institution. Vi inom centern vill inte att den privata maktkoncentrationen eller någon annan maktkoncentration skall balanseras med en ny maktkoncentration i ett offentligt eller institutionellt ägande. Vi vill att betydligt effektivare metoder skall användas för att balansera maktkoncentrationen i näringslivet. Vi vill att de mindre och medelstora företagen främjas, att skattesystemet förändras osv. Det gäller frågor som har behandlats här tidigare, och jag skall inte ytterligare ta kammarens tid i anspråk på denna sista dag av sessionen med dessa.

Jag vill bara stillsamt fråga Birgitta Johansson: Vem står som beställare av propositionen om en femte AP-fond? Det hänvisas ibland till att näringslivet behöver riskvilligt kapital, men från näringslivet har ju inte uttalats att man behöver en ny AP-fond för att klara den uppgiften, och därför måste beställaren finnas på något annat håll. Vilket blir nästa steg på fondsamhäl-

lets väg, om socialdemokraterna får behålla regeringsmakten?

Fru talman! Avslutningsvis vill jag också vända mig till Jörn Svensson, eftersom denne nu för sista gången deltar i behandlingen av näringsutskottets ärenden och i debatten i kammaren. Jag vill liksom Birgitta Johansson tacka Jörn Svensson för ett fint arbete och en intresseväckande insats i näringsutskottet. Vi har inte alltid varit på samma våglängd, men vi har många gånger varit det när det gällt energifrågor och även maktkoncentrationsfrågor. Jag har funnit Jörn Svenssons debattinlägg inspirerande och intressanta, och vi har många gånger haft stimulerande tankeutbyten. Tack, Jörn Svensson, för ett fint arbete!

Anf. 43 LARS DE GEER (fp) replik:

Fru talman! Jag delar inte Jörn Svenssons åsikter, men han är karl för sin hatt och har värtaligt och ärligt redovisat hur fonderna bör användas som socialiseringsinstrument. Det gör faktiskt inte socialdemokraterna. Jag bestrider att en femte AP-fond, som Birgitta Johansson nyss sade, ökar tillväxten i landet. Det gör den inte. För ökad tillväxt krävs förtroende och tilltro ute i näringslivet, och en femte AP-fond undergräver just denna tilltro.

Mina argument kommer inte från Arbetsgivareföreningen. Jag kan använda det anförande som Jan-Erik Wikström höll den 20 december 1983 i denna kammare. Då sade han följande:

”Finns det någon som verkligen tror att socialdemokraterna skulle avveckla eller frysa fondsystemet 1990? Jag gör det inte. Naturligtvis kommer LO att fortsätta att driva på. Detta är bara första steget, har både Stig Malm och Harry Fjällström förklarat. Socialdemokraterna säger motsatsen. Men socialdemokraternas löften är som såpbubblor – de skimrar vackert när man ser på dem, men de blir en våt fläck vid beröring.”

Jag vill komplettera Jan-Erik Wikströms smått visionära inlägg den 20 december 1983 med ett inlägg som Olof Palme gjorde i en debatt i Malmö den 23 november 1984. På frågan om löntagarfonderna var steget sade han då, i en litet förolämpad ton: Vad som är grundläggande för rörelsen är ordhållighet.

Jag tycker att dagens förslag om en femte AP-fond är bevis för att socialdemokraterna inte står vid sitt ord och att de därigenom skapar misstro i näringslivet.

Anf. 44 BIRGITTA JOHANSSON (s) replik:

Fru talman! Jag vill säga några ord till Sten Svensson.

Jag konstaterar att Sten Svensson far litet vårdslöst fram med sanningen när han säger att näringsutskottet alltid blir sist, eftersom propositionerna läggs fram så sent. Sten Svensson sade själv – och det kunde jag bekräfta med hänvisning till artikeln i Svenska Dagbladet – att propositionen framlades på skärtorsdagen. Motionstiden gick ut ett antal dagar därefter. Frågan har också i vissa delar beretts i konstitutionsutskottet, och det är en orsak till fördröjningen. Jag vill inte lägga någon skuld på konstitutionsutskottet för ärendets sena behandling, men här finns ändå en förklaring till att ärendet har kommit att behandlas på sessionens sista dag.

Jag vill fortfarande påstå att det är tio år sedan som frågan om en femte

AP-fond väcktes. Detta är inte heller någon nyhet för Sten Svensson.

Varningarna för socialiseringsspöket, som de borgerliga alltid fört fram i alla frågor, uppfattar majoriteten i näringsutskottet och i riksdagen som mycket tjatiga.

Anf. 45 STEN SVENSSON (m) replik:

Fru talman! Faktum är ändå att om propositionen hade lagts fram tidigare, hade den behöriga granskningen och behandlingen i riksdagen underlättats. Självfallet skulle remissen till konstitutionsutskottet göras, och självfallet skall vi kunna genomföra hearingar och mycket annat för att få till stånd en rejäl beredning. Socialdemokraterna har varit angelägna om att behandla energipropositionen om kärnkraftens framtid etc. mycket ingående. Man har t. o. m. kostat på sig att i utskottstexten göra kommentarer till regeringens förslag. Det är hedervärt att man sörjer för en noggrann behandling, men när man kommer in på fondsocialistiska förslag är det något annat som kommer in.

Jag vill upprepa min fråga: Hur kan ni 106 socialdemokratiska riksdagsledamöter, varav Birgitta Johansson är en, vara med om att ge löftet att löntagarfonderna är "steget" men sedan bryta detta löfte och nu trumfa igenom den femte AP-fonden? Jag har inte fått något svar. Vad beror det på?

Birgitta Johansson talar om socialiseringsspöket. Så länge som det som ni har skrivit i ert partiprogram står kvar där tar vi det på allvar. Ni har dessutom putsat upp det på den senaste kongressen. Vi har också noterat att det finns en röd tråd i uttalandena på detta tema från rörelsens alla företrädare under en följd av år:

"Så ska vi beröva kapitalägarna makten" (LO-tidningen 1975).

"Med fonderna tar vi över successivt" (LO-tidningen 1978).

"Vår uppgift är ju att sakta men säkert strypa den kapitalistiska patienten under låt oss säga 30 år" (Per-Olof Edin 1981).

"Fonderna är otvivelaktigt en av de i klassisk mening mest socialistiska reformer som socialdemokratin någonsin varit ute efter att förverkliga" (Aftonbladet 1983).

I den egna partitidskriften *Aktuellt i Politiken* skrev man 1987:

"Nu när man 'fått in foten' i dörrspringan finns det anledning att fundera på hur nästa drag skall se ut."

Vad sade Kjell-Olof Feldt vid ett internt möte med Stockholms arbetarekommun? Enligt ett referat i *Dagens Nyheter* den 17 april uttalade finansministern: "Löntagarfonderna har därvid varit mycket värdefulla och nu tas ett nytt steg genom den femte – aktieköpande – AP-fonden."

Det är ju ni som gör dessa socialistiska uttalanden som vi kommenterar. Det är ni som ger upphov till den kritik som vi levererar.

Anf. 46 BIRGITTA JOHANSSON (s) replik:

Fru talman! Nu försöker Sten Svensson villa bort frågan igen genom att tala om energipropositionen och hur vi har behandlat den och jämföra detta med frågan om den femte AP-fonden. Jag kan bara konstatera att redan i början av februari, efter det att vi hade fattat beslut om öppna utskottsförhör, gick utskottet mycket noggrant igenom vilken typ av ärenden som i

större omfattning kunde bli föremål för öppna utskottsförhör och hearingar. Vid den tidpunkten hörde vi inget om att de borgerliga ville höra näringslivet och andra eventuella företrädare om den femte AP-fonden. Det var ingen som sade något då. Det är mot denna bakgrund som vi finner det mycket märkligt att frågan har tagits upp nu och att den har tagits upp i debattartiklar i Svenska Dagbladet undertecknade av Sten Svensson.

I övrigt vill jag säga att jag tycker att det som Sten Svensson har sagt i sina debattartiklar i Svenska Dagbladet är helt fel. T. o. m. datumet när beslutet skulle fattas om detta "socialiseringssteg" var fel. Sten Svensson, i dag är det den 10 juni och inte den 7 juni.

Förste vice talmannen anmälde att Sten Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 47 Statsrådet BENGT K Å JOHANSSON:

Fru talman! Vem står som beställare av förslaget om en femte AP-fond, frågade Per-Ola Eriksson. Man kan välja vem man vill, Per-Ola Eriksson. Man kan välja Ingemar Mundebo eller kanske Gösta Bohman, men jag står gärna som beställare, eftersom det är jag som har lagt fram förslaget i riksdagen, och det står jag för.

Bakgrunden är att fjärde AP-fonden har tillvunnit sig stor respekt för förvaltandet av det kapital som anförtrots fonden. Och den linjen vill vi fortsätta, men det är det som de borgerliga partierna nu vill snöpa.

Tre högtidligen avgivna löften har svikits, sade Sten Svensson och Lars De Geer. Tage Erlander skulle ha svikit ett löfte när han sade att AP-fonderna inte utgjorde något instrument för att socialisera näringslivet. Nej, verkligen inte. AP-fonderna fungerar, och de har inte socialiserat näringslivet.

Olof Palme sade att löntagarfonderna enligt det förslag som låg inte skulle tillföras några nya medel efter 1990. Det uttalandet står sig, Sten Svensson och Lars De Geer. Olof Palme har inte svikit något löfte.

Ingvar Carlsson sade att han inte ställer sig bakom förslaget att 10 % av fondmedlen skulle användas till att köpa aktier. Något sådant förslag har inte kommit från regeringen. Ingvar Carlsson har inte svikit något löfte, Sten Svensson och Lars De Geer. Ta tillbaka dessa beskyllningar, och gör det snart. Varken Tage Erlander, Olof Palme eller Ingvar Carlsson har svikit några som helst löften.

Det är beklämmande att höra Sten Svensson och Lars De Geer framföra sådant från den här talarstolen. Och det är lika beklämmande att höra eljest omdömesgilla ledamöter instämma i sådant.

Antifondpropagandacentralens stencilerade skrifter vandrar direkt in i kammarens protokoll. Det tycker jag inte att de skall göra.

Jag vill säga något om hanteringen av detta ärende. Det har sagts att vi har försökt smyga igenom en femte AP-fond. Jag vill därför göra följande redovisning.

I höstas lade vi fram en departementspromemoria i finansdepartementet om AP-fondernas förvaltning där hela systemet togs upp. Den remissbehandlades. Och det lades fram en proposition i vilken vi aviserade en femte AP-fond. Propositionen utskottsbehandlades, och det fattades faktiskt ett

beslut i riksdagen i fjol om en femte AP-fond. Därefter har, i år, en departementspromemoria om inrättandet av en femte AP-fond med dess detaljer lagts fram. Den har remissbehandlats. Sedan har en proposition lagts fram som har utskottsbehandlats och nu debatterar vi den i kammaren.

Jag vill säga att jag inte sätter så värst stor tilltro till organisationer och personer, som inte kan följa ett ärende som har så många moment inför den öppna offentligheten.

Fru talman! Fjärde AP-fonden har tillvunnit sig allmän respekt för sin förvaltning och sitt sätt att arbeta på marknaden. De 2 350 milj. kr. som hittills har tillförts fonden har vuxit till ett kapitalvärde på över 11 miljarder. Vi vill fortsätta att ge möjligheter till en viss fortsatt placering över riskkapitalmarknaden.

Vidare: Allmänna pensionsfonden har genom den fjärde AP-fondens framgångsrika verksamhet tillförts betydande medel och en god avkastning. Mot den bakgrunden finns det stor anledning att även framöver medge pensionssystemet ett visst placeringsutrymme på riskkapitalmarknaden. Det vill de borgerliga partierna förhindra. Det innebär sämre möjligheter att förränta AP-fonderna och garantera pensionerna. Detta ligger i linje med det dokumenterade ointresse för allmänna pensionsfondens avkastning på sina medel som särskilt moderaterna och folkpartiet uppvisar, vilket är uppenbart deväckande.

Den breda allmänhetens pensionssystem, AP-fondssystemet, är också beroende av en god avkastning på sina medel. Men moderaterna och folkpartisterna, och nu även centern, är uppenbarligen inte så intresserade av att vi skall få trygga pensionsfonder genom en god avkastning. Men när det gäller privata försäkringsbolag, då är de borgerliga partierna alerta att hävda dessas intressen.

Om det blir en borgerlig regering i höst kommer den s. k. fondsocialismen att avskaffas, säger Sten Svensson. Då är det bra för Sveriges medborgare att veta att intresset för att det ges en god avkastning på allmänna pensionsfondens medel, och att ATP-pensionerna därmed garanteras, är svagt hos de borgerliga partierna men starkt hos socialdemokratin.

Jag vill slutligen, fru talman, tacka näringsutskottets ordförande Nils Erik Wååg för hans insatser i utskottet och i riksdagen. Det är en ära för honom att han kan avsluta sin insats med att vara med och inrätta och klubba igenom en femte AP-fond.

Anf. 48 STEN SVENSSON (m) replik:

Fru talman! Jag vill fråga statsrådet varför regeringen inte lade fram propositionen tidigare. Det var ju tekniskt möjligt. Regeringen väntade ju med att lägga fram den så lång tid som jag redan har redovisat i debatten. Om regeringen hade lagt fram propositionen tidigare hade regeringen undvikit den kritik som jag har framfört. Regeringen hade då gett utskottet möjligheter att ordna en ordentlig genomgång, precis som utskottet gjorde när det gällde energifrågan, med offentlig hearing och annat. Nu röstar den socialdemokratiska majoriteten ner vårt krav på offentlig hearing. Så nog finns det anledning att misstänka att socialdemokraterna ville smyga med detta så att frågan skulle behandlas i slutskedet av riksmötet.

Sedan talade Bengt K Å Johansson om eventuella beställare och nämnde då bl. a. Gösta Bohman. Av den anledningen skulle jag vilja citera moderata samlingspartiets partimotion, som är daterad den 18 april 1979, och som undertecknades just av Gösta Bohman m. fl. I motionen sades bl. a. följande:

"I vad gäller frågan om inrättandet av en femte AP-fondstyrelse har vi i det föregående avvisat argumenten till förmån för en sådan. Den leder inte till en breddning utan till en ytterligare koncentration av ägandet; det framstår som utomordentligt osakligt att tillskapandet av en sådan fond skulle öka 'toleransen för höjd lönsamhet i samhället' och att löntagarna skulle begränsa sina anspråk på reala löneökningar efter skatt därför att ännu en AP-fondstyrelse tillsätts. Vi kommer att avvisa förslag om en femte AP-fondstyrelse, om ett sådant läggs i riksdagen."

Vi står fullständigt fast vid denna uppfattning, vi har hävdat den hela tiden, och vi upprepar den nu, och därför yrkar vi avslag på propositionen.

Det finns även anledning att påminna om att ATP-systemet är ett fördelningssystem, vilket innebär att utgående pensioner betalas med samma år inflytande pensionsavgifter. AP-fondens uppgift är endast att utgöra en buffert. Pensionssystemet bygger således, till skillnad från vad statsrådet Johansson nyss ville göra gällande, inte på en långsiktig fonduppbbyggnad, som tillsammans med avkastningen skall svara för pensionsutbetalningarna. Fördelningssystemet innebär i stället att möjligheterna att klara gjorda pensionsåtaganden beror på den ekonomiska tillväxten i ekonomin och ytterst på hur näringslivet förmår att klara avgifts bördan och utmaningarna på världsmarknaden.

Som jag sade förut följer av detta att pensionerna bäst klaras genom en god tillväxt i den svenska ekonomin. Fortsättningen antyds i debattboken Mitt i steget. Debattböcker av den här karaktären har tidigare föregått fundsocialistiska beslut. Det har börjat med en sådan här bok och slutat med en proposition. Hur ställer sig statsrådet Johansson till innehållet i denna bok? Tar han avstånd från innehållet i boken? Ett uteblivet svar måste rimligtvis av oss tolkas som att han solidariserar sig med innehållet.

Anf. 49 LARS DE GEER (fp) replik:

Fru talman! Vem som har beställt den femte AP-fonden tycker jag spelar ganska liten roll. Det tycks i varje fall finnas ett brev författat i november 1986 från LO till regeringen i denna fråga. Men det är inte huvudsaken. Huvudsaken är att det är alldeles uppenbart för oss som tror på en fri marknadsekonomi att socialdemokraterna anser att man kan genomföra en socialisering bara man gör det i så små steg att allmänheten inte oroas. Varje steg för sig skall inte väcka någon sensation, men summan av stegen kommer att innebära en kollektivering eller en socialisering av vårt näringsliv.

Statsrådet Johansson sade nyss att den fjärde AP-fonden ju varit bra. Den har inte varit till någon nackdel. Jag är beredd att hålla med. Men det är inte fjärde AP-fonden som sådan man skall beakta, utan man måste beakta summan av fjärde AP-fonden, fem löntagarfonder, rättigheter för första och tredje AP-fonden att köpa fastigheter och låna pengar till företag och nu inrättandet av femte AP-fonden. Det är tio fonder. Det vore ju märkvärdigt om man inte förstår att avsikten med dessa tio fonder är att så småningom

mer eller mindre smygvägen ta över äganderätten i näringslivet. Det finns ingenting heller som talar för att ett sådant övertagande skulle leda till ökad effektivitet i näringslivet. Tvärtom finns mycket tydliga bevis på att en anledning till att produktivitetsökningen i svensk ekonomi är avsevärt lägre än vad den är i OECD-staterna i genomsnitt är att vår offentliga sektor är mycket större än den ofta är i de länder vi jämför oss med.

Anf. 50 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Fru talman! Den tjänstgörande kammarsekreteraren var en aning osäker på om jag hade yrkat bifall till vpk:s reservation. För att skingra den osäkerheten yrkar jag det nu för att få saken ur världen.

Från vpk kan vi naturligtvis inte ansluta oss till de borgerligas beskrivning av situationen när det gäller fonderna och deras verkan på ekonomin. Samtidigt måste man dock säga att det inte går att komma ifrån att socialdemokraternas hållning till maktproblemen i samhället, i det ekonomiska läget, är något motsägelsefull. Det kan faktiskt bero på att det finns helt olika uppfattningar och förväntningar om vad fonderna skulle åstadkomma ute i rörelsen. Jag tror nog att den socialdemokratiska ledningen måste få hålla sig till det, för den kan inte i längden förneka att det finns ett behov av att demokratisera det ekonomiska livet och förändra maktförhållandena. Det är många också inom den socialdemokratiska rörelsen som i likhet med oss i vpk i stället vill ha ett öppet och rejält svar på frågan om fondsystemen bara är en förm av institutionalisering av kapitalbildningen. Man frågar sig om det är någon sorts komplement till den rådande kapitalistiska samhällsstrukturen som i vissa delar skall furnera infrastrukturen med kapital och i andra delar stå till tjänst med riskkapital till den kapitalistiska strukturen och de däri ingående företagen, helt i överensstämmelse med den strukturen utan någon egentlig strävan att förändra, eller om fondsystemen med en förändrad form och förändrad målsättning verkligen skall utgöra redskap för en djupgående demokratisering av det som är all social makts grundval, det ekonomiska livet. Frågan besvaras inte av den socialdemokratiska ledningen, eftersom det uppenbarligen finns förväntningar om något annat än det ni säger ute i rörelsen.

Vad Bengt K Å Johansson här har sagt måste leda till slutsatsen att ni helt och hållet ser detta som ett inslag inom den kapitalistiska strukturen, att avsikten från regeringshåll är att det inte skall bli mer. Då får man ge ett klagande besked. Vi från vpk, som är ett socialistiskt parti, har naturligtvis en annan hållning därvidlag.

Anf. 51 Statsrådet BENGT K Å JOHANSSON:

Fru talman! Jag beklagar, Jörn Svensson, men det finns kanske inte förståelse hos kammarens ledamöter vare sig i allmänhet eller nu när de har bråttom hern att vi tar upp en diskussion mellan socialdemokratin och vpk om de stora linjerna i uppfattningen om socialism och kapitalism. Vi får försöka hitta en annan form för sådant meningsutbyte, Jörn Svensson.

Sten Svensson frågade varför propositionen lades fram så sent. Propositionen lades fram inom den tid som var tillgänglig, och den har funnits ganska länge i riksdagen. Det råkade bli så att den tas upp till behandling på

riksdagens sista arbetsdag. AP-fonderna är ett fördelningssystem, säger Sten Svensson. Det är riktigt. Det är den ekonomiska tillväxten som garanterar att AP-fonderna skall kunna fylla sin uppgift att betala ut pensioner. Det är också rätt. Därför är vi väldigt glada över att vi har haft sådan ekonomisk tillväxt under senare år som inte hotar AP-fonderna, vilket var fallet genom de "insatser" som de borgerliga regeringarna gjorde inom den ekonomiska politiken.

I dag, Sten Svensson, betalas inte mindre än en femtedel av de utbetalningar som sker från AP-fonderna genom den goda avkastningen på fonderna. Då är det ganska viktigt att vi ser till att det blir en god avkastning på AP-fonderna. Det vill vi möjliggöra bl. a. genom denna proposition.

Sten Svensson frågade vidare om jag tar avstånd från innehållet i en bok som heter Mitt i steget. Jag har tyvärr inte läst boken. Jag skall ge mitt omdöme när jag läst boken. Jag tycker det är bra med debattböcker. Det var inte särskilt mycket uppenbarligen som Sten Svensson hade hittat som på något sätt skulle vara komprometterande, om han nu läst boken, vilket jag nästan betvivlar, för något litet mer borde finnas i en så omfattande debattbok med så många debattinlägg.

Till Lars De Geer: Det har inte kommit något brev från Landsorganisationen om inrättande av en femte AP-fond. Det förslaget tar jag på mig. Jag redovisade tankegångarna bakom redan i höstas och nu i denna proposition, nämligen att det funktionsmässigt är bättre med två fonder i stället för en stor fond. Vi har bara utnyttjat den möjlighet som hittills funnits, att avdela en viss, ganska liten, del av AP-fondernas medel för riskkapitalplaceringar. AP-fonderna ägs inte av staten, Lars De Geer, utan de ägs av pensionssystemet. Det finns 300 miljarder där. Om man betraktar AP-fonderna som ett enda stort statligt kapital, kan man säga att det är väldigt mycket pengar. Men det är inte så att staten kan disponera dessa utan vidare.

Slutligen, herr talman, vill jag säga att de påståenden om löftesbrott som gjordes mot tre socialistiska ledare faller platt till marken. Det tycker jag skall registreras till riksdagens protokoll.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 52 STEN SVENSSON (m) replik:

Herr talman! Författarna till boken bör då registrera att statsrådet Johansson inte är särskilt intresserad. Men den springande punkten är ju era formuleringar i partiprogrammet. Dem har jag citerat tidigare, så jag skall inte ta upp dem en gång till, med tanke på kammarens tid. De formuleringarna ger uttryck för klart socialistiska ambitioner.

Fondsosialismen har vi identifierat mycket tydligt som det verktyg man vill begagna sig av för att genomföra de socialistiska ambitionerna och omvandla dem till praktisk politik. Vi har utgått ifrån att partiprogrammet någon gång skall förverkligas, och sedan vi identifierat vilka medel man vill använda har vi frågat hur man skall gå vidare i olika hänseenden. Då har vi fått svar och fått de löften som vi har talat om tidigare i dag. Och vi har konstaterat att de löfterna successivt har brutits.

På den punkten står vår kritik kvar. Vi har ingen anledning att ta tillbaka

någotning utan tvärtom att med ökad skärpa framföra kritik. Ni har själva gjort en serie av socialistiska uttalanden. Jag har citerat några, bl. a. genom Kjell-Olof Feldt, Per-Olof Edin, Aftonbladet och er partitidskrift. Vi utgår ifrån att de uttalandena är korrekta och avspeglar ambitioner i partiprogrammet som skall genomföras. Vi utgår också ifrån att fondsocialismen, löntagarfonderna och AP-fonderna är de verktyg som skall användas för att nå målet.

Så länge socialdemokraterna har socialismen inskriven i sitt partiprogram måste vi räkna med att den successivt förverkligas. Socialdemokraterna har alltså sökt de rätta metoderna för att överföra produktionsmedlen i samhällelig ägo, metoder som man tror inte i onödan skall utmana väljaropinionen.

Det var naturligtvis därför som man vid ett sent nattplenum putsade upp de aktuella formuleringarna i partiprogrammet, och det är därför som statsrådet Johansson och alla hans kolleger vill framställa de nya stegen som så harmlösa som möjligt. Men fakta kvarstår likväl: nya miljardbelopp kommer att användas för varje år för att överföra enskild egendom i politiska händer.

De nya regler som infördes genom den proposition som aviserades redan i december 1987 men sedan inte avlämnades förrän på skärtorsdagen ger AP-fonderna nya möjligheter att köpa mark, fastigheter och aktier i fastighetsbolag som i dag är enskilt ägda. Och så kommer nu den femte AP-fonden.

Sedan kommer statsrådet Johansson med innovationen att avkastningen i fondsystemet skulle garantera pensionsutbetalningarna, dvs. att de skulle stå och falla med avkastningen i fondsystemet. I själva verket är det en mycket ringa del av utbetalningarna som fondsystemet bidrar till. Det var ett knep som inte lyckades.

Anf. 53 LARS DE GEER (fp) replik:

Herr talman! Det brev som jag talar om – som statsrådet Johansson inte ville kännas vid – var från LO. I det begärde man att 10 % av tredje AP-fondens medel skulle avsättas till en ny aktieköpande fond. Jag erkänner att den konstruktion som statsrådet Johansson nu står bakom är litet annorlunda, men principen är densamma.

Statsrådet och Birgitta Johansson har kallat argumenten från den borgerliga sidan spöken hämtade från Svenska arbetsgivareföreningen och annonsbyråer. Men dessa spöken har Jörn Svensson vältaligt försett med konturer, och det har han gjort så skickligt att jag inte tänker brodera ut om detta.

Statsrådet säger att vi skall ta tillbaka anklagelserna om löftesbrott. Men hur i all världen skulle vi kunna göra det? Det är ju kristallklart belagt att Olof Palme den 20 december 1983 sade: "Det är steget." Han stöddes i det uttalandet av 147 riksdagsledamöter som instämde i hans anförande, vilket framgår av protokollet. Kan ett löfte ges klarare?

Dessutom kan jag – om statsrådet så önskar – bevisa att Olof Palme även vid senare tillfällen vidhöll samma löfte. Att säga att det inte är ett löftesbrott att nu komma med en femte AP-fond är helt fel. Det går inte att komma ifrån att det är ett löftesbrott.

Anf. 54 Statsrådet BENGT K Å JOHANSSON:

Herr talman! Inom socialdemokratin, Sten Svensson, vill vi ha både en ägarspridning och en spridning av inflytandet. Man kan fråga sig om inte Sten Svensson är rädd för att det enskilda ägarinflytandet blir för kompakt om alla nya medel som tillförs riskkapitalmarknaden genom nyemissioner skulle, så att säga, hamna i en och samma fålla.

Vi tycker att det rimligt att det sker en spridning av ägandet och inflytandet. Dessutom, Sten Svensson, är det inte så att alla pengar förs från en kassa till en annan, utan det sker också ett nysparande och görs också nyinvesteringar – en stor del kommer den vägen.

Till Lars De Geer: Det var fel igen. Från LO begärde man att få köpa aktier direkt i fonderna. Det var inte tal om någon ny fond. Detta visar att man bör läsa på de förslag som finns. Jag har redovisat att det är jag som har lagt fram det förslag som nu föreligger.

Slutligen, herr talman, kan jag bara konstatera att jag har pekat på hur uppenbart felaktiga de påståenden om löftesbrott som här har förts fram är och har varit hela tiden. Jag tycker fortfarande att det är beklämmande att man för fram sådana propagandafraser från Sten Svenssons och Lars De Geers sida i den här kammaren – här har de ingen plats.

Andre vice talmannen anmälde att Sten Svensson och Lars De Geer anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 55 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Detta betänkande innehåller i sig faktiskt de ordalydelser, formulerade av socialdemokraterna i näringsutskottet, som är bekräftelser på de anklagelser och teorier som har framförts av de föregående debattörerna. Jag hade tagit på mig att i en sista, mycket kort men kristallklar redovisning påvisa dessa brister i logik och tänkande.

Ett av de grundläggande elementen i den här reformen har inte så mycket analyserats och kommenterats. Det är att det nu slås fast att striden förut mellan fältmarskalken i finansdepartementet och hans subaltern herr Johansson om vilka aktier som begränsningsregeln omfattar nu har avgjorts till herr Johanssons förmån. Nu lägger man alltså fast att den nya fonden, de fem löntagarfonderna och fjärde AP-fonden skall kunna köpa aktier obegränsat i aktieslag som inte är föremål för registrering vid börsen. Det är en mycket viktig reform som därmed markeras, vilket också kommit till uttryck i betänkandet. Den är viktig av två skäl.

Det första skälet är att denna nya rätt som socialdemokraterna vill ge sig, den vill de inte förena med det ägandets ansvar som de så gärna annars kallar på. Det kan här räcka med att påminna kammarens ledamöter om Sten Anderssons rop efter ägaren till Nobel och Bofors när han vill ha reda på saker och ting – ägaren skulle bära ett särskilt ansvar.

Jag har förut diskuterat med statsrådet Johansson ägandets betydelse i fråga om företag och företagande. Jag skall nu konstatera att den socialdemokratiska och kommunistiska majoriteten är 1983 lade fast att, som det hette, aktieinnehavet aldrig skulle bli så stort att man behövde ta på sig ett företagaransvar.

Jag skulle väldigt gärna vilja ta upp en debatt här med herr Johansson om vad företagaransvar är, men då skulle väl både herr Johansson och jag bli utburna ur kammaren.

När nu herr Johanssons kamrater i utskottet skall gå vidare, då håller de fast vid tesen från 1983 – man skall inte ha företagaransvar. Den ståndpunkten bör särskilt belysas mot bakgrund av en nyligen timad händelse som bara tar en minut att berätta. Det är nuvarande justitieminister Petersons förklaringar när NCB skulle privatiseras. Han förklarade då att det finns skillnader mellan socialistiska och borgerliga privatiseringar, och vad herr Peterson, justitieministern, genomför är socialistiska privatiseringar. Han lägger nämligen ägandet i dessa korporativt ägda fonder, och så påstår han – och det gör herr Johansson också – att det innebär att ägandet sprids. Nej, man koncentrerar ägandet till socialistiskt styrda fondsystem. Detta gör att vi naturligtvis särskilt måste observera hur den socialdemokratiska majoriteten nu avser att förvalta den klart fastlagda rätten att köpa majoriteter i svenska företag.

För att få ett besked kan jag fortsätta att läsa innantill i betänkandet. Men jag vill först och främst konstatera att språkbruket i detta avseende är sådant att man bör öva sig åtskilligt för att förstå vad det står. Jag erbjuder kammarens ledamöter att själva avgöra. I betänkandet skriver utskottet alltså följande: "I den mån någon av allmänna pensionsfondens aktieplacerande styrelser skulle få ett erbjudande om ett sådant förvärv av den omfattningen att de övertagna aktierna skulle leda till aktiemajoritet för allmänna pensionsfonden finns det knappast skäl att förvärvet obetingat skall vara otillåtet." Man har alltså valt att i dubbla negationer försöka dölja det enkla faktum att man säger att allmänna pensionsfonden skall få köpa majoriteter i bolag.

Utskottsmajoriteten fortsätter att upprätthålla samma ståndpunkt beträffande ansvaret när den skriver: "Utskottet instämmer med föredragande statsrådet, när han uttalar – – att syftet med fondstyrelsernas aktieförvärv aldrig har varit att styrelserna skulle få ett aktieinnehav som är så stort att de kan tvingas ta på sig ett företagaransvar." Denna lysande tankegång innebär alltså: köp majoriteten, men ta aldrig ansvaret. Detta är den socialdemokratiska socialiseringsprincipen! Den måste väl ändå lända till åtskillig misstänksamhet, herr Johansson.

När det gäller den svenska socialdemokratins förmåga att socialisera svenskt näringsliv talar man ibland om de små stegens tyranni. Jag tycker att vi här ser ett praktfullt exempel på ganska slipad småstegstyran, när man i dessa motsägelsefulla rader försöker dölja den verkliga sanningen.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om näringsutskottets betänkande 44.)

Kammaren övergick till att debattera näringsutskottets betänkande 44 om PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission AB.

Anf. 56 PER WESTERBERG (m):

Herr talman! Måndagen den 16 maj anordnades i denna kammare en särskild debatt angående PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission. Då debatterades den moral som socialdemokraterna tillämpade den 1 maj och den moral man tillämpade den 2 maj, när man gjorde storaffären med Erik Penser, samt de något märkliga förklaringar till affären som finansministern gav på ett pensionärsmöte i Falun den 13 maj. Jag tycker att vi kanske kan lämna detta därhän och inte ytterligare trötta kammaren med denna debatt.

Därmed återstår egentligen två punkter som det finns anledning att beröra. Den ena punkten har blivit tillgodosedd genom att regeringen nu har underställt riksdagen en proposition i sakfrågan för behandling. Jag tycker att detta är positivt, även om jag beklagar att det inte kunde göras under ett tidigare skede. Önskemålet om detta är ju tämligen klart uttryckt i ett enhälligt betänkande från näringsutskottet, som antogs av en enig riksdag för drygt ett år sedan.

Den andra punkten gäller att vi som borgerliga ledamöter redan den 16 maj krävde att man i detta förfarande borde återgå till att sälja hela PKbanken. Den debatt som hade förts under början av maj visade ju ändå att PKbanken skulle komma att ha större förutsättningar att utvecklas som en helt privatägd bank än som en delyvis statsägd.

Denna argumentation har enligt min mening stärkts genom näringsutskottets behandling av den föreliggande propositionen. Utskottet har inte att ta ställning till prissättningen på Carnegie Fondkommission. Det kommer bankspektionen enligt gällande lag att befatta sig med. Detta tycker vi från oppositionens sida är utomordentligt positivt, eftersom vi inte har någon möjlighet att värdera den prissättning som har skett. Samtidigt säger dock regeringen och regeringens företrädare att man skall behandla PKbanken precis som vilken privatägd bank som helst. Därför uppstår självfallet frågan: Varför skall den då vara statligt ägd?

Denna fråga blir i synnerhet aktuell när statssekreteraren i utskottet även hävdar att man inte gör någon annan prövning från ägaren än den man gör när en privat bank gör en affär med en fondkommissionärsfirma. Någon prövning som ägare till banken förekommer alltså inte. Detta tycker vi är ytterst märkligt. Det sätter ånyo fingret på den ömma punkten att staten som ägare av en bank har dubbla roller – både som domare och som spelare på planen. Vi tycker att detta är djupt olyckligt och att det är ett starkt argument för att PKbanken bör privatiseras i sin helhet.

Ett ytterligare argument för att PKbanken skulle må väsentligt bättre av att vara helt privatiserad än att fortfarande vara majoritetsägd av staten är inte minst den senaste månadens debatt om förvärvet av Carnegie Fondkommission.

Vi anser också att det vore angeläget att få en ytterligare spridning av ägandet av aktier i PKbanken och inte ha den koncentration som regeringen har föreslagit i sin nu förestående privatisering. Det är inte rimligt att man skall låta försäljningen huvudsakligen erbjudas till institutioner eller stora privata kapitalägare.

Det vore bra om de pengar man fick in från en försäljning av PKbanken kunde användas för amorteringar på statsskulden och därmed skapa en möjlighet att pressa ned ränta och inflation. Jag tror att det vore nyttigt för den svenska ekonomin.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationerna 3, 6 och 7 i näringsutskottets betänkande.

Anf. 57 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Detta sista ärende som debatteras under den mandatperiod som inleddes 1985 är ytterligare ett exempel, som på flera sätt belyser innebörden av begreppet politik och moral och hur partierna och deras företrädare talar och handlar i dessa frågor.

Socialdemokratin har varit kritisk mot från Sverige utflyttade finansmän. Man har inte skrämt orden, inte minst gäller detta i fråga om Erik Penser. Man har också med viss intensitet angripit de s. k. finansvalparna för de affärer som de har gjort på börsen och de vinster som har kunnat uppstå genom handeln med optioner. Man har inte heller underlåtit att gripa till s. k. valpskatter och annat elände.

Kritiken förekom flitigt så sent som i årets förstamajtal. Men den 2 maj, då var man genast färdig att godta en affär av innebörden att Erik Penser, samme man som hårt kritiserats, fick en betydande del aktier i PKbanken i utbyte mot Carnegie Fondkommission, ett företag som bl. a. ägnat sig mycket åt handel med optioner. Ett av syftena med affären var ju också att ge PKbanken en med de andra bankerna likvärdig möjlighet att agera på optionsmarknaden.

För socialdemokratin är detta uppenbarligen inte något moraliskt dilemma. Man har där en mycket stor förmåga att skilja på vad man säger i tal för uppbyggelse av de egna medlemmarna och det faktiskt praktiska handlandet. Jag vill fråga kammarens ledamöter: Skulle ni kunna föreställa er vad som hade hänt, om en borgerlig regering hade godkänt och lagt fram ett förslag med identiskt samma innebörd som den socialdemokratiska regeringens förslag till köp av Carnegie och utförsäljning av aktier i PKbanken?

Jag är övertygad om att ni hade fått se busslaster med socialdemokratiska ombudsmän och andra demonstranter samlade vid Sergels torg eller Kungsträdgården, där riksdagsmannen Feldt eller något annat förutvarande statsråd hade uttryckt sin moraliska indignation över hela denna affär.

Man får också en bra belysning av skillnaden mellan ord och handling, när man ser på de försök som regeringen gjorde att förbigå riksdagen i själva hanteringen av ärendet. Regeringens avsikt var alldeles uppenbart – jag ser att statsrådet Johansson nickar instämmande – att frågan inte skulle prövas av riksdagen. Jag vill därför erinra om att riksdagen i samband med tidigare affärer – försäljningen av aktiebolaget Gambrinius och nyemissionen i aktiebolaget Procordia – klart har slagit fast att egendom som förvärvats genom riksdagsbeslut inte får avyttras utan ett nytt beslut av riksdagen. Det var först sedan oppositionen, som var vaken och pigg, hade drivit kravet att ärendet skulle komma till riksdagen som herr finansministern i nåder också lät detta inträffa.

När det gäller frågan om socialdemokratins olika syn på företagsägares

ansvar vill jag säga att Nic Grönvall har gjort en sådan fullständig belysning av denna fråga att jag inte går in på den. Alldeles uppenbart är att det finns ett slags ansvar när staten är ägare och ett annat och vida större ansvar när en enskild står som ägare.

Herr talman! Staten har och skall ha viktiga uppgifter när det gäller att kontrollera de olika aktörerna på kapitalmarknaden – banker, kreditinstitut, fondkommissionärer – att de följer lagar och förordningar. Statens uppgift härvidlag är inte minst att skydda de små insättarna av pengar i bankerna, de små spararna vare sig de sparar i bank eller köper aktier. Men för detta behöver staten verkligen inte själv vara ägare till en bank. Snarast är det tvärtom så, att den dubbla roll som blir följden när staten äger en bank kan resultera i att man där blandar ihop sina uppgifter, att man lägger mindre ansvar om det är PKbanken som agerar än om det är någon annan bank som agerar. Jag tycker att det är fel.

Vi är från liberal sida liksom, såvitt jag förstår, från hela den borgerliga sidan överens om att PKbanken bör avstatligas, dvs. övergå till att bli en enskilt ägd bank. Det är också, såvitt jag förstår, vad bankens verkställande ledning har uttalat sig för. Men när det sker är det väsentligt att aktierna sprids, att det är de anställda och de många hushållen som får bli aktieägare i PKbanken, att det inte går till som när staten under socialdemokratisk ledning säljer ut aktier i Procordia, där det blir ett fåtal stora som får ta över huvuddelen av aktierna.

Det borde vara självklart, herr talman, att statliga myndigheter av alla slag fritt fick uppköpa sina banktjänster, t. ex. utbetalning av löner till de anställda. Det borde vara självklart att man fick ta det erbjudande att klara de tjänsterna som vore mest fördelaktigt för resp. myndighet. I dag anlitar, såvitt jag vet, samtliga statliga organ PKbanken. Om PKbanken är så bra som de som driver banken säger att den är, borde den inte ha något att frukta av att marknadsekonomin fick tillämpas också på området vad gäller statliga myndigheters rätt att fritt upphandla banktjänster. För skattebetalarna skulle ett sådant förfarande kunna bli klart fördelaktigt.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till de reservationer i utskottsberäkandet som stöds av folkpartiet och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 58 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Inledningsvis vill jag yrka bifall till de reservationer till detta beräkande som centern har undertecknat.

Vi hade ju den 16 maj en debatt om PKbanksaffären, och med tanke på den stressade situationen i kammaren skall jag avstå från att upprepa många av argumenten från den debatten. Jag vill bara understryka att jag tycker att det är positivt att riksdagen ändå fick pröva PKbanksärendet – så var ju inte tänkt från början.

För socialdemokraterna är ord och handling ofta två olika saker, som alltmåra sällan går i takt med varann. Detta visar bl. a. PKbankens köp av Carnegie Fondkommission från Erik Penser. Den 1 maj kunde socialdemokraterna från talarstolar runt om i landet häckla de s. k. finansvalparna. Den 2 maj kunde man göra affärer för att etablera sig i precis samma kretsar och medverka till nya fusioner och ökad maktkoncentration. I debattartiklar, i

annonser och på affischer har vi kunnat läsa om hur illa socialdemokraterna tycker om vissa finansmän och ekonomisk maktkoncentration. Det hindrar inte att socialdemokraterna medverkar till just ökad maktkoncentration. Nu manifesteras detta på riksdagens sista arbetsdag under den här mandatperioden.

Motiven för att låta PKbanken köpa Carnegie Fondkommission har växlat, beroende på vem eller vilka socialdemokrater som lämnat uppgifterna. Jag skall inte närmare gå in på motiven. Jag tycker att regeringens stöd till affären är anmärkningsvärd mot bakgrund av den mycket starka ägarkoncentration som har pågått i näringslivet det senaste halvåret, när ett trettioårigt stora företagsköp har ägt rum i vårt land. 75 000 anställda har fått nya arbetsgivare.

Enligt centerns uppfattning är ett spritt enskilt ägande och en fri konkurrens grunden för en vital och fungerande marknadsekonomi, byggd på socialt och miljömässigt ansvarstagande hos individer, intressegrupper och samhället.

Vi har från centerns sida i många olika sammanhang ställt krav på ett decentraliserat ägande och vänt oss mot både privat och offentlig maktkoncentration. Vi accepterar inte ett näringsliv, där offentliga och privata maktkoncentrationer balanserar mot varandra. Det tycks däremot socialdemokraterna eftersträva. Det är bl. a. mot den bakgrunden som vi har krävt försäljning av vissa statliga företag, och vi har samtidigt betonat att en sådan försäljning måste ske på ett sådant sätt att en offentlig maktkoncentration inte byts mot en privat. Aktieförsäljningen från statliga företag får inte begränsas till att avse enbart någon eller några köpare inom näringslivet utan riktas mot alla. Ett program för utförsäljning av statliga företag måste även ha spärregler, som hindrar att dominerande aktieposter kan samlas i en ägares hand.

Det är därför vi säger nej till affären mellan PKbanken och Carnegie Fondkommission. Oavsett vad Penser lovat eller inte lovat om sin egen framtida ägarandel i PKbanken, stämmer affären inte överens med vårt synsätt.

På regeringens uppdrag arbetar den s. k. ägarutredningen med uppgift att kartlägga ägandet i näringslivet och lämna förslag till att motverka det korsvisa ägandet. Enligt tilläggsdirektiv som utredningen fick i april skall man analysera den senaste tidens stora fusioner och den ökade maktkoncentration som de har inneburit. Den här affären mellan PKbanken och Carnegie Fondkommission, som innebär att offentlig och privat makt knyts samman, bör nog ägarutredningen studera med förtur.

Vi i centern motsätter oss inte att privata inslag finns i PKbanken. Men i stället för försäljning till en person, som dessutom representerar en särskild maktgrupp, bör försäljning av statens aktier i PKbanken ske på ett annat sätt. I första hand bör anställda erbjudas aktieteckning och därefter allmänheten. I sista hand skall institutioner som ägs av många, t. ex. aktiefonder och pensionsstiftelser, ges möjlighet att teckna aktier.

Till sist vill jag ta upp frågan om PKbankens nya roll i den situation som kommer att uppstå efter den här fusionen. PKbanken har i dag en särställning bland bankerna. Vi eftersträvar konkurrensneutralitet i förhållandet mellan

statliga organ och olika kreditinstitut på marknaden. Den särställning som PKbanken har då det gäller den statliga sektorn, företagssektorn och då det gäller att utföra olika tjänster för staten tycker vi bör upphöra i och med att vi har fått en "ny" PKbank med en enskild stor ägare. Denna förändring i ägarförhållandet måste leda till förändringar i den bankens yttre roll.

Med detta, herr talman, yrkar jag än en gång bifall till de reservationer som centern har undertecknat.

Anf. 59 PAUL LESTANDER (vpk):

Herr talman! Det ärende som förorsakat detta betänkande har upprört många arbetande. En del av aktiestocken i en statligt dominerad bank överläts till Erik Penser, som är huvudägare till Carnegie. Samtidigt säljs huvuddelen av Carnegies fondkommissionsrörelse till PKbanken.

Vänsterpartiet kommunisternas linje i denna fråga är klar och entydig. Vårt parti vill nationalisera alla affärsbanker. Vi ansåg redan från början att PKbanken skulle vara en helstatlig bank. Denna uppfattning kvarstår.

Rent allmänt hävdar vi att de pengar som finns inom PKbanken, löntagarfonderna och AP-fonderna borde användas för utvecklande av ny teknik, exempelvis optiska datorsystem, biotekniska system för massaframställning och metallutvinning. Detta folkkapital kunde också spela en avgörande roll för regional utveckling. Det borde också sättas in i de statsägda företag inom gruv-, stål- och skogsindustrisektorn, där otillräckliga ägartillskott förhindrar en utveckling mot ökad förädling, mera diversifiering och nya produkter.

Som en konsekvens av den principiella syn som jag i starkt koncentrerad form försökt skildra är vi motståndare till en nyemission från PKbanken.

Industrin runt om i vår värld står snart inför en oerhörd utmaning. Den måste övergå till produktionsmetoder där kedjan skapande-förbrukning-återvinning kan ske utan förgiftning och obotliga skador på förutsättningarna för mänskligt liv. En produktion vars enda drivfjärder är vinst kan aldrig förmås att lägga ett så långsiktigt perspektiv på sin verksamhet. Då måste det finnas aktörer som är villiga att anta denna utmaning. Att minska statens inflytande över PKbanken ter sig i det perspektivet inte som någon offensiv. Nej, det är en ytterligare reträtt!

Till det här betänkandet har fogats sju reservationer, av vilka två är från vpk, nämligen reservationerna 2 och 5. Jag yrkar bifall till vpk:s reservationer.

Anf. 60 ÅKE WICTORSSON (s):

Herr talman! PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission från D. Carnegie & Co AB är en bra affär. Därigenom får PKbanken möjlighet att erbjuda kunderna en fullgod service också inom aktiehandeln. Banken får en andel av aktiehandeln som motsvarar dess ställning på marknaden för övriga banktjänster. På flertalet områden av bankmarknaden uppgår marknadsandelarna för PKbanken till 15-25 %. Inom värdepappersmarknaden är marknadsandelen 2-3 %. Carnegie Fondkommission är landets ledande fristående fondkommissionär med en marknadsandel av 15 %. Förvärvet tillför banken en unik kompetens inom värdepappershandeln.

Genom förvärvet stärker PKbanken sin position som en av de tre ledande affärsbankerna. I detta sammanhang finns det skäl att uppmärksamma den mycket positiva utveckling som PKbanken genomgått under senare år. Koncernen har med mycket stor framgång slitit de bojor som tidigare band banken vid en relativt passiv kapitalförvaltning och huvudsaklig utlåning till kommunsektorn. Numera är banken en effektivt fungerande affärsbank, som väl konkurrerar med de två andra bankgrupperna i enskild ägo – S-E-Banken och Handelsbanken.

Det är bra med en stark och slagkraftig bank med statligt majoritetsinflytande. Bankväsendet spelar en nyckelroll när det gäller näringslivets finansiering och utveckling. Med olika medel, tillsyn och kontroll, via banklagsstiftningen, bankinspektion, offentliga styrelseledamöter och regeringsförankrade styrelseordförande har samhället strävat efter kontroll och insyn i branschen. Men detta räcker inte. Det är också utomordentligt viktigt att inflytande också ges på ägarsidan för att skapa erforderlig maktbalans. Detta sker genom att staten har sitt ägarinflytande i PKbanken. På så sätt garanterar vi att det på bankmarknaden finns en mångfald aktörer med olika ägarbakgrund.

Därför hälsar vi nu med tillfredsställelse att detta statliga ägarinflytande också utvidgas till aktiehandeln genom PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission. Aktiehandeln har under senare år kommit att i mycket stor utsträckning behärskas av bankerna. Efter det nu aktuella förvärvet finns det bara en stor fondkommissionär utan anknytning till banksystemet. Det finns ingen anledning att den statliga banken skall avstå från de affärsmöjligheter som aktiehandeln innebär och som andra bankgrupper redan tidigare skaffat sig stort inflytande i.

Det är inte riksdagens uppgift att pröva affären som sådan. Detta är bolagsstämman uppgift sedan vissa frågor enligt gällande lagstiftning prövats av regeringen eller bankinspektionen. Priset, ca 2,4 miljarder kronor, skall prövas av revisorer och bankinspektion och slutligen bolagsstämman. Bankinspektionens tillstånd föreligger nu. När man försöker bedöma priset bör man dock hålla i minnet att köpet för med sig betydande affärsmöjligheter också för bankrörelsen som sådan, möjligheter som kommer att positivt påverka bankens resultat.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att den nu aktuella affären innebär en offensiv utveckling av den statliga affärsbanken, en utveckling som utskottsmajoriteten hälsar med tillfredsställelse, då den främjar en god utveckling och mångfald inte bara i aktiehandeln utan också i bankvärlden. Av detta följer också att vi avvisar förslaget i reservation nr 3 från folkpartiet och moderaterna om utförsäljning till enskilda av statens aktier i banken. Detta skulle ju vara ett sätt att minska mångfalden och samhällets inflytande till förmån för enskilda kapitalägare, en utveckling som vi socialdemokrater inte kan biträda.

Ett speciellt problem i detta sammanhang är centern. I anslutning till det nu aktuella ärendet har centern producerat två reservationer, vari man yrkar dels avslag på propositionens förslag, dels utförsäljning av statens aktier till privata aktieägare. Dessutom har man i den gemensamma borgerliga

reservationen föreslagit bemyndigande för regeringen att sälja ut hela banken.

Bakom centerens förslag ligger grumliga funderingar om att en sådan försäljning skulle innebära stor spridning av makt och ägande i banken. Hur skulle detta gå till?

Jag utgår ifrån att centerens förslag ändå innebär att de privata aktierna skall vara fullt möjliga att sälja och köpa på marknaden. En fri marknad innebär i ett sådant sammanhang att den som besitter den största ekonomiska kraften successivt köper de aktier som utbjuds till försäljning. Därför blir från maktsynpunkt en privatisering, som innebär försäljning till enskilda, ett slag i tomma luften. Enda möjligheten att motverka detta är ju att förvandla aktierna till någon form av andelar i en ekonomisk förening där rösträtten maximeras till en medlem-en röst.

Centern har ju en stark förankring i föreningsrörelsen, men detta har ju inte hindrat exempelvis jordbrukets föreningsrörelse från att genomföra en utomordentligt stark företagskoncentration.

Nej, mina herrar, det går inte att ingripa mot brister i marknadsekonomi med marknadskrafter. Sådana ingripanden kan bara garanteras av samhället.

Köpet av Carnegie Fondkommission sker genom att säljaren Carnegie & Co får betalt för 90,1 % av aktierna i Carnegie Fondkommission med ca 21 % av det totala antalet aktier i PKbanken.

Statens ägarandel i PKbanken sjunker således till 66,7 % samtidigt som den ökar med 90,1 % i Carnegie Fondkommission. I jämförelse med kontantköp innebär detta att säljaren får betalt i aktier. Detta har den stora fördelen med sig att säljaren blir intresserad av att värdet på köpet bibehålls, annars sjunker ju värdet på de aktier som han har fått som betalning vid affären.

Från statens synpunkt är, under förutsättning att förvärvet är riktigt värderat, förmögenheten oförändrad medan röststyrkan i PKbanken minskat men ändå är fullt tillfredsställande.

En förutsättning för utskottsmajoritetens ställningstagande är att ingen enskild ägare i PKbanken i framtiden kommer att inneha aktier i banken som motsvarar mer än 10 % av aktiekapitalet eller kan utöva rösträtt för mer än 5 % av de vid bolagsstämman företrädde aktierna.

Genom sådana begränsningar får man en spridning av det enskilda ägandet i banken. Detta måste beaktas av parterna i den aktuella affären, då den slutförs.

När det gäller frågan om utbetalning av statens löner och pensioner hänvisar jag till den debatt som vi förde här i kammaren i går på det området i anslutning till behandlingen av finansutskottets betänkande.

Jag vill redan nu säga att jag med hänsyn till kammarens ansträngda arbetssituation kommer att avstå från repliker. När jag därför, herr talman, yrkar bifall till utskottets hemställan på alla punkter och avslag på reservationerna, vill jag därtill foga en önskan om en trevlig sommar.

Prot. 1987/88:138
10 juni 1988

*PKbankens förvärv av
Carnegie Fondkommission AB*

Anf. 61 PER WESTERBERG (m):

Herr talman! Jag tänker bara göra tre enkla konstateranden.

För det första: Det sägs att en statlig bank skulle ge inflytande. Det är exakt detta som inte blir följden. Det har vi fått statssekreterarens egen bekräftelse på i näringsutskottet. Man gör ingen som helst annan prövning av denna affär än man skulle ha gjort om en privat bank köpte en fondkommissionär.

För det andra: Det är inte riksdagens sak att pröva om detta är en bra affär eller ej. Prisprövningen kommer att göras av bankinspektionen. Om det är en bra affär avgörs av priset, och den frågan har vi ingen anledning att gå in på ytterligare. Det finns dock anledning att ha sina dubier på den punkten.

För det tredje: Ägandespridningen. Om man vill ha ägandespridning, som vi vill, då skall man inte sälja till pensionsstiftelser och stora fonder. Då funnes det anledning att i stället försöka sprida ägandet till de många små aktieägarna, de många anställda, de många kunderna och dessutom – i likhet med nästan alla andra privata banker – ha någon form av rösträttsbegränsning vid bolagsstämman.

Anf. 62 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Åke Wictorsson gläder sig åt att PKbanken nu blir en ännu mer effektivt fungerande bank, och det kan jag hålla med honom om. Det sker alltså genom att banken genom en affär med Erik Penser får tillfälle att kasta sig in i handeln med aktier och optioner.

Det jag efterlyste i Åke Wictorssons anförande var något som helst försvar för socialdemokratiens dubbla budskap – att man den 1 maj kritiserar Penser och optionshandeln för att den 2 maj kasta sig rakt i famnen på båda.

Jag undrar om allt det där som man säger första maj bara är lurt. Om det är så, vore det då inte bättre att flytta demonstrationerna och förstamajtalen till första april? Det är väl egentligen där de hör hemma.

Anf. 63 PAUL LESTANDER (vpk):

Herr talman! Jag hoppades ju att Åke Wictorsson skulle tala i andra termer än bra affär och större utrymme för spekulation. Däremot kom han rätt snabbt på att det inte går att tackla bristerna i marknadsekonomin med marknadsekonomiska förtecken.

Men vad, Åke Wictorsson, är då socialdemokratiens strategi för att åstadkomma regional jämlikhet? Hur har man tänkt använda det enorma kapital i form av fonder och bankkapital som man förfogar över, om man hela tiden väljer att använda det i börsnoterade företag?

Åke Wictorsson, var snäll och säg några ord om er stora strategiska plan i nytänkandets tecken!

Anf. 64 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Det var riktigt rörande att höra Åke Wictorsson försvara affären med Erik Penser och den ökade koncentration som det innebär när man gifter samman ett statligt företag med en stor privat maktkoncentration.

Åke Wictorsson säger att det är en bra affär. Det var en dyr affär, vill jag påstå, och det är också många som i debatten har hävdad att PKbanken har

betalt ett överpris för Carnegie Fondkommission; det får vi kanske anledning att utvärdera vid annat tillfälle.

Nej, vi från centerns sida vill ha en utförsäljning av PKbanken. Vi vill göra det möjligt för de anställda, för hushållen och för småspararna att bli delaktiga. Det är bättre än att låta en person bli stor delägare i en bank.

Socialdemokraterna vill tydligen med den här affären och med det här betänkandet avsluta mandatperioden och manifestera hur man gynnar maktkoncentrationen i samhället.

Centern vill möta sommaren och gå till val på en politik som innebär minskad maktkoncentration. Vi vill främja spritt enskilt ägande. Det gagnar bäst samhället, det gagnar bäst de enskilda människorna och det borgar för ett gott inflytande.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

Kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Näringsutskottets betänkande 42

Mom. 1 (reglementet för allmänna pensionsfonden)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 165 röster mot 150 för hemställan i reservation 1 av Hadar Cars m. fl.

Motivering

Utskottets motivering godkändes med 192 röster mot 19 för den i reservation 2 av Jörn Svensson anförda motiveringen. 104 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (inriktningen av femte löntagarfondstyrelsens placeringar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Jörn Svensson – bifölls med acklamation.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Näringsutskottets betänkande 44

Mom. 1 (emission i PKbanken)

Först biträdades reservation 1 av Per-Ola Eriksson och Jan Hyttring med 39 röster mot 20 för reservation 2 av Jörn Svensson. 258 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Per-Ola Eriksson och Jan Hyttring – genom uppresning.

Mom. 2 (spridning av ägandet i PKbanken)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 3 av Hadar Cars m. fl., *dels* reservation 4 av Per-Ola Eriksson och Jan Hyttring, *dels* reservation 5 av Jörn Svensson – bifölls med acklamation.

Prot. 1987/88:138
10 juni 1988

*PKbankens förvärv av
Carnegie Fondkom-
mission AB*

Prot. 1987/88:138
10 juni 1988

Mom. 3 (försäljning av statens aktier i PKbanken)

Utskottets hemställan bifölls med 165 röster mot 150 för reservation 6 av Hadar Cars m. fl.

Mom. 4 (utbetalning av statliga löner och pensioner m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Hadar Cars m. fl. – bifölls med acklamation.

6 § Anmäldes och bordlades

Finansutskottets betänkanden

1987/88:32 angående tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1987/88

1987/88:33 om anslag till räntor på statsskulden, m. m. (prop. 1987/88:150 bil. 1)

1987/88:34 om statsbudgetens inkomster för budgetåret 1988/89 (prop. 1987/88:150 bil. 1)

1987/88:35 om statsbudgetens utgifter för budgetåret 1988/89 (prop. 1987/88:150 bil. 1)

1987/88:36 angående statsbudget för budgetåret 1988/89

7 § Talmannen erinrade om att kammarens nästa sammanträde skulle ta sin början kl. 16.05.

8 § Kammaren åtskildes kl. 15.56.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Olof Marcusson